

ÖLÇÜ

Mühendislikte, Mimarlıkta ve Planlamada

ARALIK 2020

PANDEMİ SÜRECİNDE MÜHENDİS, MİMAR VE ŞEHİR PLANCILARININ GÖZÜNDEN KENT VE ÇALIŞMA HAYATI



**Mühendislikte
Mimarlıkta ve
Planlamada**

Ö L Ç Ü

Ö L Ç Ü

Mühendislikte, Mimarlıkta ve Planlamada
ARALIK 2020

Zühre KORDON AKIN (Bilgisayar Mühendisleri Odası) - Utku FIRAT, Raşit Fırat DENİZ (Çevre Mühendisleri Odası) –
Oğulcan GÜLDEREN (Elektrik Mühendisleri Odası) – Mustafa GÜRBÜZ, Cansu BAŞAK, Taylan AKDAĞ (Fizik Mühendisleri Odası) –
Ayşegül KILIÇASLAN, Deniz BAŞ (Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası) – Özer OR, Evren KORKMAZER (İnşaat Mühendisleri Odası) –
Dilek BAYRAKDAR, Kübra KIRANŞAN (Jeofizik Mühendisleri Odası) – Nejat GÜVEN, Seyfettin ATMACA (Jeoloji Mühendisleri Odası) –
Celal Coşkun GÖNÜLTAŞ (Kimya Mühendisleri Odası) – Zeynep SERTABİPOĞLU (Maden Mühendisleri Odası) -
Elif SOYVURAL, Münür AYDIN (Makina Mühendisleri Odası) – Demet KOLAY (Şehir Plancıları Odası) -
Enis Cem ÖZHATAY, Faruk DIĞIŞ (Peyzaj Mimarları Odası) - H. Murat KAPIKIRAN, Bülent BARMAKSIZ (Ziraat Mühendisleri Odası)

Yapım Organizasyonu: TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu
Matbaa: Yapım Tanıtım Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited (0212 216 51 49)
Yayın Türü: Yerel-Sürelî
Baskı Tarihi: 1 Aralık 2020
Teknik Hazırlık: Yusuf Emre Atasayar

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu
Adına Sahibi: Cevahir Efe Akçelik
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Kemal Koç
Editör: Münür AYDIN
Yönetim Yeri ve Sekreteryası: Makina Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi
Katip Mustafa Çelebi Mahallesi, İpek Sokak No: 9
34433 Beyoğlu/İstanbul

Tel: 0212 252 95 00 - 207
Fax: 0212 249 86 74
E-posta: tmmobist@gmail.com
Web: olcuistanbul.org

6-7 ÖNSÖZ

8-12 İKK'DAN HABERLER

DOSYA

- 13 Tarımsız Kent Olur Mu?
- 17 Bir Patlamayı Kültürel Bir Değişime Dönüştürmek: Bisiklet!
- 20 Bilgisayarımız Neredeyse Ofisimiz Orasıdır: Evden Çalışma ve Haklarımız
- 23 Covid-19 Pandemisinin Ücretli Çalışan Mühendislere Etkileri ve Mühendis Hakları
- 27 Endüstride Covid-19 ile Mücadele
- 31 Küresel Salgında Jeofizik Sınırları Aştı
- 34 Salgına, Sömürüye, Baskılara Direnmek İçin
- 36 Mühendis, Mimar ve Şehir Plancılarının Gözünden Pandemi Sürecinde Kent ve Çalışma Hayatı
- 37 Pandemi ve Afet
- 39 Heybeliada Sanatoryumu'nun Devrine İlişkin Bir Okuma: Mekân Politikadır
- 41 Pandemiyle Mücadelenin Anahtarı Mekansal Bilgi
- 45 Salgında Çalışma Yaşamı
- 48 Pandemi Sürecinde Beslenme Hakkı
- 51 Covid-19 ve Kriz Sürecinde Tarımsal Üretimin Sorunları
- 60 Pandemi, Sermayenin Hayallerinin Normalleşmesi, Ev/İşyeri ve İşyeri/Evin İnşası
- 63 Pandemi ile Pandemiye Karşı Mücadele
- 73 Pandemi Yeşili
- 76 İç Mimar Gözünden Pandemi Sürecinde Yeni Mekân ve Yaşam İhtiyaçları
- 79 Dreyfus Davası, Sonuçları ve Emile Zola'nın Savunması

MERHABA

Münür Aydın, Ölçü Dergisi Editörü

Ölçü dergimizin bu sayısını Dünyayı ve Ülkemizi saran Koronavirüs (Corona virüs) nedeni ile oluşan COVID-19 hastalığına ayırdık. Bu yeni virüs hepimizin kafasını oldukça karıştırdı. Her geçen gün COVID-19 hastalığından etkilenen ve hayatını kaybedenlerin sayısı basında yayınlanan verilere göre Çin ile Güney Kore dışındaki ülkelerde çok hızlı bir şekilde artmaktadır. Pandemi süreci olarak adlandırılan COVID-19 enfeksiyonları Dünyada ve Ülkemizde yaşam tarzımızda çok önemli değişikliklere neden oldu. Uzun süren bu süreçten en çok etkilenen kesimler ise dar geliri yurttaşlarımız oldu. Her zaman olduğu gibi bu dönemde de acı faturayı emeği ile geçinenler, güvencesiz çalışanlar ve yoksullar ödemek zorunda kaldı. Ücretli veya serbest çalışan mühendis, mimar ve şehir plancısı meslektaşlarımız da bu olumsuz koşullardan etkilenen kesimlerin başında yer almıştır.

Bir maskeyi dağıtamayan, salgın sürecini yönetemeyen ve açıkladığı COVID-19 güncel verileri tartışmalı olan siyasal iktidar ise ne yazık ki adeta reklam içeren açıklamaları ile bu durumdan bile nemalanmaya çalışmaktadır. Salgının yayılmaya başladığı ilk dönemlerde hafta sonları uygulanan sokağa çıkma süresi az olduğu için yararlı olmadığı gibi birçok kesimi ekonomik olarak da olumsuz etkilemiştir. T.C Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilgilendirme Sayfasında **“İzolasyon ve karantina süreleri; hastalığa ait yeni bilimsel veriler, DSÖ, ECDC ve CDC'nin önerileri göz önünde bulundurularak düzenlenmektedir. Virüs, kişinin vücuduna girdikten sonra 14 gün içerisinde çoğalır ve hastalık yapar. Bu nedenle kişinin hastalık belirtileri açısından 14 gün boyunca karantinada kalması ve takip edilmesi hem hastalığın erken tespit edilmesi hem de diğer kişilere bulaşmasının önlenmesi için önemlidir. Ancak bir kişide hastalık çıktıktan sonra virüsün atılım süresi hastalığın şiddetine göre değişmektedir. Bu nedenle de bilimsel veriler göz önünde tutularak düzenlenen Koronavirüs hastasının izlem süreleri sabit olmayıp hastalığın şiddetine göre 10 gün, 14 gün veya 20 gün olarak değişmektedir.”** denmesine

rağmen sürenin ekonomik kaygılar ile kısa tutulması ekonomiyi daha da olumsuz etkilemiştir. Çünkü önceleri kısa süreli olan ve devamlı hale gelen sokağa çıkma yasakları çözüm olmamıştır. Aslında toplum sağlığı öne çıktığında ekonomik kaygılar geride kalmalıdır. Kaldı ki gerçekçi önlemler ile salgın süresi kısılacağı gibi ekonomiyi olumsuz etkisi de azalacaktır.

COVID-19 salgınına karşı toplum hizmetinde Mühendislik, Mimarlık ve Şehir Plancılığı için; salgın afet gibi durumlarda kullanılabilecek geçici sağlık yapıları (ek yatak birimleri, sahra hastaneleri, karantina alanları), sağlık çalışanları için geçici barınma yapıları, sınırdaki bekleyen mülteciler ve evsizler için yaşam alanları gibi ihtiyaç halinde farklı fonksiyonlara göre dönüştürülebilecek geçici modüler mekan tasarımlarının yer alacağı bir veri tabanı oluşturmak için üyelerimizden tasarım yapmaları kararı alındı. **“Sahra Hastaneleri Adı Altında Yapılmakta Olan Kentsel Rant Projelerine Hayır!”** konulu TMMOB İstanbul İKK olarak İstanbul Tabip Odası ile ortak basın açıklaması gerçekleştirdik.

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu olarak salgın döneminde de çalışmalarımıza kesintisiz olarak devam ettik. Gezi Direnişi Davası'nda yargılanan arkadaşlarımıza destek amacı ile her zaman olduğu gibi yine onların yanlarında ve dayanışma içerisinde olduk.

Son yıllarda sıkça tanık olduğumuz sınırlı yaşam alanları insanlık dışı müdahaleler ve soğuk hava koşulları nedeniyle zor şartlar altında bekleyişini sürdüren göçmenler ile dayanışmaya içerisinde olduk. İhtiyaç listesinde belirtilen ürünleri Edirne Tabip Odası üzerinden göçmenlere ulaştırdık.

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu Kadın Komisyonu geleneksel 8 Mart etkinliğinde buluştu. Etkinlik kapsamında Avukat Meriç Eyüboğlu'nun sunumu ile 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Kanunu, İstanbul sözleşmesi ve nafaka hakkı üzerine toplantı düzenlendik.

Koronavirüs pandemisi Türkiye'nin gündemini belirlemeye



devam edip hayatı durdurma noktasına gelirken hükümet yetkililerinin Kanal İstanbul Projesi ile ilişkili olan ilk ihaleyi gerçekleştirerek öncelik sırasına bir rant projesini almış olmasına karşı açıklamalar yapıldı. TMMOB ve bağlı odaları olarak, Kanal İstanbul Projesinin kamu yararı içermediği vurgulanarak doğal ve yapay çevreye büyük yükler bindirerek, İstanbul Metropoliten Alanının ve Trakya bölgesinin tüm ekosistemlerini baskılayan, su havzaları, tarım ve mera alanları, orman alanları, doğal, tarihi ve arkeolojik sit alanları üzerinde önemli tahribatlara yol açan, adeta bir ekolojik yıkım öngören İstanbul İli Avrupa Yakası Rezerv Yapı Alanı 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Değişikliğinin ekolojik sürdürülebilirlik, şehircilik ve planlama teknik, ilke ve esasları ve kamu yararına aykırılık taşıması, plan değişikliği ile öngörülen kararların ve işlemlerin açıkça hukuka aykırı olması ve uygulanması halinde telafisi mümkün olmayan zararlara neden olacağından planların yürütmesinin durdurulması ve iptaline ilişkin dava açıldı. Yine Kanal İstanbul kapsamında, koruma kurulu kararı olmadan, korunması gerekli tescilli taşınmaz kültür varlığı tarihi iki adet köprü'nün taşınması ihalesine TMMOB ve bağlı odaları olarak dava açtık. Böylece bu konuda açtığımız davaların sayısı sekize ulaşmış oldu.

"DİSK, KESK, TMMOB ve TTB'nin düzenlemiş olduğu **Akil Bilim ile Kurulacak Yeni Bir Düzen için 1 Mayıs'a!** çağrısıyla gerçekleştirdiği sanal mitinge katılım hususunda çağrıda bulunduk. **"Her Balkon 1 Mayıs Alanı, Her Pencere Bir Meydan"** diyerek pandemi koşullarında 1 Mayıs kutlamaları düzenledik. DİSK, KESK, TMMOB, TTB'nin çağrısıyla, 1 Mayıs 1977, 1989 ve 1996'da kaybettiğimiz arkadaşlarımız Kazancı Yokuşu, Şişhane ve Kadıköy'de yapılan etkinlikler ile andık.

Sekretaryasını yürüttüğümüz; İMOK-İstanbul Meslek Odaları Koordinasyonu olarak iktidarın meslek odalarına yönelik söylemlerine ilişkin

"Anayasaya, Hukukun, İnsan Haklarının Ve Demokrasinin Evrensel Normlarına Dayanarak, Üyelerimizin Demokratik İradelerinin Ortaya Koyduğu Güçle, Bundan Sonra da Antidemokratik Uygulamalara Karşı Durmakta Kararlıyız!" başlıklı ortak bir açıklama yapıldı. İktidarın söylemlerine karşı **"Ülkemizin Geleceği ve Meslektaşlarımızın Çıkarları için Mücadeleden Vazgeçmeyeceğiz!"** diyerek tüm şube binalarımıza **"TMMOB'ye Dokunma"** pankartları asıldı. Siyasal iktidar akademik meslek odalarını yandaşları ile ele geçirme konusunda başarılı olamayınca barolarda olduğu gibi tüm meslek odalarını bölme çabasına girişti. TMMOB ve bağlı meslek odalarının bölünmesine karşı mücadelemizi geçmişte olduğu gibi yine yükselteceğiz.

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu olarak hazırladığımız, 57 farklı üniversiteden 525 öğrencinin katıldığı koronavirus salgını sonrasında yaygınlaşan Üniversite Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Durum Anketi sonuçlarını kamuoyu ile paylaştık.

"Tamamlayıcı Emeklilik Sistemi Adı Altında Kıdem Tazminatı Hakkımızın Ortadan Kaldırılmasına, Emeğimizin El Konulmasına İzin Vermeyeceğiz" başlıklı açıklama yaptık.

Yine bu dönem içerisinde TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu olarak ülkemizin yaşadığı en büyük felaketlerden biri olan 17 Ağustos 1999 Depremi'nin yıldönümünde basın açıklaması yapıldı. Yöneticilerin duyarsızlığı nedeni ile İstanbul için deprem hala kabus olmaya devam etmektedir.

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, İstanbul Tabip Odası ve Türk Toraks Derneği İstanbul Şb. olarak **"Heybeliada Sanatoryumu Bir Sağlık Kurumudur ve Öyle Kalmalıdır"** diyerek, Heybeliada'da basın açıklaması gerçekleştirdik.

10 Ekim 2015 tarihinde Ankara Garında Siyasal İslamcı çeteler tarafından yapılan Ülkemizin yaşadığı en büyük katliamda yitirdiğimiz 103 karanfilimiz Kadıköy, Beşiktaş İskelesi'nde yapılan etkinlik ile andık.

Bizler kentimizi, ülkemizi ve meslektaşlarımızın haklarını savunmaya devam edeceğiz.

Gelecek sayıda görüşmek üzere, sevgi ile kalın.

11 Şubat 2020

Taksim Dayanışması, esas hakkındaki mütalaanın verilmesinin ardından Gezi Davası sürecine ilişkin TMMOB Mimarlar Odası Büyükkent Şubesinde 11 Şubat 2020 tarihinde bir basın açıklaması düzenleyerek 18 Şubat'ta görülecek duruşmaya çağırıda bulundu.

18 Şubat 2020

Gezi Parkı'na, Gezi Direnişi'ne ve Gezi Direnişi Davası'nda yargılanan arkadaşlarımıza sahip çıkmak için 18 Şubat'ta Silivri'deydik.



4 Mart 2020

Sınırdan yaşanan insanlık dışı müdahaleler ve soğuk hava nedeniyle zor şartlar altında bekleyişini sürdüren göçmenlerle dayanışmaya çağırısında bulunduk. İhtiyaç listesinde belirtilen ürünleri Edirne Tabip Odası üzerinden göçmenlere ulaştırdık.

5 Mart 2020

TMMOB Kanal İstanbul Çalışma Grubu ve TMMOB Kanal İstanbul Bilim Kurulu ortak toplantısı gerçekleştirildi.



6 Mart 2020

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu Kadın Komisyonu geleneksel 8 Mart etkinliğinde bulundu. Avukat Meriç Eyüboğlu'nun 6284, İstanbul sözleşmesi ve nafaka hakkı üzerine aktarımlarından sonra kokteyl gerçekleştirildi.

7 Mart 2020

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu olarak başlatmış olduğumuz göçmenlerle dayanışma kampanyasına katılan üyelerimizin, Migros Sanal Market üzerinden sipariş vererek gönderdikleri ihtiyaç malzemelerinin firma tarafından iptal edilmesine ilişkin bir basın metni yayınladık.

23 Mart 2020

DİSK, KESK, TMMOB,TTB; hükümete seslenerek Koronavirüs salgını altındaki ülkemizde yapılabileceklerle ilişkin önerilerini 23 Mart 2020 tarihinde yaptıkları basın açıklamasıyla duyurdular.

26 Mart 2020

Koronavirüs pandemisi Türkiye'nin gündemini belirlemeye devam edip hayatı durdurma noktasına gelirken hükümet yetkililerinin Kanal İstanbul Projesi'yle ilişkili olan ilk ihaleyi gerçekleştirerek öncelik sırasına bir rant projesini almış olmasına karşı bir basın açıklaması gerçekleştirdik.



31 Mart 2020

TMMOB ve bağlı odaları olarak, Kanal İstanbul Projesinin kamu yararı içermediği vurgulanarak doğal ve yapay çevreye büyük yükler bindirerek, İstanbul Metropolitan Alanının ve Trakya bölgesini tüm ekosistemlerini baskılayan, su havzaları, tarım ve mera alanları, orman alanları, doğal, tarihi ve arkeolojik sit alanları üzerinde önemli tahribatlara yol açan, adeta bir ekolojik yıkım öngören İstanbul İli Avrupa Yakası Rezerv Yapı Alanı 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Deği-

şikliği'nin ekolojik sürdürülebilirlik, şehircilik ve planlama teknik, ilke ve esasları ve kamu yararına aykırılığı taşınması, plan değişikliği ile öngörülen kararların ve işlemlerin açıkça hukuka aykırı olması ve uygulanması halinde telafisi mümkün olmayan zararlara neden olacağından planların yürütmesinin durdurulması ve iptaline ilişkin dava açtık.

4 Nisan 2020

DİSK, KESK, TMMOB ve TTB'nin salgınla etkin mücadelede halkın sağlığını, işini ve aşını korumak için imzaya açtığı 7 acil önlem çağrısına kurum ve kişilerden büyük destek geldi. On binlerce kişi ve kurumun destek verdiği kampanya imzaları yayınlandı.

6 Nisan 2020

COVID-19 salgınına karşı Toplum Hizmetinde Mühendislik, Mimarlık ve Şehir Plancılığı için üyelerimize çağrıda bulunduk. Bu çerçevede salgın, afet gibi durumlarda kullanılabilecek geçici sağlık yapıları (ek yatak birimleri, sahra hastaneleri, karantina alanları), sağlık çalışanları için geçici barınma yapıları, sınırdaki bekleyen mülteciler ve evsizler için yaşam alanları gibi ihtiyaç halinde farklı fonksiyonlara göre dönüştürülebilecek geçici, modüler mekân tasarımlarının yer alacağı bir veri tabanı oluşturmak için üyelerimizden tasarım talebinde bulunduk.



16 Nisan 2020

Kanal İstanbul kapsamında, koruma kurulu kararı olmadan, korunması gerekli tescilli taşınmaz kültür varlığı tarihi iki adet köprünün taşınması ihalesine TMMOB ve bağlı odaları olarak dava açtık.

18 Nisan 2020

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu olarak Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak'ın Kanal İstanbul Güzergahında arazi aldığını ortaya çıkaran gazeteci Hazal Ocak'ın yaptığı haber nedeniyle hapsinin istenmesi üzerine basın açıklaması gerçekleştirdik.



24 Nisan 2020

Mühendis, Mimar ve Şehir Plancılarının Emek, Kent ve Toplumsal Mücadeledeki Yeri konulu, Prof.Dr. Gamze YÜCESAN ÖZDEMİR'in konuşmacı olarak katıldığı çevrimiçi söyleşimizi gerçekleştirdik.

24 Nisan 2020

TMMOB İstanbul İKK bileşenleri olarak İstanbul Tabip Odası iş birliği ile yapı üretim sürecindeki tüm meslek gruplarını bir araya getiren "Modüler Sağlık ve Barınma Mekânları" tasarım kriterleri yayımlandık.

26 Nisan 2020

Üniversite öğrencilerinin pandemi koşullarında uzaktan eğitime erişim durumlarını tespit etmek amacıyla ile "Üniversite Öğrencilerinin İnternete Erişim Durum Anketi"ni yayımladık.

30 Nisan 2020

DİSK, KESK, TMMOB, TTB'nin çağrısıyla, 1 Mayıs 1977, 1989 ve 1996'da kaybettiğimiz arkadaşlarımızı Kazancı Yokuşu, Şişhane ve Kadıköy'de andık.



1 Mayıs 2020

"DİSK, KESK, TMMOB ve TTB'nin düzenlemiş olduğu Akıl Bilim ile Kurulacak Yeni Bir Düzen için 1 Mayıs'la çağrısıyla gerçekleştirdiği sanal mitinge katılım hususunda çağrıda bulunduk. "Her Balkon 1 Mayıs Alanı, Her Pencere Bir Meydan" diyerek pandemi koşullarında 1 Mayıs kutlamaları düzenledik.

7 Mayıs 2020

'Sahra Hastaneleri Adı Altında Yapılmakta Olan Kentsel Rant Projelerine Hayır!' diyerek TMMOB İstanbul İKK olarak İstanbul TTB ile ortak basın açıklaması gerçekleştirdik.

14 Mayıs 2020

Sekretaryasını yürüttüğümüz İstanbul Meslek Odaları Koordinasyonu olarak iktidarın meslek odalarına yönelik söylemlerine ilişkin "Anayasaya, Hukukun, İnsan Haklarının Ve Demokrasinin Evrensel Normlarına Dayanarak, Üyelerimizin Demokratik İradelerinin Ortaya Koyduğu Güçle, Bundan Sonra da Antidemokratik Uygulamalara Karşı Durmakta Kararlıyız!" başlıklı ortak bir açıklama yayınladık.

16 Mayıs 2020

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu olarak hazırladığımız, 57 farklı üniversiteden 525 öğrencinin katıldığı Üniversite Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Durum Anketi sonuçlarını kamuoyu ile paylaştık.

22 Mayıs 2020

TMMOB ve meslek odalarının yapısının değiştirilerek etkisiz hale getirme girişimlerine karşı, CHP, HDP ve TİP İstanbul milletvekilleri ile ortak toplantılar düzenleyerek görüş alışverişinde bulunduk.

22 Mayıs 2020

İktidar söylemlerine karşı "Ülkemizin Geleceği ve Meslektaşlarımızın Çıkarları için Mücadeleden Vazgeçmeyeceğiz!" diyerek şube binalarımıza TMMOB'ye Dokunma pankartlarımızı astık.



6 Haziran 2020

İstanbul Emek, Barış ve Demokrasi Güçleri olarak iktidar tarafından gerçekleştirilen meclis darbesine karşı Kadıköy'de basın açıklaması düzenledik.

28 Haziran 2020

"Savunmanın Yanındayız" diyerek 30 Haziran Salı günü İstanbul Barosu'nun Çağlayan Adliye'sinde gerçekleştirdiği eyleme katılım gösterdik.



1 Temmuz 2020

'Tamamlayıcı Emeklilik Sistemi' adı altında kıdem tazminatı hakkımızın ortadan kaldırılmasına, emeğimize el konulmasına izin vermeyeceğiz' başlıklı bir mesaj yayımladık.

16 Temmuz 2020

TMMOB İstanbul İKK Kadın Komisyonu tüm mimar, mühendis, şehir plancısı kadınları pandemi sürecinde dönüşen emeğimizi konuşmaya çağırdı. Etkinlik piknik, sohbet şeklinde Yoğurtçu Parkında gerçekleştirildi.

18 Temmuz 2020

TMMOB İstanbul İKK olarak, gazeteci Hazal Ocak ile yeni kitabı "İhanet, İstanbul'a Karşı İşlenen Rant Suçları" kitabı tanıtımını ve söyleşisini gerçekleştirdik.

25 Temmuz 2020

TMMOB İstanbul İKK olarak Kanal İstanbul 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1.000 Ölçekli Uygulama İmar Planı'na ilişkin örnek itiraz dilekçesi yayınladık.

27 Temmuz 2020

Kanal İstanbul, Rezerv Yapı Alanı 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Değişikliğine ilişkin itirazlarımızı Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'ne ilettik.

01-04 Ağustos 2020

27 Temmuz tarihinde Kanal İstanbul, Rezerv Yapı Alanı 1/100.000 ölçekli Çevre Düzenleme Planı Değişikliğine ilişkin itiraz dilekçemizi Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'ne iletmıştik. İtiraz dilekçemizin örneğini internet sayfamıza yüklenerek basın ve kamuoyu ile paylaştık. İtiraz süresinin son günü olan 04 Ağustos tarihine kadar itirazların ilgili kuruma iletilmesi noktasında çalışma yürütüldü.

10 Ağustos 2020

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu Kadın Komisyonu tarafından hazırlanan Mühendis, Mimar, Şehir Plancı Kadınların Gözünden Pandemi Süreci raporumuzu kamuoyu ile paylaştık.

13 Ağustos 2020

TMMOB İKK Kadın Komisyonu tarafından Feride Eralp ve Funda Ekin'in katılımıyla "İstanbul Sözleşmesi" başlıklı online söyleşi gerçekleştirildi.

17 Ağustos 2020

TMMOB İl Koordinasyon Kurulu olarak ülkemizin yaşadığı en büyük felaketlerden biri olan 17 Ağustos 1999 Depremi'nin yıldönümünde bir basın açıklaması yayımlayarak kamuoyuyla paylaştık.



18 Ağustos 2020

DTK Eşbaşkanı Leyla Güven, DBP Eşbaşkanı Keskin Bayındır, HDK Eşsözcüsü İdil Uğurlu ve HDP İstanbul İl Eşbaşkanı Erdal Avcı'dan oluşan heyet TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu'nu ziyaret etti.

21 Ağustos 2020

"TMMOB'ye, akademik meslek odalarına ve barolara dokunma!" diyerek 627 imza toplayan Orman, Orman Endüstri ve Ağaççılı Endüstri mühendislerinden oluşan bir heyet bir heyet TMMOB İstanbul İl Koordinas-

yon Kurulu'nu ziyaret etti.

26 Ağustos 2020

İstanbul Milletvekilleri Turan Aydoğan ve Özgür Karabat TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu'nu ziyaret etti. Görüşmede Kanal İstanbul ile ilgili karşılıklı görüş alışverişinde bulunuldu.

1 Eylül 2020

1 Eylül Dünya Barış Günü için Kadıköy, Beşiktaş İskelesi'nde gerçekleştirilen basın açıklamasına katılım gösterdik.

12 Eylül 2020

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu, İstanbul Tabip Odası ve Türk Toraks Derneği İstanbul Şb. olarak 'Heybeliada Sanatoryumu Bir Sağlık Kurumudur ve Öyle Kalmalıdır' diyerek, Heybeliada'da basın açıklamamızı gerçekleştirdik.



18 Eylül 2020

Adalar Kent Konseyi'nin çağrısıyla Adalar Belediyesi, TMMOB, Türk Toraks Derneği ve SES heyeti olarak Heybeliada Sanatoryumu'nda incelemeler yaptık.



23 Eylül 2020

Mühendislik, mimarlık ve şehir plancılığı öğrencilerinin uzaktan eğitim durum değerlendirmeye anketimizi yayımladık.

29 Eylül 2020

Kanal İstanbul Projesi için hali hazırda açılan dava sürerken askı sürecinde plana yapılan itirazların değerlendirildiği gerekçesiyle hazırlanan İstanbul İli Avrupa Yakası Rezerv Yapı Alanı 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı Değişikliği'nin 22 Haziran 2020 tarihinde onanarak askıya çıkarılması üzerine; afet risklerini artırarak kent güvenliğini daha da zayıflatan değişikliğe de dava açıldı.



5 Ekim 2020

TMMOB İstanbul İKK olarak Kanal İstanbul için Hazırlanan Rezerv Yapı Alanı, 1.Etap, 2.Etap ve 3. etap 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planları ile 1/1.000 Ölçekli Uygulama İmar Planlarının İptali için dava açtık. Bu dava Kanal İstanbul ile ilgili açtığımız 8. dava oldu.



10 Ekim 2020

10 Ekim Ankara katliamında yitirdiğimiz 103 karanfelimizi Kadıköy, Beşiktaş İskelesi'nde andık.

14 Ekim 2020

Altı yıldır bekletilerek hayata geçirilen siyasi operasyon ve baskılara karşı TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu olarak HDP İstanbul İl Örgütü'ne dayanışma ziyaretinde bulunduk.



14 Ekim 2020

TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu olarak CHP İstanbul İl Başkanı Canan Kaftancıoğlu'ndan ziyaret ettik, İstanbul'da sağlıklı kentleşme, nitelikli yapılaşma, kültürel, tarihi ve doğal yaşam alanlarının korunarak geliştirilmesi adına görüş alışverişinde bulunduk.



Tarımsız Kent Olur mu?

Dilek Yürük - Peyzaj Mimarı, Permakültür Tasarımcı

Kır ve kent kavramı 1950 öncesine kadar keskin sınırlarla ayrılabilirken tarımda makineleşme ve Sanayi Devrimi'nin getirdiği teknolojik olanaklar, kentin kırsal alandan nüfusu çekmesini hızlandırdı. Göç ile birlikte kentler, bu süreci yapı yoğunluğunun artmasıyla hissetmeye başladı. Dikey büyümesini tamamlayıp giderek doymunluğa ulaşan kentler, yatay olarak çeperlerine doğru büyüme ve genişleme eğilimi gösterdi.

"Kentsel saçaklanma" olarak adlandırılan bu genişleme sürecinde kır kökenli alanlar; doğal kaynakların tahribine, kültürel değerlerin yok olmasına, doğa-insan ilişkisinin bozulmasına ve sorunlu imar hareketlerine maruz kaldı. Kırsal alanları yutarak gelişen ve saçaklar oluşturan kentler ise, beslenmelelerinde birinci derecede önem taşıyan tarım alanlarının yok olmasına ve gıda konusunda sorunlar yaşanmasına sebep oldular.

Görünen odur ki günümüzde kent ve kır kavramlarının iç içe geçmiş hali ile yapısal değişim-dönüşümleri, oluşturdukları ara yüzler ve içlerinde meydana gelen katmanlar nedeniyle pek çok farklı sorunsal ve olasılığı gözlemlememize, düşünmemize, planlamamıza ve tasarlamamıza neden oluyor.

Üretken peyzaj işte tam bu noktada karşımıza çıkan kavramlardan biri. Kırsalda gerçekleşen yıkıcı dönüşüm engellenerek, uygun ve sürdürülebilir peyzaj planlamaları sayesinde bütüncül alan yönetim stratejileri geliştiriliyor böylece etkili ve başarılı kırsal peyzaj düzenlemeleri yaratılabiliyor bu kavramlarla.

Kent ölçeğinde ise Avrupa Mimarlık Politikaları Forumu'nun 2008 yılında Bordeaux'da gerçekleşen sunumlarında en dikkat çekici konulardan biri olan kentlerdeki genişleme ve yoğunlaşma eğilimi konuşulurken Bohn & Viljoen mimarlar grubunun gündeme getirdiği, kentin ekolojik ayak izini küçültmek için kentsel peyzaj ve tarımın kullanılması fikrine dayanan "Sürekli Üretken Kentsel Peyzaj" yaklaşımı dikkat çekiyor. 2005 yılında yayımladıkları *Continuous Productive Urban Landscape: Design Agriculture for Sustainable Cities* kitabı ile ortaya çıkan bu konseptin ana teması, yapılaşmış çevreyi destekleyen ve tamamlama

yan kentsel tarım tabanlı, çok işlevli açık alan ağının oluşturulması.

Günümüze geldiğimiz de görüyoruz ki kentlerde ürettiğimiz çok daha fazlasını tükettiğimiz bir dönemde yaşıyoruz. Özellikle pandemi süreciyle birlikte sorguladığımız bu tüketim alışkanlıkları ve doğayla olan ilişkimiz/ilişkisizliğimiz daha görünür hale geldi. Sokağa çıkma yasaklarının ortasında market ve eczanelerin açık kaldığı bir kesitte garip bir dilemma yaşadık. Bağışıklığımızı güçlü tutmak için sağlıklı beslenmek bunun için sağlıklı gıdaya ulaşabilmek bir kentli için ilk sıraya oturdu. Ev hapsinde olduğumuz ve gözlemci olarak kentli rolüne büründüğümüz bu zamanlar da pencereimizin önünde, balkonumuzda, bahçemizde ne yetiştirebilirim diye düşünürken bulduk kendimizi. "Tarımsız kent olur mu?" sorununu sormak o zaman aklımıza düştü. Çünkü o zamana kadar üretken ve verici olan toprağın canlı ve can veren olduğunu unutup üzerini beton katmanıyla kat kat örtüp giderek ondan uzaklaşmak kentin doğasında var! diye düşünüyorduk pek çoğumuz.

Hâlbuki bunun böyle olmadığı tarihi biraz araştırdığınız da karşınıza çıkıyor. İstanbul 16. ve 18. yüzyıllar boyunca dünyanın büyük şehirlerinden biri olma özelliğini korurken şehirdeki demografik yapının tüketici yoğunluklu olduğunu söylemek mümkün. Bu sebeple İstanbul'un iaşesinin sağlanması her zaman önemli sorunlardan biri olmuş; Sebze ve meyve gibi dayanıksız gıda maddelerinin uzak bölgelerden zarar görmeden getirilmesi mümkün olmamış; sebze tedariki kentteki bahçe, bostanlar ve yakın çevrelerden elde edilmiş; meyve ise, yine kent çevresi ile daha geniş alanlardan tedarik edilmiş. Ancak dışarıdan getirilen meyveler de Marmara sahil şeridinin ötesine geçmemiş. İstanbul ve çevresindeki bahçe ve bostanlar bu durum karşısında kalabalık nüfuslu büyük kentin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde örgütlenerek kent ve çevresindeki sur içinin önemli bir parçasını teşkil etmiş. Sonuç olarak İstanbul baştanbaşa bahçe ve bostanlarla bezenmiş. Kentin her yerinde su bol olduğundan bahçe ve bostanlarda her türlü meyve sebze yetiştirilmiş, bazı semtler orada yetiştirilen sebze ve meyveleriyle ünlenmiş, bahçe ve bostan



isimlerinin yanı sıra içinde yetiştirilen meyve sebzelerin isimlerini taşıyan çok sayıda mahalle ve semt adı görmek mümkün olmuş. 1883 yılında çizilmiş detaylı bir harita İstanbul'da 102 parça bostan olduğunu ortaya koyuyor. Neler mi varmış bu bostanlarda, Bakırköy'ün erikten daha iri taneli çavuş üzümü, Anadolu kavağı'nın ünlü Kavak inciri, Bayrampaşa'nın enginarı, sakız baklası, Arnavutköy'ün kokulu Osmanlı çileği, Çengelköy'ün reçel yapmaya kıyamayacağınız ayvası, salatalığı, Yenibahçe'nin Tokaloğlu kaysısı, Mecidiyeköy'ün dutu, Beykoz'un cevizi, Değirmendere'nin fındığı, Langa'nın salatalığı, Yedikule'nin marulu, Anadoluhisarı'nın fındığı, armudu, Alibeyköy'ün mısırı. Okurken bile iç çekmeye yetmez mi bu zenginlik?

Pandemi daha gündemimize oturmamışken işte tam bunları dert edinen bir ekip olarak İstanbul'da sessiz sedasız üretimlerine devam eden bostanların izini sürmeye karar verdik. Hepsine "Bostan" dense de farklı nedenlerle ve zamanlar da kurulmuş, farklı amaç ve hayalleri olan insanları bir araya getirmiş, her birinin farklı hikâyesi olan bu bostanları derleyip toplayıp kentliyle tanıştırmaktı amacımız.

Bu süreçte her gün önünden geçtiğimiz ama fark

etmediğimiz bostanlarla, her öğünde masamızda gördüğümüz ama nereden geldiğini hiç düşünmediğimiz ürün çeşitliliğiyle, tarihteki en eski mesleklerden biri olan bostancılarla, bugünleri kadar şehrin geleceğini hayal eden topluluklarla, sağlıklı, ekonomik, adil üretilen gıdaya ulaşmaya çalışan gençlerle, mahalle kültürünü devam ettirip bir araya gelmek için toprağına/bostanına sahip çıkan, dernekler kuran mahallelilerle tanıştık.

Yol haritamızda karşılaştığımız Yedikule, Kuzguncuk ve Roma bostanları ise bunlardan sadece birkaçıydı.

YEDİKULE BOSTANLARI

Yedikule Bostanlarının Theodosius Surları yapıldığı günden yani 400'lü yıllardan bu yana var olduğunu biliyoruz. Bunu da Theodosius'un verdiği bir emirden biliyoruz, kaydı var. Theodosius diyor ki duvarlarının alt tarafında bulunan mekânlar burada tarım yapan çiftçilerin depo olarak kullanımını için ayrılmıştır. Kullanma hakkı karşılığında çiftçiler de duvarların sağlığından mesul olacaktır. Dolayısıyla biliyoruz ki duvarlar yapıldığından beridir bostanlar var. Aynı şekilde Geoponika adlı bir almanakta da yine bu bostanların

bahsi geçiyor. Bostanlar Bizans'tan beri Theodosius surlarının yanı sıra var olmuşlar.

Bostanların bir önemli özelliği bostancılar olmadan var olamamaları. Bostanları bostancılar yapar. Başta Theodosius surlarındaki mekânları kullanan bostancılar diye konuştuğumuz zaman Bizanslı bir bostancıyı hayal etmeliyiz. Başka bir dil konuşuyor, Bizanslı ve aynı toprağı aynı teknikle işliyor. İlk zamanlarında Rumlar, Ermeniler bostancılık yaparken Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde

Arnavutlar bostancılık yapmaya başlıyor ve şu anda da Kastamonu'nun Cide köyünden geliyor

bostancılarımız ve onlar, Arnavut bostancılarından el alıyor; Arnavut bostancılar da Ermeni ve Rum bostancılarından. Bilgi el vere vere bugüne aktarılıyor. Somut olmayan kültürel miras dediğimiz, bir şeyin nasıl yapıldığına dair olan bilgi bu. Görerek, yaparak, beceriyle, tecrübeyle naklediliyor. Dolayısıyla bostanların tarihi, İstanbul'un son surlarının yapıldığı tarihle örtüşüyor diyebiliyoruz. Tabii 1980'lerden itibaren bostanların geneli İstanbul'da hızla küçülmeye başlıyor.

Yedikule bostanları İstanbul'un tek bostanı değil. Eski İstanbul haritalarına baktığımızda İstanbul'un içerisinde çok sayıda bostan olduğunu görüyoruz. Bunlardan bir tanesi de kaybettiğimiz Langa Bostanları; şu anda Yenikapı metro istasyonunun olduğu yer. Bostandan önce İstanbul'un eski limanı. Şu an göremediğiniz ve yerin altında büyük ihtimalle yavaş yavaş akmaya devam eden tarihi yarımada'nın ortasından geçen bir dere var, Lykos deresi ve bu Lykos deresi Langa'dan denize dökülüyor ve alüvyonları biriktire biriktire zaman içerisinde limanı verimli topraklarla dolduruyor, bostana devşiriyor. Bunun gibi ayrıca 'çukurbostan'lar vardı İstanbul'da, Bizans sarnıçlarının işlevini yitirmesiyle tarım arazisine dönüştürülen. İstanbul'un 1600 yıllık biricik bir kentsel tarım geleneği var.

Yedikule bostanları değişen bostancılarıyla birlikte yüzyıllardır yaşamaya devam eden, şehri besleyen, kentin göbeğinde, yıllardır uygulanan üretim teknikleriyle ekilen dikilen, değişen şartlara uyum sağlamaya çalışan, yanındaki İstanbul Kara surlarıyla birlikte hem tarihimizin bir parçası olan kültürel mirasımız hem de bostancının ekmek kapısı. İstanbul'un pazarlarında, manavlarında, marketlerinde gördüğünüz yeşilliklerin geldiği şehrin tam ortasında tarım yapılan bostanlardan sadece biri. Üretici- tüketici ilişkisi-



nin kurulduğu, lojistik olarak tüketiciye yakın olmanın sağladığı daha az karbon ayak izi üretimi, besin değeri kaybolmadan tarladan tabağa gelen ürünleri. Bizimkisi zor ama güzel meslek deyip yaz kış demeden sabahın köründe bostanda çalışmaya başlayan kadınların, erkeklerin, ailelerin hikâyesi Yedikule bostanları. Mesleğin devamı önemli yeni nesil istemiyor bu zor koşullarda çalışmayı, çatlamış elleri, her an toprağından olur muyum endişesini. Garantide olmak hepimize dikte edilen bir olgu ama doğanın garantisi yok hele bu zamanda. Yazın ortasında yağın bir dolu, baharda iniveren bir don bir anda tüm ürünleri silip süpürüyor. O kadar emek bir anda gidiyor ve bostancı tekrar ekliyor toprağına doğayla kavga etmek yerine pes etmeden.

ROMA BOSTANI

Roma bostanı Cihangir de şehrin en güzel manzaralarından birinin önce cöplüğe dönen sonrada imara açılması gündeme gelen dik bir yamacında boy gösteriyor. Permakültür* ilkeleri kullanılarak tasarlanmaya başlayan yavaş yavaş büyüyen çeşitlenen bir gıda ormanına* doğru yol alan bir hikâyesi var. Farklı yerlerde yaşayan ama hep birlikte on yıl sonrasını hayal ederek bir araya gelen bir topluluğun gelecek kokan bostanı burası. Bu hikâyede güzel olan, yakın tarihli olarak Beyoğlu Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planına karşı 2011 yılında Beyoğlu Semt Dernekleri'nin açtığı davanın kazanılmasıyla Roma Bostanıyla birlikte, Gezi ve Fındıklı Parkı için de yeşil alan içerisine yapılması öngörülen her türlü yapılaşma "yeşil alan standartlarını olumsuz etkileyen bir işlem" olacağından iptal edilmiş olması. Bu karar sonrasında "İstanbulluları, Cihangirli, bostan insanlarını, nefes alacağımız alanları kendimizin yaratması gerektiğinin bilincinde olan herkesi pikniğe davet ediyoruz. Mü-

ziği, yiyecekleri, gün batımını ve sevincimizi paylaşıyor olacağız. Toprağa ve birbirimize değmeye devam edelim. Başka bir hayatın mümkün olma ihtimalini seviyoruz. Kendi bahçemizi yaşamla dolu tutmakta, geleceği hayal etmekte ısrarlıyız.” diyerek kutlamalar yapan Roma Bostanı insanları işgalle başlayan hikâyelerini “Emsal olsun, ilham olsun!” diyerek devam ettirmekte.

KUZGUNCUK BOSTANI

Kuzguncuk bostanının bostancısını kaybettikten sonra değişen sahipleri ve farklı kullanım şekilleri olsa da mahallelinin bu alanı kullanımı her zaman söz konusu olmuş ve mahalle ile birlikte varlığını uzun yıllar devam ettirmiş. Ancak son dönem de kamuoyunun da yakından takip ettiği mülkiyet ve imara açılma davasıyla belleklerimizde yerleşen bu bostan Kuzguncuklular Derneğinin oluşturduğu alternatif planlama ve Üsküdar Belediyesinin uzlaşmacı tutumuyla bir mahalle bostanı olarak Kalmaya devam etmiş. “Mülkiyet hakkı”n dan çok “kullanım hakkı”na odaklanırken bir taraftan Bostan’ın süregiden yaşantısını katılımlarla zenginleştirerek teorik bir egzersizden çok, pratik uygulamaya dair yeni üretim olanakları ve ekonomi modellerini ortaya koymaya çalışmış, kent platformunda, kimliğini koruyarak açığa çıkaracağı kamusal kullanımlarla hem Kuzguncuk’a hem de İstanbul’ a yeni kentsel kullanımlar sunmuş; ortaya koyduğu ekonomik model ile bir kent parçasının “değer”ine ilişkin yeni bir öneri getirmiştir.

Şimdi bu alan sadece ekilen, dikilen bir bostan değil geçmişinde de olduğu gibi mahallelinin birlikte vakit geçirdiği, spor yaptığı, çocukların oynadıkları kamusal alan haline dönüşmüş bir mahalle bostanı hikâyesi.

İşte bu şehirde tarım yapılan ama birbirinden farklı bu üç bostanın hikâyesi daha nicelerine örnek olsun, ilham versin, bostanlar çoğalsın, güçlensin, üretici- tüketici ilişkisi kuvvetlensin, bir araya gelinsin, topluluklar kurulsun, atalık tohumlar konuşulsun. Konuşulsun ki ‘ Tarımsız Kent ’ kalmasin.

Berekette...

*Permakültür, doğal ekosistemlerde gözlemlenen kalıpları ve esnek özellikleri düşünen, simüle eden veya doğrudan kullanan tüm sistemlere odaklanan bir dizi tasarım ilkesidir. Bu ilkeleri, yenileyici tarım, yeneden yaban hayatı ve topluluk direnci gibi artan sayı da alanda kullanır.

*Gıda ormanı: Bitkileri, karşılıklı yarar sağlayıcı ilişkiler kuracakları şekilde bir orman örüntüsüne benzer şekilde bir araya getirme, parçaların toplamından daha fazlası eden bir gıda üretme sistemi yaratma sanatı ve bilimidir. Temel fikir, meyve, yemiş, sebze, ot, mantar ve diğer yararlı bitki ve hayvanların doğal orman ekosistemlerini taklit ederek yetiştirilmesiyle güzel, çeşitli, yüksek mahsul veren ve büyük ölçüde kendi kendinin bakımını yapan bir sistem yaratabileceğidir.

Kaynaklar

-1981 yılında İstanbul’un ünlü bostanlarında mantar gibi apartman bitiyormuş! Milliyet Gazetesi 13 Mayıs 1981

-Dilek Yürük, Üretken Peyzajın Kentli Hali, XXI Dergisi 2017

-Bostan Hikayeleri Dergisi, <https://issuu.com/sivilduun/docs/5368>

-Aslıhan Demirtaş-Bahar Kılınç söyleşi, İstanbul’un 1600 yıllık kentsel tarım geleneği var-Yedikule Bostanları, bknz: <http://www.sivilsayfalar.org/aslihan-demirtas-istanbulun-1600-yillik-biricik-kentsel-tarim-geleneği-var-yedikule-bostanları/>

-Derya Duran Gökalp, Murat E. Yazgan, 2013, “Kırsal Peyzaj Planlamada Agroturizm ve Agriturizm”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, sayı 15 (24), s. 25-29

-Emel Kara, 2004, Kentsel Tarım Alanlarının Kentleşme Süreci Karşısında Değişimi ve Dönüşümü: İstanbul, MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Lisans Bitirme Tezi

-Günsel Erkoç, Palimpsosfer, “Bir ‘Palimpsest’ Kent Olarak İstanbul ve Sonsuz Tasarım Katmanları” 3. Ulusal Öğrenci Fikir Yarışması katılımcısı, 2016

-Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Dosya 18: Kent ve Peyzaj, Eylül 2010

-Tuğba Kara, “III. Ahmed devrinde sur içi İstanbul: yerleşim alanları ve diğer alanların dağılımı”, Studies Of The Ottoman Domain, Cilt 6, Sayı 11, Ağustos 2016

-Tuğçe Onuk, Hayriye Eşbah, Azime Tezer, Sürekli Üretken Kentsel Peyzajlar: Sivas-Kızılırmak Örneği,

-6. Peyzaj Mimarlığı Kongresi “Söylem ve Eylem”, 8-11 Aralık 2016, Antalya



Bir Patlamayı Kültürel Bir Değişime Dönüştürmek: Bisiklet!

Ramazan Taş - Peyzaj Mimarı

Küreselleşmenin doğrudan edinimlerinden biri olan ulaşım; ulusal ve uluslararası ölçekte pandeminin bu kadar yayılmasının en büyük nedenlerinden bir tanesidir. Bir yerden bir yere sağlıklı erişebilmek için alınması gereken önlemlerin en başında ulaşım sırasında alınması gereken önlemler gelmektedir. Fakat covid-19 sürecinde ulaşım ağlarının yetersiz kalması, toplu taşıma araçlarının kapasitelerinin aşılmasına neden olmuştur. Bu da sağlıklı erişimin sağlanamadığı anlamına gelmektedir. Bununla beraber son zamanlarda hususi araç talebine ciddi anlamda bir yönelme olmuştur. Her gün trafiğe çıkan araç sayısı giderek artmaktadır. Bu durum giderek trafik tıkanıklığını patlama noktasına taşımış olup, erişim kolaylığını zorlaştırmıştır. Trafiğe çıkan araçlar için park yerleri de bir noktadan sonra sorun teşkil etmeye başlamıştır. Tüm araçlar için olası park etme yerleri yeterli olmadığı için, yeni otopark alanları gerekmektedir. Bu otopark alanlarının yer seçimi, açık ve yeşil alanların canlarından koparılan parçalarla yapılmaktadır. Giderek artan ve artacak olan bu araç sayıları beraberinde trafik kazalarını da doğuracaktır. Trafik istatistik bülte-

nine göre ülke geneli Eylül 2020'de sadece yerleşim yeri içinde 26.692 toplam kaza meydana gelmiştir (Bkz: trafik başkanlığı aylık kaza istatistikleri). Bu kazaların ölümlü, yaralı ve maddi hasarlı olanların rakamları içler acısı. Erişim için trafiğe sokulan yeni araba, beraberinde yavaş erişimi, çevre/kent kirliliğini ve ölümü de getirmektedir. Bir virüsten kaçarken başka bir virüs olmamak için buna bir an önce bir çözüm bulunmalıdır. Peki bu soruna bir çözüm bulabilmek için alternatif bir ulaşım aracı olan bisiklet, bizim için bir kurtarıcı olabilir mi?

Bisiklet; Bir işte gücünden yararlanan nesne, Emeğin saf gücü, Başlangıç ve bitiş noktasında sömürden uzak ulaşım aracı, Her çevirdiğin pedalın senin için olduğunu, Her kat ettiğin yolun belleğinde bir yer edindiği gibi binlerce güzelleme yapabiliriz ancak bu güzellemenin deneyimlenmesinde dünya çapında kentli olarak ne kadar geride olduğumuzun farkında mıyız?

Gelin birkaç kentin bisiklet kullanım durumuna ve bu işi ne kadar ciddiye aldıklarına bakalım:

1- Utrecht, Hollanda

Dünyanın en büyük bisiklet park yeri, Utrecht'tedir ve burada tam 12.500 park yeri bulunmaktadır. Kentteki ulaşımın %50'si bisikletle gerçekleştirilmektedir.

2- Sevilla, İspanya

Kentte **bir yıl içinde 130 kilometre bisiklet yolu yapıldı** ve bu yatırımın asıl amacı günde tam dört kez yaşanan "rush hour" trafiğini hafifletmekti. 6 yıl içinde bisikletle ulaşım oranı %0,5'den %7'ye yükseldi.

3- Montreal, Kanada

Paris ve Londra'yı rol-model olarak gören Montreal, bisikletli ulaşım konusunda ilk yatırımları yapan kuzey Amerika kentlerinden birisi. 650 km bisiklet yolu yapıldı ve vatandaşlardan arada sırada bisiklete binmeleri istendi. İnsanlar bu teklife olumlu cevap verdiler ve beklenenden daha çok insan bisiklet yolunu kullanmaya başladı (hava sıcaklığının 10 C'yi geçmediği bir bölgeden bahsediyoruz). Altyapı çalışmaları ve bisikletlilerin güvenliği konusunda belediye daha hızlı yol almak durumunda kaldı.

4- Kopenhag, Danimarka

Danimarka'nın başkentinde, nüfusun yarısından çoğu işyerine ve okula bisikletle gidiyor. Kentteki bisiklet sayısı, insan sayısından daha fazla. Şehri ziyarete gelen turistler içinde kenti bisikletle gezme imkânı en uygun olanı. Şehir kompakt ve otomobil trafiği ürkütücü değil. Danimarkalılar, ne yaptıklarından eminler ve **bisikletli ulaşım konusunda dünya çapında söz sahibi olmayı da hak ediyorlar**. Ülke, bisiklet yolları konusunda kendini aştı ve bundan sonraki misyonunu "bisiklet dostu dünyanın oluşumu" olarak belirledi. Bisiklet konusunda denenmedik, yapılmadık proje bırakmadılar ve şimdi tecrübelerini bizim gibi" otomobil sevdalısı" ülkelerle paylaşmaya hazırlar.

Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da o kadar fazla bisiklet var ki belediye bisiklet trafiğini engellemek için yollara tabelalar yerleştiriyor. Dünyada bir ilk olarak gerçekleştirilen uygulama ile şehrin toplam 390 km uzunluğundaki korumalı bisiklet yollarının stratejik noktalarına, trafik durumunu bildiren elektronik tabelalar yerleştirilecek. Şehrin Teknoloji ve Çevre Departmanı Başkanı Morten Kabell "Artan bisikletli sayısı için erişilebilirliğin artırılması lazım. Pek çok noktada bisiklet yolu için mücadele etmek zorunda kalıyorlar. Bu yeni bilgi ekranları ile birlikte bisikletlilere şehirdeki en

az kalabalık rotaları göstermek istiyoruz." diye konuştu.

Şehrin Yüzde 41'i Bisikletli

Kopenhag'da geçtiğimiz yıl vatandaşların yüzde 41'i günde ortalama 1,4 milyon km yolu bisikletlerle kat ederek işe ya da okula gitti. Şehir merkezi trafiğinin yüzde 32'sini bisikletliler oluşturdu. Ayrıca Danimarkalı milletvekillerinin yüzde 63'ü ulaşım aracı olarak bisiklet kullanıyor.

Geçtiğimiz yıl, ilk kez şehir merkezine giren bisiklet sayısı otomobil sayısını geçti. 1970'te şehir merkezinde 100 bin bisiklet 340 bin otomobil bulunurken, 2016'da bir günde şehir merkezine giren ortalama bisiklet sayısı 265 bin 700, otomobil sayısı ise 252 bin 600 olarak kaydedildi.

Altyapı Yetersiz Kalıyor

Yolları daha fazla 'bisikletli dostu' yapmak için çablayan Kopenhag'da son 20 yıl içinde bisiklet trafiğinde yüzde 68'lik bir artış gözlemlendi. 2005'ten bu yana şehrin bisiklet altyapısını geliştirmek için 1 milyar Danimarka Kronu (530 milyon Lira) harcanmasına rağmen, bisiklet trafiği sıklığı her geçen gün artmaya devam ediyor. Belediyenin önümüzdeki 8 yıl boyunca 1,1 milyar ila 1,8 milyar Danimarka Kronu (590-960 milyon Lira) bütçeli bisiklet yolu önceliği planı bulunuyor.

2025'te günlük bisiklet trafiğinin yüzde 25 oranında artacağı, bu artışın kalabalık saatlerde yüzde 36'yı bulabileceği belirtiliyor. Bazı Kopenhag bisiklet yolları şimdiden kalabalık saatlerde kapasitesini doldurarak trafik sıklığına sebep oluyor. Her gün 40 bin bisikletliye hizmet veren Queen Louise köprüsü en çok sıklıkla yaşanan noktalardan birisi.

Ekranlar Bisikletlileri Yönlendirecek

Toplam 4,2 milyon Danimarka Kronu (2,2 milyon Lira) bütçe ile hazırlanan yeni ekranlar, bisikletlilere yol çalışmaları, özel etkinlikler, bazı noktalara uzaklık, sıralar ve yavaş ilerleyen bisiklet trafiği hakkında bilgi vererek bisiklet sürücülerini alternatif rotalara yönlendirecek. Diğer altyapı çalışmalarının arasında mevcut yolların genişletilmesi, kavşaklardaki sinyal sisteminin geliştirilmesi ve daha fazla 'bisikletlilere özel' köprünün inşa edilmesi bulunuyor. Şehirde ayrıca, çok acelesi olmayan bisikletlilere, dört kat daha az trafiğe sahip olan "yeşil rota"ları öneren bir akıllı telefon uygulaması da kullanılıyor. "ibikecph" adlı uygulama daha çok yaşlılar, çocuklu aileler ve genel olarak rahat bir bisiklet yolcu-

luğu geçirmek isteyen kişiler tarafından tercih ediliyor.

5- Berlin, Almanya

Danimarka ve Hollanda kadar reklamları yapılmasa da Almanya'nın birçok şehri bugün bisikletli ulaşım için güvenli ve konforlu yollar sunuyor. Bisikletliler için özel yollar ve trafik ışıkları, onların gidecekleri yere en hızlı şekilde ulaşabilmeleri için tasarlanmış. 20 yıl öncesine oranla bugün bisikletli ulaşım kent genelinde %13'lerde, şehir merkezlerinde ise %20. Almanya gelince aklımıza otomobil üreten, karlı kış ayları ile ünlü, en verimli toplu taşıma imkanını sunan ülke gelir. Ancak Almanya bugün bisikletli ulaşım konusunda da ilk sıralara oynuyor.

6- Portland, ABD

2010 yılında alınan bir karar ile şehrin 2030 yılına kadar bisiklet dostu olmasına karar verildi ve bu konuda her yıl yeni projeler hayata geçiriliyor. Şehirdeki bisikletli sayısı arttıkça daha fazla bisiklet park yeri inşa ediliyor ve otomobillerin hız limitleri düşürülüyor. Portland, bisiklete binmeyi özendirmek için her yıl yarışlar ve festivallere ev sahipliği yapıyor.

7- Tokyo, Japonya

Dünyanın en kalabalık şehri Tokyo'da ulaşımın %14'ünün bisiklet ile yapılmasının bazı pratik nedenleri var. Otomobil almaya gücünüz yetse bile şehirde bir park yeri sahibi olmak gerçekten bir servet gerektiriyor. Her ne kadar süper efektif bir toplu taşıma ulaşım ağı olsa da kısa mesafelerde bisiklet daha hızlı. Bisiklet yolları yok ancak bisikletliler kaldırımları kullanıyorlar ve bu yasal. Sürat yapamadıkları için New York veya Londra'da gördüğümüz lycra şortluları burada görmek mümkün değil. Yayaalarla hemen hemen aynı hızda ilerledikleri için yayalar ve bisikletliler "sessiz" bir anlaşma yapmışçasına uyumlu bir şekilde bu çok kalabalık ve çok yoğun şekilde hayatta kalmaya çalışıyorlar.

8- Bogota, Kolombiya

Bogota, deniz seviyesinden 2600 metre yükseklikte, 9 milyon kişiyi barındıran, hava kirliliği ve yoğun trafiğe rağmen, kuzey Avrupa ülkeleri ile aynı listeye girebilen başarılı bir örnek. Kentte ulaşımın %5'i bisikletle gerçekleşiyor. Bogota, diğer hiçbir kentin yapmadığı bir şey yaptı ve pazar günleri şehri motorlu trafiğe kapattı. Hayır, yılda bir gün değil, senenin her pazar günü. Bu proje insanları bisikletle barıştırdı ve bisikletin kullanım oranını kısa bir süre içinde arttırdı.

Şimdi de yaşadığımız kentin durumuna bakalım;

İBB basın merkezi tarafından yayımlanan haberin birebir aynısıdır:

"İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) iştiraklerinden İSPARK, "Akıllı Bisiklet Paylaşım Sistemi Projesi" İSBİKE ile bisiklet kullanımını daha da yaygınlaştıracak. Bisikleti eğlence aracı olmaktan çıkaran proje, 2013'ten beri İstanbul'un değişik noktalarında hizmet veriyor. İSBİKE ile bisikletler toplu taşıma ağına entegre olduğu için kısa mesafelere bisikletle gidilebiliyor, trafik yükü de aza iniyor. İSBİKE, yapılan çalışmalar sonucunda 150 durak, bin 500 bisiklet ile hizmet verebilen kapasiteye ulaştı. İBB tarafından İstanbulluların hizmetine sunulan İSBİKE'yi son bir yıl içerisinde 481 bin kişi kullandı. Çevreci ve insan sağlığına faydalı, ulaşımında alternatif oluşturması amaçlanan projenin tüm İstanbul geneline yayılması hedefleniyor."

Aslında bakıldığında bu istasyonlar daha çok zaten bisiklet kullanımının var olduğu sahil bantlarına konulmuş. Bu sahil bantlarında daha çok spor ve eğlence amaçlı bisiklet kullanılmaktadır. Kurulan bisiklet kiralama istasyonları da daha çok bu amaçlarla kullanılmıştır. Bu istasyonlar ulaşımından ziyade bir işletme yeri haline gelmeye başlanmıştır. İşletmelerin düzgün yapılmadığını da şikayetlerden öğrenebilirsiniz. Yerel yönetimlerin bu işletmeyi gözden geçirip, özellikle de covid-19 sürecinde sağlıklı erişim için bisiklet kullanımlarına ciddi önem vermesi gerekir. Ayrıca yerel yönetimler tarafından master ve eylem planı yapılan yeteri kadar olmazsa bile halihazır durumda projelendirilen bisiklet yollarının neden uygulanmadığı akıllarda soru işareti olmaktan çıkarıp, toplumu araçtansa bisiklet kullanmaya teşvik etmesinin zamanı geldi ve geçiyor da. Talan projelerine dur deyip herkes ve her yer için ilgili kurumların gerekeni bir an önce yapması dileğiyle.



Bilgisayarımız Neredeyse Ofisimiz Orasıdır: Evden Çalışma ve Haklarımız

Funda Çetintaş, Hatice Zeynep Selen



Pandemi dönemiyle birlikte özellikle beyaz yakalılar için evden (uzaktan) çalışma dönemi başladı. Uzaktan çalışma son yıllarda bazı teknoloji şirketlerinde kısmi olarak uygulanmaya başlamıştı. Ancak pandemiyle birlikte çoğu beyaz yakalı kendini bu ortamın içinde buldu. Türkiye’de iş yapış tarzları yasalarla belirlenmiş kurumlar ve işin sürekliliğinin sağlanmasının çok kritik olduğu şirketler çeşitli senaryolara göre afet durumunda nasıl çalışabileceklerine ilişkin planlar yapmıştı, ama hemen hiçbir şirkette dünya çapında bir salgın bu senaryolar arasında yer almıyordu. Aslında bu konuda tehlike sinyalleri, kuş gribi ve SARS gibi bölgesel salgınlarda ortaya çıkmış, pek çok kurum pandemi riski üzerine çalışmalar yapıp toplumu uyarmaya çalışmıştı ama bu riskin işlerine önemli bir etkisi olacağını öngörmeyen çoğu işveren bu alanda yatırım yapmayı gerekli görmemiş, önlemler bölgesel olmaktan öteye gidememişti.

Bu anlamda tüm sektörler pandemiye hazırlıksız yakalandı diyebiliriz. Daha önceden uzaktan çalışmayı kısmi olarak da olsa hayata geçirmiş olan şirketler açısından altyapı kısmen hazır. Ama bunun dışında

işçiler -bir işverene bağlı çalışan kişiyi, mesleği ve unvanından bağımsız olarak iş hukuku işçi olarak tanımlar- açısından durum çoğunlukla değerlendirilmemiştir.

Konuyu incelemeye başlamadan önce iş hukuku açısından uzaktan çalışma ne anlama geliyor onu tanımlamak ve yükümlülükleri değerlendirmek doğru olacaktır.

Uzaktan çalışmanın (evden çalışma) yasal dayanağı 4857 sayılı İş Yasası’nın 14. maddesidir. Bu çalışma uygulamasında “evde çalışma” veya “evden çalışma” olarak adlandırılmaktadır.

Yasanın tanımına göre: İşçi (çalışan) iş görme edimini işverenin yaptığı iş organizasyonu kapsamında yerine getirecektir. İşçi, iş görme edimini evinde veya teknolojik iletişim araçlarını kullanarak işyeri dışında yerine getirecektir.

Taraflar bu ilişkiyi yazılı olarak kuracaklardır. Uzaktan çalışma (evde çalışma) işverenin tek taraflı kararıyla yapılamaz. Tarafların bu çalışma biçimine dönmeyi birlikte kararlaştırmış olması gerekir. İşverenin tek ta-



raflı karar olarak evde çalışmaya geçmesi işçi açısından iş koşullarında esaslı değişiklik niteliğindedir. İşçi altı işgünü içinde bu öneriyi kabul ettiğini yazılı olarak bildirmediği sürece evde çalışmak zorunda değildir. İşverenin yapmış olduğu ve işçi tarafından altı işgünü içinde yazılı olarak kabul edilmeyen değişiklik önerileri işçiyi bağlamaz.

İşçi sırf evde çalışmayı kabul ettiği için işveren, işçi ücretinde ve sosyal haklarında indirim yapamaz. İşyerinde çalışırken almış olduğu ücret, ikramiye, giyim yardımı, yemek yardımı, sağlık yardımı vb. tüm haklarını almaya devam eder. Eğer yol ücreti ödeniyor, servis kullanılmıyorsa yol ücretinin de geniş anlamda ücret kavramının içine girdiği için işverence ödenmesi gerekir.

İşveren, evde çalışan işçiye çalışması için gerekli alet ve edevatı sağlamak, bu alet ve edevatın kullanılması nedeniyle doğan maliyetleri karşılamak zorundadır.

İşveren, ara dinlenmelerine uymak zorundadır. Haftalık 45 saati aşan çalışmalar evde çalışmada da fazla çalışma sayılır ve fazla çalışma hükümlerine uygun olarak fazla çalışma saat ücretinin en az yüzde 50 fazlasıyla ödenmesi gerekir.

"İşveren, uzaktan çalışma ilişkisiyle iş verdiği çalışanın yaptığı işin niteliğini dikkate alarak iş sağlığı ve güvenliği önlemleri hususunda çalışanı bilgilendirmek, gerekli eğitimi vermek, sağlık gözetimini sağlamak ve sağladığı ekipmanla ilgili gerekli iş güvenliği tedbirlerini almakla yükümlüdür" (4857 Sayılı İş Kanunu 14/6. Md.).¹

Yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında:

Araştırmaya yanıt verenlerin %52'sinin 250 ve daha fazla çalışana sahip işyerlerinde, %38'inin de KOBİ ölçeğinde firmalarda çalışanlar olduğu göz önünde tutulduğunda evden çalışma koşullarında çalışanların belirli bir bölümünün oluşan yeni maliyetleri kendilerinin karşılamak durumunda kaldıkları görülmektedir. BMO anketine göre çalıştığı kurumun evdeki giderlerine katkı yaptığını belirtenlerin oranı %8'dir.

Evden çalışma, çalışma saatlerinde esneklik getirmiş görünmekle birlikte mesai saatleri dışında işle ilgili mesajlara, e-postalara ve telefonlara yanıt verme oranı %45'lerden %60'lara doğru yükselmiştir.²

Uzaktan çalışma koşullarında evde çalışma ortamının sağlanması ve çalışmadan doğan maliyetlerin karşılanması işverenin sorumluluğundadır.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi tarafından yaz yakalılar arasında yapılan bir çalışmaya göre zorunlu evden çalışma döneminde çalışanlarına kullanmaları için PC veya notebook tahsis edilmiştir (%55,3). Bununla birlikte, çalışanların %53,6'sının telefon-telefon hattı desteği aldığı; %35,6'sının çalıştıkları kurumlardan iş süreçleri veya yazılımları ile ilgili teknik destek sağladığı; %15,3'ünün çalıştığı kurum tarafından sağlanan eğitim desteğinden faydalandığı; %4,9'unun ofis mobilyası yardımı aldığı belirlenmiştir. Salgın esnasında çalıştığı şirketten hiçbir destek alamayan katılımcıların ise %29,4 gibi önemli bir orana karşılık geldiği görülmüştür.

BMO olarak pandemi dönemi başında yaptığımız bir anket çalışmasına göre³ katılımcıların %52'si salgın öncesine göre daha fazla çalıştığını düşünüyor. Yine aynı çalışmaya göre çalışma saatleri ile ilgili denetimlerin artmadığını ifade edenlerin oranı %68, öğle arası mola süresinde %45 oranında katılımcı bir fark olmadığını belirtirken öğle arası dışında salgın öncesine göre daha az mola verdiğini ifade eden katılımcı oranı %38'dir.

İşyerinde çalışmaya oranla veriminizde bir fark gözlemliyor musunuz sorusuna 'Daha yüksek verimle çalıştığımı söyleyenlerin oranı %44 iken 'Bir fark görmüyorum' ve 'Daha düşük verimle çalışıyorum' diyenlerin her ikisinin de oranı %28'dir.

Bu çalışmalarda evde çalışma koşullarının çalışma

ortamına etkisi göz ardı edilmiştir. Her iki araştırmaya katılanlar evden çalışma sürecindeki ortamı, ofiste çalıştıkları ortama kıyasla daha sakin ve keyifli olarak algılamaktadırlar, özellikle daha az gürültü, özel konuşmaların gizliliği, temiz havaya erişim açısından ev şartları daha olumlu bulunmaktadır. (BMO anketinde %68, İÜ araştırmasında %50'den fazla katılımcı evden çalışmaktan memnun olduklarını belirtmişlerdir.) Ancak özellikle evde yaşayan sayısının çok olduğu, evin büyüklüğünün ayrı bir çalışma ortamı yaratmak için çok uygun olmadığı ortamlarda evde çalışmanın yarattığı ek sorunlar da İstanbul Üniversitesi araştırmasında ortaya konmuştur. ⁴

İş kanununa göre evden çalışma koşullarında sosyal haklarda kesintiye gidilemeyeceği belirtilmişken BMO anketine göre yemek ücretlerinin kesildiğini belirtenlerin sayısı %18 olmuştur. Daha sonraki aylarda maaşlarda kesintiye gidildiğine dair de duyular alınmaktadır.

BMO anketine göre %53 oranında katılımcı evden çalışma koşullarının sağlıklarına olumsuz etkisi olduğunu düşünüyor.

Özellikle iş güvenliği açısından bilgisayar kullanımının yoğun olduğu beyaz yakalılar için işyerlerinde "EK RANLI ARAÇLARLA ÇALIŞMALARDA SAĞLIK VE GÜVENLİK ÖNLEMLERİ HAKKINDA YÖNETMELİK" uyarınca önlemler alınmak zorunda iken evde çalışma koşullarında bunu kontrol eden ve düzenleyen hiçbir kural seti bulunmamaktadır. Yakın gelecekte ekran başında çalışanlar için meslek hastalıkları sayısında artış kaçınılmaz görünüyor.

Ek olarak evde çalışma bir çeşit sosyal izolasyon olarak görülmeyle birlikte uygulamanın ilk aylarında BMO anketine katılanlar içinde iş arkadaşlarıyla sosyal bağlarını koruduğunu ifade edenlerin oranı %75. Ancak uzun vadede uzaktan sosyal iletişimin sosyal ve psikolojik etkileri nedeniyle çalışanların destek ihtiyacı olacağı da öngörüler arasında yer almakta. ²

Evden çalışma koşullarında da iş güvenliği ve sağlığına ilişkin önlemlerin alınması işverenin sorumlulukları arasında yer almakla birlikte bu konudaki önlemlerin ve kural setlerinin henüz belirlenmediği de bir gerçek.

BMO anketinde, pandemi sürecinde işsiz kalma endişesi duyan bilgisayar mühendislerinin oranı %35'tir. Nisan ayında KPMG Türkiye tarafından yapılan ve işverenlere yönelik hazırlanan bir ankette pandemiyle birlikte işsizliğin artacağını öngören işveren oranı %63'tür. ⁴ Pandemi sürecinde çıkarılan yasal düzenlemelerle çalışanın işine son vermenin resmi olarak yasaklanması, dönemsel çalışanlar, turizm, ulaşım, otomotiv gibi sektörlerdeki kritik düşüşlerin etkileri nedeniyle beyaz yakalılardaki işsizlik oranı hakkında net bir değerlendirme yapmak için istatistiksel olarak yeterli verimiz bulunmamaktadır.

BMO anketinde Covid-19 salgını sırasında ve sonrasında Oda'dan beklentilerinin neler olduğu sorusuna yanıt verenlerin %45'i 'Hak Arama' seçeceğini işaretlemiş.

Henüz uzaktan çalışma için yasal düzenlemelerin yeterli olmadığı bir dönemde, çalışanların sosyal haklarını savunmak ve çıkacak yönetmeliklerde çalışanların haklarını gözetecek düzenlemelerin yer almasını sağlamak için uğraş vermek bizim en acil ve güncel ödevlerimizden biri olarak önümüze çıkmıştır.

Kaynaklar

¹ TTB COVID19 PANDEMİSİ 6 Aylık Çalışma Raporu - COVID-19 PANDEMİSİNDE ÇALIŞMA REJİMİ / Murat Özveri

² İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi – Küresel Salgın Döneminde Evden Çalışma Şartları Raporu

³ KOVID-19 Salgınının Çalışma Yaşamına Etkileri başlıklı Bilgisayar Mühendisleri Odası anketi 7/5/2020 - 16/5/2020 tarihleri arasında 376 kişi katılımı gerçekleştirildi.

⁴ İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi – Küresel Salgın Döneminde Evden Çalışma Şartları Raporu

Covid-19 Pandemisinin Ücretli Çalışan Mühendislere Etkileri ve Mühendislerin Hakları

Mehmet Hışır - Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası İstanbul Şube Başkanı, Sosyolog, Hukukçu



Dünyayı ve ülkemizi etkisi altına alan Covid-19 pandemisinin, milyonlarca emekçi üzerinde sağlık, ekonomik ve psikolojik açılardan olumsuz etkileri oluşmaya başlamıştır. Bu anlamda başta mühendisler olmak üzere tüm ücretli çalışanların karşılaşılabilecekleri sorunlar karşısında haklarının neler olduğunu anlatmak istiyoruz.

1. Uzaktan Çalışma (İş Kanunu 14. Madde)

Salgının hızlı şekilde yayılmasının önüne geçmek için sıkça uygulanan bir yöntemdir. Evde çalışma ve tele çalışma olmak üzere iki çeşidi vardır. Tele çalışma, işin bilgisayar ve internet üzerinden ofis dışında yapılması olup, evde yapılmasında da bir engel yoktur. Ancak evde çalışma, tekstil, paketleme, çeviri gibi hiçbir zaman işyerine gidilmeyen, her zaman evden yapılan işlerdir. Evde çalışmanın en önemli farkı hem İş Kanunu hem de Borçlar Kanununda (Md. 461 - 469) düzenlenmiş olmasıdır. Ama tele çalışma için Borçlar Kanununda özel bir düzenleme yoktur.

Mühendislik alanında uygulanan uzaktan çalışma çeşidi genelde tele çalışmadır. Bu çalışma yöntemi,

işyerindeki çalışma koşullarında esaslı bir değişikliğe neden olduğundan, İş Kanununun 22'inci Maddesine göre; **işveren, işçiye yazılı bildirim yapmak zorundadır. Altı işgünü içinde yazılı olarak kabul edilmeyen değişiklikler işçiyi bağlamaz. Uzaktan çalışmada çalışma koşulları emsal işçiden farklı olamaz.** İşveren iş için gerekli tüm malzemeleri karşılar, işyerinde uygulanan mesai saatleri uygulanır, İş Kanununda belirtilen çalışma süreleriyle, ara dinlenmelerine uyulur, ücretten kesinti yapılamaz. Uzaktan çalışma sırasında çalışanların iş ile ilgili geçirdikleri kazalar iş kazası sayılır.

2. Ücretli İzin

Bir yıllık çalışma süresini dolduran personeller yıllık izin kullanabilir. İşveren, iyi niyet kuralları kapsamında işçilerin yıllık izin tarihlerine karar vererek, işçilere yazılı olarak tebliğ etmelidir. Yıllık ücretli izin süreleri nispi emredici nitelikte olduğu için, kanunda belirtilen sürenin altında izin kullandırılmaz, **izin hakkında vazgeçilemez ama daha elverişli koşullarda izin süreleri arttırılabilir. Bu yüzden salgın sürecinde çalışanların mağdur edilmemesi için ücretli izne çıkarılmaları en adil olan çözümdür.**

3. Toplu İzin Uygulaması

Yıllık Ücretli İzin Yönetmeliğinin 10. maddesi gereği Nisan ile Ekim ayları arasında toplu izin uygulaması yapılabilir. İzin kurulu, toplu izin dönemlerini, bu dönemlerde henüz yıllık ücretli izin hakkını kazanmayan işçileri de kapsayacak şekilde belirleyebilir. **Dolayısıyla çalıştıkları yerlerde bir yıllık çalışma süresini doldurmayan işçilere de bu yöntemle izin verilebilir.**

4. İş Akdinin Sözleşmeyle Askıya Alınması ve Ücretsiz İzin Uygulaması

İş akdi kural olarak tarafların karşılıklı rızasıyla askıya alınabilir. İşveren tek taraflı olarak işçiyi ücretsiz izne çıkaramaz. İşveren işçiye ücretsiz izin önerisinde bulunabilir, işçi de altı işgünü içinde yazılı olarak kabul ederse iş sözleşmesi askıya alınır. Ücretsiz izinde tarafların anlaşması durumunda bir miktar ücret ödenileceği de kararlaştırılabilir. Ücretsiz izin sürecinde işçinin SGK primleri ödenmez, 10 gün süreyle sağlık hizmetinden faydalanılabilir, ücretsiz izin süresi kıdem süresine dahil edilmez, işçi bu zaman zarfında başka yerde çalışamaz, işsizlik maaşı alamaz. Ücretsiz izin yıllık ücretli izin hakkının hesabında dikkate alınmaz.

İş sözleşmesi askıya alınırken, ücretsiz izin belirli bir süreye bağlanmalı ya da belirlenebilir bir süre olmalıdır. **Dürüstlük kuralı gereği, taraflarca süre belirlenirse de belirlenmese de süre, "makul süreyi" aşıyorsa, işçi lehine haklı nedenle derhal fesih hakkı doğar.** Burada taraflar anlaştığı için işçiye ihbar tazminatı verilmaz, kıdem tazminatı ve iş güvencesi varsa diğer hakları ödenir. Ücretsiz izni doğuran sebebin askıdan kalkmasıyla (salgının bitmesi) işveren işçiyi hemen işe başlatmak zorundadır. Sözleşme aynen kaldığı yerden devam eder. Eğer işveren çalışanı işe başlatmazsa sözleşmeyi feshetmiş olur, işçinin iş güvencesi varsa geçersiz fesih nedeni sayılır.

Çalışma koşullarında esaslı bir değişiklik yaratan ücretsiz izin önerisini işçi kabul etmek zorunda değildir. Yargıtayın yerleşik içtihatları işçinin zorlanamayacağı yönündedir. Tek taraflı olarak işçinin ücretsiz izne çıkarılması haksız fesih veya iş güvencesi olanlarda geçersiz fesih sayılır, işçi çalışmış gibi ücretine hak kazanabilecektir. Bu nedenle, işçilerin onayı olmadan işçileri ücretsiz izne göndermek hukuken uygun bir yöntem olmayıp, işveren tarafından bu yöntemle başvurulması halinde, iş güvencesi olan işyerlerinde işe iade olmak üzere, kıdem ve ihbar tazminatının talep edilmesi gündeme gelecektir.

Pandemi sürecinde işten çıkarma yasağı sebep gösterilerek, işveren tercihi ile işçilerin ücretsiz izne çıkarılması uygulaması başlatılmıştır. Bu uygulama hem Anayasaya hem de İş Kanununa aykırı bir uygulamadır. **Sözde işten çıkarma yasaklanmış gibi gösterilerek, aslında çalışanlar ayda 1170 TL ile açlığa mahkûm edilmektedir.** İşçinin kabul etmesi halinde uygulanabilecek ücretsiz izin uygulaması, işverenin tercihine bırakılarak sınırsız bir emek sömürü dönemi başlatılmıştır.

5. Kısa Çalışma Ödeneği Uygulaması (İşsizlik Sigortası Kanunu Ek Madde 2)

Genel ekonomik, sektörel, bölgesel kriz veya zorlayıcı sebeplerle işyerindeki haftalık çalışma sürelerinin geçici olarak en az üçte bir oranında azaltılması veya süreklilik koşulu aranmaksızın **işyerinde faaliyetin tamamen veya kısmen en az dört hafta süreyle durdurulması** hallerinde, işyerinde üç ayı aşmamak üzere sigortalılara çalışmadıkları dönem için gelir desteği sağlayan bir uygulamadır. İşçilere kısa çalışma ödeneği ve genel sağlık sigortası primleri ödenmesi hizmetleri sağlanmaktadır. Söz konusu dönemde kısa ve uzun vadeli sigorta primleri yatırılmaz.

Covid-19 etkisiyle yapılan kısa çalışma başvurularında, **son 60 gün hizmet akdine tabi olmak kaydıyla son 3 yıl içinde 450 gün prim ödenmiş olması gerekmektedir.** Prim ödeme şartını sağlamadığı için kısa çalışma ödeneğine hak kazanamayanların daha önce çeşitli nedenlerle kesilmiş (yeni işe başlama vs.) son işsizlik ödeneği hak sahipliğinden varsa kalan süre kısa çalışma süresini geçmemek üzere kısa çalışma ödeneği olarak ödenir. (7226 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununun 41. Maddesi)

Kısa çalışma başvuruları, işçiler adına işverenler tarafından İŞKUR'a yapılır. İşçiler kısa çalışma talebinde bulunamaz, işçilerin onayı aranmaz. Covid-19 virüsünden olumsuz etkilendiği gerekçesiyle kısa çalışma talep eden işveren; buna ilişkin kanıtlarla birlikte Kısa Çalışma Talep Formu ile Kısa Çalışma Uygulanacak İşçi Listesini bağlı olduğu İŞKUR biriminin elektronik posta adresine, elektronik posta göndermek suretiyle kısa çalışmaya başvuru yapabilir. Başvurular 60 gün içerisinde sonuçlandırılır.

Kısa çalışma ödeneğinin süresi üç ayı aşmamak kaydıyla kısa çalışma süresi kadardır. Kısa çalışma ödeneğinin süresini uzatmaya ve işsizlik ödeneğinden mahsup edilip edilmeyeceğini belirlemeye Cumhur-

başkanı yetkilidir. Cumhurbaşkanı süreyi uzatma konusunda yetkisini kullanmakta ancak mahsup edilme konusunda bir düzenleme yapmadığından, **kısa çalışma ödenekleri ileride işsizlik ödeneğinden kesilecektir.** Zorlayıcı sebeplerle işyerinde kısa çalışma yapılması halinde, ödemeler İş Kanunu 40'inci maddesinde öngörülen bir haftalık süreden sonra başlar. Bu bir haftalık süre içerisinde ücret ve prim yükümlülükleri işverene aittir.

Kısa çalışma uygulamasından yararlanılabilmesi için işyerinde kısa çalışma uygulanan dönemde 4857 sayılı İş Kanununun 25'inci maddesinin birinci fıkrasının (II) numaralı bendinde yer alan sebepler dışında bir gerekçeyle işveren tarafından işçi çıkarılmaması gerekmektedir. Günlük kısa çalışma ödeneği; sigortalının son on iki aylık prime esas kazançları dikkate alınarak hesaplanan **günlük ortalama brüt kazancının %60'ıdır.** Bu şekilde hesaplanan kısa çalışma ödeneği miktarı, **aylık asgari ücretin brüt tutarının % 150'sini geçemez.**

Kısa çalışma ödeneği alanların işe girmesi, yaşlılık aylığı almaya başlaması, herhangi bir sebeple silâh altına alınması, herhangi bir kanundan doğan çalışma ödevi nedeniyle işinden ayrılması hallerinde veya geçici iş göremezlik ödeneğinin başlaması durumunda geçici iş göremezlik ödeneğine konu olan sağlık raporunun başladığı tarih itibariyle kısa çalışma ödeneği kesilir.

Kısa çalışma ödeneği, herhangi bir koşul olmadan salgından etkilenen tüm çalışanlar için en az bir yıl uygulanmalı ve ödenen ücretler işsizlik ödeneğinden mahsup edilmemelidir. Bu konularda herhangi bir yasal düzenleme yapılmasına da gerek olmayıp, kanunla verilen yetki kapsamında Cumhurbaşkanı çalışanların koşullarını bu şekilde iyileştirme hakkı vardır.

6. Telif Çalışması

İř Kanunu Madde 64; "Zorunlu nedenlerle işin durması, ulusal bayram ve genel tatillerden önce veya sonra işyerinin tatil edilmesi veya benzer nedenlerle işyerinde normal çalışma sürelerinin önemli ölçüde altında çalışılması veya tamamen tatil edilmesi ya da işçinin talebi ile kendisine izin verilmesi hallerinde, işveren dört ay içinde çalışılmayan süreler için telif çalışması yaptırabilir. (Ek cümle:25/3/2020-7226/43 md.) Cumhurbaşkanı bu süreyi iki katına kadar artırmaya yetkilidir. Bu çalışmalar fazla çalışma veya fazla sürelerle çalışma sayılmaz. Telif çalışmaları, günlük en çok

çalışma süresini aşmamak koşulu ile günde üç saatten fazla olamaz. Tatil günlerinde telif çalışması yaptırılmaz." şeklindedir.

Salgın nedeniyle çalışılmayan süreleri tamamlamak üzere, işveren tek taraflı bir kararla **dört ay içerisinde işçiye telif çalışması yaptırabilir.** Bu çalışmalarda diğer çalışmalarla birlikte günde toplam 11 saat çalışma süresi geçilemez ve günde en fazla 3 saat telif çalışması yapılabilecektir. Pandemi bahane edilerek, çalışanların telifine zorlanması ileride çok karşılaşılabilecek sorunlardan birisidir, bu konuya özellikle dikkat çekmek istiyoruz.

7. Zorlayıcı Nedenler Kapsamında İş Sözleşmesinin Feshi

İř Kanununun 24'üncü maddesinin 3'üncü fıkrası gereği, işçinin çalıştığı işyerinde bir haftadan fazla süre ile işin durmasını gerektirecek zorlayıcı sebepler ortaya çıkarsa, işçiye haklı nedenle derhal fesih hakkı tanınır. Çalışan ihbar tazminatı alamaz, kıdem tazminatını ise hak eder. Covid-19 salgını yüzünden işyerinde işleri bir haftadan fazla duran meslektaşlarımız, iş sözleşmesini derhal fesih hakkını kullanabileceklerdir. Ayrıca İş Kanunu Madde 40'a göre; 24 ve 25'inci maddelerin (III) numaralı bentlerinde gösterilen **zorlayıcı sebepler dolayısıyla çalışmayan veya çalıştırılmayan işçiye bu bekleme süresi içinde bir haftaya kadar her gün için yarım ücret ödenir.**

8. İş Sözleşmesinin Geçersiz Feshi

İř Kanunu Madde 18 şu şekildedir: " Otuz veya daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde en az altı aylık kıdemi olan işçinin belirsiz süreli iş sözleşmesini fesheden işveren, işçinin yeterliliğinden veya davranışlarından ya da işletmenin, işyerinin veya işin gereklerinden kaynaklanan geçerli bir sebebe dayanmak zorundadır. Yer altı işlerinde çalışan işçilerde kıdem şartı aranmaz."

Bu şartları sağlayan meslektaşlarımız, işten çıkarıldıktan sonra işe iade ve işe iadeye bağlı parasal haklarının karşılanması talebiyle **otuz gün içinde arabulucuya başvurmalıdır. Taraflar arabulucuda anlaşamazlarsa, anlaşmazlık tutanağının düzenlenmesinden itibaren iki hafta içerisinde işe iade davası açılması gerekir.**

İşsiz kalan dönemde çalışanlar, şu şartlarda İř-KUR'a işsizlik ödeneği başvurusunda bulunabilirler:

- Kendi istek ve kusuru dışında işsiz kalmak,



- Hizmet akdinin sona ermesinden önceki son 120 gün hizmet akdine tabi olmak,
- Hizmet akdinin feshinden önceki son üç yıl içinde en az 600 gün süre ile işsizlik sigortası primi ödemiş olmak,
- Hizmet akdinin feshinden sonraki 30 gün içinde en yakın İŞKUR birimine şahsen ya da elektronik ortamda başvurmak.

9. Çalışmaktan Kaçınma Hakkı (İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Madde 13)

6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun 417/f.2 maddesi ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ("İSGK") 4/1.a. maddesi gereği işveren, işyerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü önlemi almalı, bu önlemleri aldığı hukuken ispatlayabilir olmalı ve araç ve gereçleri noksansız bulundurmali, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin değişen şartlara uygun hale getirilmeli ve mevcut durumun iyileştirilmesi için çalışmalar yapmalıdır. Dünya Sağlık Örgütü'nün Covid-19 virüsü salgınına pandemi olarak ilan etmesi ve Covid-19 virüsüne sayılarının tüm dünyada ve ülkemizde giderek artması sonucunda, işveren öncelikle işyerinde iş sağlığını koruma amacıyla gerekli her türlü önlemi almakla yükümlüdür.

Öte yandan işçilerin İSGK madde 13 uyarınca işyerinde ciddi ve yakın bir tehlike ile karşı karşıya gelmesi halinde durumu işverene bildirerek gerekli önlemlerin alınmasını talep etmesi ve gerekli önlemler alınmaya değin çalışmaktan kaçınması yasal olarak mümkündür. Ciddi ve yakın tehlike ile karşı karşıya kalan çalışanlar kurula, kurulun bulunmadığı işyerlerinde ise işverene başvurarak durumun tespit edilmesini ve

gerekli tedbirlerin alınmasına karar verilmesini talep edebilir. Kurul acilen toplanarak, işveren ise derhâl kararını verir ve durumu tutanakla tespit eder. Karar, çalışana ve çalışan temsilcisine yazılı olarak bildirilir. Kurul veya işverenin çalışanın talebi yönünde karar vermesi hâlinde çalışan, gerekli tedbirler alınmaya kadar çalışmaktan kaçınabilir. Çalışanların çalışmaktan kaçındığı dönemdeki ücreti ile kanunlardan ve iş sözleşmesinden doğan diğer hakları saklıdır. **Çalışanlar ciddi ve yakın tehlikenin önlenemez olduğu durumlarda birinci fıkradaki usule uymak zorunda olmaksızın işyerini veya tehlikeli bölgeyi terk ederek belirlenen güvenli yere gider.** Çalışanların bu hareketlerinden dolayı hakları kısıtlanamaz. İş sözleşmesiyle çalışanlar, talep etmelerine rağmen gerekli tedbirlerin alınmadığı durumlarda, tabi oldukları kanun hükümlerine göre iş sözleşmelerini feshedebilir.

10. Salgın Hastalıkların İş Kazası Sayılması

Covid-19 virüsünün işyerinde bulaşması halinde, **Yargıtayın yerleşik içtihatları gereği salgın hastalıklar iş kazası sayılmaktadır.** İşveren, iş kazalarını kazadan sonraki üç iş günü içinde, sağlık hizmeti sunucuları kendilerine intikal eden iş kazalarını, yetkilendirilen sağlık hizmeti sunucuları ise meslek hastalığı tanısı koydukları vakaları en geç on gün içinde Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirmek zorundadır.

Çalışana Covid-19 virüsünün işyeri dışından bulaşması durumunda, işçinin işe gelememe süresi İş Kanununun 17'inci maddedeki bildirim sürelerini (2 ila 8 hafta) altı hafta aşmadığı sürece işveren iş sözleşmesini sağlık nedeniyle haklı sebeple feshedemez.

Endüstride Covid-19 ile Mücadele

TMMOB Kimya Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi



Dünyada ve ülkemizde yaşanan Koronavirüs salgını toplumun tamamını etkisi altına almış olup önlemler alınması konusunda işletmelere görevler düşmektedir. Alınacak kişisel ve toplu önlemler, salgının yayılmasını engelleyip belirli sınırlar içerisinde kalmasını ve sona ermesini sağlayacaktır. Salgının ülkemizde ortaya çıktığı mart ayından beri bazı işletmeler gerekli önlemleri almış bazıları ise alınması gereken önlemleri görmezden gelmiştir. Devletin denetim mekanizması da işlevsel halde olmadığı için, işletmelerdeki vakalarda ciddi artışlar yaşanmaya devam etmektedir.

Kimya Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi olarak, yayınladığımız "ENDÜSTRİDE COVID-19 İLE MÜCADELE BROŞÜRÜ" müzde ifade ettiğimiz risk ve önlemleri bu yazı dizisi ile güncel olarak sizlerle paylaşacağız.

Sosyal devlet ilkesi gereği, ilan edilen pandemiden dolayı devletin bu alanda destekleri olmalıdır. Çalışmaya devam etmesi gereken fabrikalarda öncelikli olarak çalışan işçi sayısı minimum düzeye indirilmeli, çalışanlar mümkün oldukça evden çalışmaya teşvik edilmelidir. Ancak bu kapsamda yapılacak olan rotasyonlu ve uzaktan çalışmalarda işçilerin hakları gasp edilmemelidir.

COVID-19'ü önlemek için biraşırı henüz bulunmadığından, salgını önlemenin en iyisi virüse karşı proaktif önlemlerin uygulanmasıdır. COVID-19'un iş yerinize ulaşmaması için önleyici tedbirler derhal uygulanmalıdır.

Bu t e d - birler CO-VID-19'un yayılmasını engeller veya yavaşlatabilir.

Bu Süreci Nasıl Yönetmeliyiz?

Bu süreci yönetebilmemiz için öncelikli olarak bir "Kriz Komitesi" belirlenmiş olmalıdır. Bu ekipte işveren/ işveren vekili, İK birimi, üretim-işletme birimi, ilk yardım ekibi, iş güvenliği uzmanı, iş yeri hekimi ve diğer sağlık personelleri, çalışan temsilcisi ve ihtiyaç durumunda başka destek birimlerinin de temsilcileri yer almalıdır. Salgın hastalıklara karşı planlanmış mevcut önlemlerin COVID-19'a göre güncellenerek acil durum planları devreye sokulmalıdır. Salgının ilk evresinde oluşturulmuş olan risk analizleri ve acil durum eylem planları tekrar gözden geçirilmeli ve içinde bulunduğumuz salgındaki vakaların artış trendine göre güncellenmelidir.

Bu ekip düzenli olarak bir araya gelmeli, kriz yönetimini gözden geçirmeli ve gerekli önlemlerin alınmasını sağlamalıdır. Süreç boyunca tüm önlem ve uygulamalar çalışanlara aktarmalıdır.

- İşletmelerde bulunan tüm çalışanlar göz önüne alınarak mümkünse uzaktan çalışmaya yönlendirilmelidir. Üretim alanlarında çalışan kişi sayıları azaltılmalı, rotasyon yapılmalıdır. Üretim alanlarında yakın mesafeli çalışanlar arasında minimum 1,5 m olmalıdır. Maske kullanımı kesinlikle zorunlu hale getirilmelidir.
- Kriz sırasında temel ihtiyaçların ne şekilde talep edileceği ve lojistik desteğin nasıl sağlanacağı belirlenmiş olmalıdır. Risk analizi çalışmaları içerisinde bu uygulamalar belirtilmelidir.
- Mal ve hizmet üretimi öncelik ve önem sırası belirlenerek, faaliyetlerin tamamı kritik olan ve olmayan olarak gruplandırılmalı ve önceliklendirilmelidir.
- İşletmeye giriş-çıkışlarda parmak okutma sistemi varsa, bulaşma riskine karşı bu sistemin kullanımı durdurulmalıdır. Olanak varsa yüz veya göz okuma, kart okuma gibi sistemlere geçilmelidir. Mümkün değilse dezenfektan konulmalı ve kullanılmalıdır. Temas edilen yüzeyin temizliği de sürekli olarak sağlanmalıdır.
- Tesis içerisine girişlerde her çalışanın/ziyaretçinin temassız ateş ölçer ile kontrolü yapılmalıdır. Aynı zamanda kişilerden sağlık/seyahat durumlarını içeren, kriz komitesi tarafından oluşturulmuş bir beyan alınmalı ve değerlendirilmelidir. Filyasyon uygulamasının sağlıklı bir şekilde yürütülemediğinden kaynaklı, tesise giriş yapan kişilerin kesinlikle HES kodları sorgulanmalıdır. Kontrolü yapan çalışan, maske ve eldiven gibi gerekli kişisel koruyucu önlemleri almalıdır. Kontrol sırasında yakın mesafede durulmamalıdır.
- Yüksek ateş belirtisi olan kişilerin işletmeye girişine müsaade edilmemelidir. Bu kişiler, maske ve eldiven gibi gerekli önlemler alınarak ilgili sağlık kuruluşlarına yönlendirilmelidir. Burada yapılan ölçümler kişinin ilaç kullanımı, ter/ kıyafet etkisi gibi etkenlere göre de değişebilecek olup, bu hususların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.
- Gerekli olmadıkça ofis ve saha alanları arasında geçiş yapılmamalıdır.
- Ortaya çıkan maske, eldiven gibi atıklar için ayrı bir atık kutusu kullanılmalı ve bu atık kutusu diğer atık olarak işaretlenerek, ayrı bir şekilde değerlendirilmelidir.
- İş yerlerinde görevli işçi sağlığı ve iş güvenliği profesyonelleri tarafından, maske kullanımı uygula-

malı olarak öğretilmeli ve Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği kapsamında atık yönetimi eğitimleri verilmiş olmalıdır. Verilen bu eğitimlerin tekrarları sağlanmalıdır. Eğitimler için online yöntemlere ağırlık verilmeli, uygun değil ise açık alanlar tercih edilmelidir.

Çalışanların Sağlığı

- Kişisel sağlık önlemlerinde dezenfektan kullanımının önemi sıkça vurgulanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken unsur, dezenfektan konsantrasyonlarının uygun nitelikte olmasıdır. Ayrıca aşırı dezenfektan kullanımının cildi tahriş edeceği unutulmamalı ve öncelikli olarak ellerin yıkanması kuralı uygulanmalıdır.
- Dezenfektanların satın alımı sırasında, ilgili kimyasalın "Güvenlik Bilgi Formları" da tedarikçiden talep edilmelidir. Güvenlik bilgi formlarında belirtilen gereklilikler sağlanarak başka risklerin oluşmasına engel olunmalıdır.
- Dezenfektanların hazırlanması tesis içerisinde yapılacak ise, ürünün kullanım talimatlarını içeren "Teknik Bilgi Formu" da tedarikçiden istenmeli ve belirtilen talimatlara uygun çalışılmalıdır.
- Çalışanların ruh sağlığını korumak adına psikososyal risk etmenleri değerlendirerek, doğru ve etkin bilgilendirme ile tedbirlerin alınması sağlanmalıdır. Özellikle salgın döneminde uzun bir süre geçmesi sebebiyle bu durum oldukça önemli olup, ilgili risk uygun bir şekilde yönetilmelidir.
- Temel el hijyeni eğitimleri ve afiş bilgilendirilmelerine devam edilmelidir.
- Koronavirüs semptomları üzerine afiş ve eğitimlere devam edilmelidir.
- El hijyeni için gerekli malzemeler (dezenfektan, sabun vb.), maskeler ve eldivenler tedarik edilmeli ve kullanımı sürekli hale getirilmelidir.
- Tüm çalışanların el yıkama alışkanlığının artırılması devam ettirilmelidir. El yıkama imkanı olmayan alanlara dezenfektan konulmalıdır.
- Kişi kendini hasta hissediyor ve buna bağlı olarak ateş, solunum güçlüğü, boğaz ağrısı, kuru öksürük gibi şikayetleri varsa işletmeye gelme-

den hastaneye yönlendirilmeli ve çalışana destek olunmalıdır.

- Türkiye dışında herhangi bir ülkeye seyahat ettiyse işletmeye bildirmeli ve ülkeye girişte yapılan test sonucu paylaşılmalıdır. Semptomların ortaya çıkma süresi olan 5-6 günlük süre boyunca tesise giriş yapılmadan, mümkünse uzaktan çalışmaya yönlendirilmesi fayda sağlayacaktır.
- Son 14 gün içinde Covid-19 teşhisi koyulmuş herhangi biriyle temas ettiyse, bunu durum işletmeye bildirmeli ve ev karantinası uygulanmalıdır. Semptom tespit edildiğinde ise derhal test yapılması sağlanmalıdır.
- Bu sayılan durumlardaki kişi, ilgili sağlık kuruluşları ile iletişim kurarak (Alo 184) sağlık birimlerinin tavsiyelerini harfiyen yerine getirmelidir.
- Çalışan kişilerin sağlık riskleri göz önüne alınarak, yüksek riskli grupta olan (hamileler, 65 yaş üstü kişiler, kanser hastaları, KOAH hastaları, bağışıklık sistemini zayıflatacak tedavi görenler, koroner kalp hastaları, kronik solunum yolu hastaları) kişilere salgının artış göstermesinden kaynaklı idari izin verilip çalıştırılmamalı veya evlerinden çalışmaları sağlanmalıdır.
- COVID-19'a yakalananları belirlemek için olası maruz kalma kriterleri (kişinin gitmiş olabileceği alanlar, temas ettiği ekipmanlar, temas ettiği kişiler vb.) hakkında İSG Kurulu ve kriz ekibi bilgilendirilmelidir.
- Hastalık şüphesi bulunan kişi maske takarak iş yeri hekimine gitmeli ve muayenesi yapılmalıdır. Şüpheli bulunduğu takdirde diğer çalışanlardan izole edilerek, daha önce belirlenen ve enfeksiyonun yayılmasını önleyecek nitelikte olan kapalı alanda bekletilmelidir. Sağlık kuruluşu ile iletişime geçilerek sevki sağlanmalıdır. Ambulans gelmediği takdirde bulaş riski en alt seviyeye indirilerek sevki sağlanmalıdır.
- İlgili kamu kurumlarının duyuruları takip edilmeli, konuyla ilgili çalışanlar bilgilendirilmelidir.
- Enfeksiyon şüphesi olan kişilerle doğrudan temas veya bulaşma riski bulunan çalışma ortamlarında, ortamın tam kapalı yüz koruyucu/siperlik (EN-166), koruyucu kıyafet (EN-14126)

ile dezenfekte edilmesi sağlanmalıdır.

Kişisel Önlemler

- El hijyenine önem verilmelidir. Eller en az 20 saniye sabun ve suyla yıkanmalı, sabun ve suyun olmadığı durumlarda alkol içerikli el antiseptiği kullanılmalıdır.
- El sıkışmak, tokalaşmak, öpüşmek yasaklanmalı; aynı zamanda dokunma, el şakaları, tükürük saçarak ve bağırarak konuşma önlenmeli ve bu konuda eğitim verilmelidir.
- Kirli ellerle ağza, buruna ve gözlere dokunulmamalıdır. Öksürme ve hapşırma sırasında ağız ve burun tek kullanımlık mendille kapatılmalı, mendil yoksa dirseğin iç kısmı kullanılmalıdır. Kalabalık ortamlardan uzak durulmalıdır. Kapalı alanlar sık sık havalandırılmalıdır.
- Her dinlenme ve yemek molası öncesinde eller yıkanmalıdır.
- Yüzük, kolye, bileklik, saat vb. takı ve aksesuarların kullanımı yasaklanmalıdır.
- İş giysileri ve koruyucu ekipmanlar, çalışma alanından ayrılmadan önce çıkarılmalı ve diğer giysilerden ayrı bir yerde muhafaza edilmesi sağlanmalıdır. Kirli giysilerin ve koruyucu ekipmanların virüsten arındırılarak temizliği sağlanmalı, gerektiği hallerde ise imha edilmelidir.
- Çalışanlara verilen dezenfektanlar dışındaki herhangi bir kimyasalın bireysel veya ortam temizliği amacıyla kullanılması engellenmelidir.

Ortak Kullanım Alanları

- Çalışanlara yönelik tüm eğitimler uzaktan yapılmalı, işveren/işveren vekili yapılacak eğitimlerde gerekli teknik desteği sağlamalıdır. Uzaktan yapılamayan durumlarda ise gerekli sosyal mesafe sağlanmalı ve havalandırma sağlanmalıdır.
- Gerekli değilse toplantılar iptal edilmeli veya elektronik ortamda yapılmalıdır. Zorunlu olan toplantıların öncesinde salon havalandırılmalı, katılımcı sayısı azaltılmalı ve oturma düzeni minimum 2 m mesafesi korunarak oluşturulmalıdır.
- Yemek saatleri ayarlanmalı ve yemekhanede per-

sonel yoğunluğunun önüne geçilmelidir. Belirli sayıda personel alınmalı ve alınan kişilerin oturma düzeninde aralarının minimum 2 m olması sağlanmalıdır. Yemekhane oturma alanı sayısının yetersiz olması durumunda, karşılıklı oturan kişiler arasında paravan sistemi yapılabilir. Klima kullanılmamalı, doğal havalandırma tercih edilmelidir.

- Yemekhanelerin giriş kısımlarına el yıkama alanları veya dezenfektanlar konulmalıdır.
- Merdiven korkulukları, kapı kolları, asansör düğmeleri, lavabo bataryaları, sifon düğmeleri gibi sık temasa uğrayan yerler belirli aralıklarla dezenfekte edilmelidir. Tüm tuvalet çıkışlarında, merdiven başlarında ve sonlarında el dezenfektanı bulundurulmalıdır. Dezenfektan kullanımının yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesi için gerekli noktalara dezenfektan koyulması önemlidir.
- Kaşık, çatal ve bıçakların kâğıt keselere koyulup, görevli servis personeli tarafından tepsilere yerleştirilip verilmesi sağlanmalıdır. Mümkün oldukça tüm ekipmanların tek kullanımlık olması sağlanmalıdır.
- Salata büfesi gibi ortak kullanım alanları kaldırılıp salatalar tek kişilik kaplara konulmalıdır. Ekmekler de ambalajlı şekilde servise sunulmalıdır.
- Çay-sigara içme alanı, mescitler ve diğer sosyal alanlarda insanların birbirlerine 2 metreden daha az mesafede olmalarını engellemek için önlemler alınmalı ve bu alanlar sürekli olarak dezenfekte edilmelidir. Mescitlerde kullanılan seccadeler kişisel olmalıdır.
- Soyunma odalarında herkesin aynı anda bulunması engellenmeli, bu alanların belirli periyotlarla dezenfeksiyon yapılmalıdır. Kişi sayısı minimum düzeyde tutularak 2 m mesafesine dikkat edilmelidir.
- Servis araçları ve işletme bünyesinde bulunan araçlar belirli periyotlarla dezenfekte edilmeli, servislere dezenfektan konulmalıdır.
- Servis araçlarında çalışanlar arasında minimum 2 m güvenli mesafe ve yeterli havalandırma sağlanmalıdır. Araçlar bu kural için yeterli sayıda değilse, araç sayısı salgın süresince artırılmalıdır.
- Servislerde oturlan yerler kişiye özel olarak işa-

retlenmeli ve çalışanlar hep aynı yere oturmalıdır.

- Ofis alanlarında kullanılan ortak fotokopi, faks, bilgisayar vb. ekipmanlar belirli periyotlarla dezenfekte edilmelidir.
- Duş, tuvalet vb. ortak kullanım alanlarının sürekli olarak dezenfekte edilmesi gerekmektedir.
- Zorunlu haller dışında asansörler kullanılmamalı, zorunlu hallerde ise sadece tek kişi asansöre binmelidir. Asansörlerin de dezenfeksiyonu yapılmalıdır.
- Klimaların belirli periyotlarla dezenfeksiyonu yapılmalıdır. Klima kullanımından kaçınılmalıdır.
- Gerekli olmadıkça kargo işlemi yapılmamalıdır. Yapılması durumunda kargoyu alan kişinin sosyal mesafeye dikkat etmeli, kargo paketinin dezenfeksiyonu yapılmalıdır.

Yukarıda bahsedilen her bir maddeye uygun hareket edilmesi koronavirüs yayılımının engellenmesinde faydalı sağlayacaktır. Yine de zorunlu haller dışındaki çalışmalara olabildiğince son verilmeli ve alternatif çözümler üretilmelidir. İş yerleri için belirtilen bu önlemlerin sosyal hayatta da uygulanmasına teşvik edilmelidir. Salgının yalnızca iş yerlerinde değil, bulunduğumuz sosyal hayatta da etkili olduğu unutulmamalıdır.



Küresel Salgında Jeofizik Sınırları Aştı

Doç. Dr. Nurdan Sayın - İstanbul Üniversitesi Jeofizik Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi



Covid 19 Salgınının tüm dünyayı etkisi altına aldığı zor zamanlarda Jeofizik açısından oldukça önemli gelişmeler yaşandı. Ağustos ayının ortalarında Fatih sondaj gemisinin ilk denemesinde doğal gaz rastlaması çok önemli bir gelişme oldu ve rezervin devamı konusundaki olumlu değerlendirmeler her kesimi mutlu etti (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54585247>). Tüm dünyada arama faaliyetlerinin durma noktasına geldiği salgın şartlarında, Türk arama gemilerinin faaliyetlerini sürdürmesi (her türlü uluslararası engelleme ve olumsuz tutuma rağmen) Kıbrıs, Akdeniz ve Libya açıklarında çalışmalar yapması ülkemizin olduğu kadar Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı ve Maden Tetkik Arama Enstitüsünde çalışan Jeofizik Mühendisi meslektaşlarımızın bir başarısıdır, hepsini ayrı ayrı yürekten kutluyorum. Oruç Reis Jeofizik-Sismik gemisi son teknoloji aletlerle donatılmış ve dünyadaki ender çok amaçlı araştırma gemilerinden biridir. Gemide kurulu jeofizik ekipmanlarla, 2 ve 3 boyutlu sismik, gravite, manyetik olarak jeofizik araştırmalar yapılabiliyor. Gemi, 8 bin metre derinliğe kadar 3 boyutlu, 15 bin metre derinliğe kadar iki boyutlu sismik operasyonları gerçekleştirebiliyor (<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/oruc-reis-gemisi-dogu-akdenizde-22-ekime-kadar-calisacak/2003155>). TPAO bünyesinde bulunan TPİC çatısı altında faaliyet gösteren Barbaros Hayrettin Paşa Jeofizik Sismik arama gemisi (son derece modern sismik-jeofizik ekipmanlarla donatılmış olarak 2013 yılında faaliyete geçti) ve Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) bünyesinde hizmet veren Oruç Reis Sismik gemisi ile

3 adet sondaj gemisi; (Fatih, Yavuz ve Kanuni-TPAO) güçlü bir arama filosuna sahibiz ve ülkemiz şu anda Doğu Akdeniz'de arama faaliyeti yapan tek ülke, katkısı olan herkese sonsuz teşekkürler. Tüm gelişmeler bu kadar olumlu olsa keşke, isterseniz pandemi sürecinde neler yaşandı bir gözden geçirelim.

Yeni yıl, yeni umutlarla başlar ancak 2020 yılına giriş pek de öyle olmadı sanki. Yılın ilk günlerinde Çin'in Vuhan kentinde ortaya çıkan yeni tip koronavirüs haberleri gelmeye başladı. Sanırım o günlerde hiç kimse canlı bile sayılmayan böylesine basit bir virüsün, hayatımızı bu kadar derinden etkileyebileceğini hayal edemezdi. Mart ayının başlarında virüs Avrupa'nın pek çok şehrine yayılmıştı ve gelişmişliği ve zenginliğiyle övünen Avrupa, virüsle başa çıkma konusunda, eli kolu bağlı, çaresizdi. Zira virüs pek de tanınan, bilinen, tedavisi üzerinde çalışılmış bir virüs değildi. Başta akciğerleri etkileyerek, yakalanan kişileri soluksuz bırakıyor olması nedeniyle, solunum desteği veren yoğun bakım üniteleri yetersiz kaldı. Bir yandan da Türk geni virüsten etkilenmez vaatlerine inanmak istiyorduk ancak, kara haber gecikmedi; 11 Martta ülkemizde ilk koronavirüs vakasının görüldüğü açıklandı ve ölümler mart ayının ortalarından itibaren hızla artmaya başladı. İlk günlerde vaka sayıları gece yarısı tweetleriyle açıklanıyordu ve tüm dikkatimizi bu sayıları takibe vermiştik. Hızla alınan önlemlerle okullar kapatıldı ve ardı arkasına sokağa çıkma yasakları karşısında elimiz kolumuz bağlı kalakaldık. Bu küçücük virüsü alt edemiyorduk ve tüm dünyanın dikkati bu konu üzerine

odaklanmış olmasına karşın virüsün yayılması engellenemiyordu. Her gün başbakanlar ve ünlülerin korona virüse yakalandığı haberleri ekranlardaydı ve virüsün dil, din, ırk, renk ayrımı yapmaksızın, virüsü taşıyan bir kişiyle on dakika aynı ortamda bulunulması durumunda, temas olmasa bile bulaşıyor, koronavirüse yakalanmış oluyordunuz.

(Bu bölümde aktarılan bilgiler bilimsel gerçekleri yansıtmamakta ve sağlık çalışanlarıyla bilim insanları tarafından dikkate değer bulunmamaktadır.)

Şu anda dünya üzerinde virüsle karşılaşmış kişi sayısı otuzdokuz milyonu aştı ve vefat sayısı da bir milyon yüz binler civarında. Ülkemizde koronavirüsten kayıplar dokuz bini geçti. Tabii bu sayıların sağlık kuruluşlarına gitmiş ve test yaptırmış kişileri kapsadığı ancak herhangi bir sağlık kuruluşuna başvurmamış asemptomatik kişileri de katarsak bu sayıların çok daha fazla olabileceği uzmanların ifade ettiği bilgiler. Yapılan testlerin güvenilirliği, vaka, hasta, belirti gösterip göstermeme durumuna göre sınıflama yapılırsa, sayılar iyice karmakarışık hale geliyor. Ancak virüsle ilgili bilinen bazı gerçekler virüsün dış ortamda oldukça dayanıksız olduğu, sabun, alkol ve dezenfektanlarla kolaylıkla etkisiz hale getirilebileceği ancak insana solunum ve ağız yoluyla girdikten sonra hızla çoğaldığı ve bunu durdurmanın bu noktadan sonra çok zor olduğu ve virüse maruz kalınan süre arttıkça vücudun savunmasız kaldığı, virüsün damarlarda pıhtı oluşturarak ölüme yol açtığıdır. Virüsün solunum yollarımıza girişini önlemek için en etkili yöntem maske kullanımı ve yakın temastan kaçınma, el temizliği ve hijyen kurallarına uyma olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Sokağa çıkma yasağı varken bunlara uymak bir ölçüde daha kolayken Haziran ayında girilen yeni normal koşullarında kalabalık toplu taşıma araçlarını kullanan kişilerce oldukça zorlayıcı olduğu ortadadır.

Koronavirüsün hayatımıza girmesiyle günlük alışkanlıklarımız da değişti. Ziyaretlerin, toplantıların, spor aktivitelerinin yasaklanması vaka sayılarının artışına engel olamadı ve ardından sokağa çıkma yasaklarıyla geçen iki ayın sonunda haziran ayında vakaların bir ölçüde azalmasıyla yeni normal kuralları çerçevesinde yaz aylarında eve hapsolmaktan kurtulmuş olduk. Altmış beş yaş üstü ve yirmi yaş altı bireylerle ilgili kısıtlamaların sürmesi ve devam eden sokağa çıkma yasakları da çokça tartışıldı. Bu süreçte kamu kurumları en az sayıda görevliyle işleri sürdürürken lokanta, kahvehane ve eğlence yerleri iki buçuk ayı tamamen kapalı

olarak geçirdiler. Bu süreçte pek çok iş yeri ağır ekonomik yükü dayanamadığı için kapatma kararı almak zorunda kaldı. Ekonomik olarak durgunluk belirtileri koronavirüs öncesinde de vardı ancak enflasyon, döviz kuru ve işsizlik oranlarında kötü gidişler krizi daha katmanlı hale getirdi (Elgin 2020). Beklentiler iyimser olsa da bu beklentilerin hayat bulması pek mümkün görünmüyor ve dünya ekonomisinin en az yüzde 10 oranında küçüleceği ekonomistlerce ifade ediliyor (Yazıcı 2020).

Koronavirüsle birlikte hayatımıza yeni kavramlar da girdi. Esnek çalışma, home-ofis çalışma, online toplantılar ve eğitimde dijital olanakların etkin bir şekilde kullanımını hayatımıza yerleştirdi. Hayatımızı bu sürece mümkün olduğunca hızla uyum sağlamak üzerine kurguladık. 1 Nisan itibarıyla tüm Türkiye’de evden çalışma oranı %84, hem evden hem de işten çalışma oranı %10 ve normal işe gitmeye devam edenlerin oranı ise %6 seviyelerindeydi (Akduman 2020). Evden çalışma önce bir lüks gibi göründü çalışanlara ama gerçekler hiç de öyle değildi. İş yerinde kurulan çalışma disiplini evde kurmak hiç de kolay olmaması yanında eve kapanıp kalmanın ve sürecin ne yöne evrileceğini bilememenin belirsizliği psikolojimizi de etkiledi. Tüm bu kısıtlamalar altında öğrenciler eğitimlerini bilgisayar başında online derslerle yapmaya alışmaya çabaladılar. Eğitimin alt kademelelerinde, özellikle okula yeni başlayan miniklere okuma yazma öğretmenin bilgisayar başında ne kadar zor olduğunu deneyimlerdi öğretmenlerimiz, veliler ise her bir çocuğa bilgisayar tablet sağlamanın sıkıntısına düştüler. Döviz kurunun yükselmesi ve virüs nedeniyle üretimlerin durma noktasına gelmesi fiyatların aşırı artışına neden oldu, yüksek fiyatlar özellikle otomotiv ve bilgisayar-bilişim alanlarında etkisini gösterdi. Arzın azlığı fiyatlarda aşırı yükselmeye neden oldu ve ekonomideki arz-talep dengesi yasağı kanıtlanmış oldu bir kez daha. Online eğitimlerin başarısı, derslerin sınıf ortamında olduğundan çok farklı olarak, ekran karşısında öğrencilerin ne yaptığını kontrol edememenin çaresizliği ile bir dönemi tamamladık. Uygulamalar telafi edilecekti ama o yüz yüze buluşmaları gerçekleştirmek bir daha ki bahara kaldı ve üniversiteler Güz yarıyılına da online olarak sürdürme kararı aldılar. Ölçme değerlendirme ve sınavlar online yapıldı ama sınav sonuçları ve başarı düzeyinin parlak olmaması eğitimcilerin bu işte biraz daha uzmanlaşmaları gerektiği gerçeğini ve durumun pek de ümit vaat eder

olmadığını da ortaya koydu. Yine de bu zorlu sürecin bize öğrettiği en önemli şeyin sağlıklı olmanın diğer her şeyden daha değerli olduğuydu.

Salgın döneminde depremler de durmadı ne yazık ki; 24 Ocak 2020 Elazığ -Sivrice depremi (Mw=6.8) 87 binayı yerle bir etti ve 41 vatandaşımızı kaybettik. İzmir, Marmara Denizi ve Tekirdağ, Çanakkale, Niğde(-Bor) ve Malatya ve Muş'ta yaşanan depremler yıkıcı değildi belki ama "Bu koronavirüs tehdidi altında, bir de yıkıcı deprem olsa ne yaparız?" sorusunu getirdi tüm vatandaşların aklına. İçeri girsene deprem, dışarı çıksan korona, gel de bu paradokstan kurtul! Deprem olacak, bundan kaçınmak mümkün olmadığına göre mutlaka önlemler artırılmalı, bu konuda İBB'nin çalışmaları var, yayınlarını takip etmenizi öneririm (<https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/ibb-ve-odtu-hazirladi-istanbulun-tsunami-eylem-planlani-5911013/>).

Jeofizik mühendisliğini meslek olarak belirlemiş ve sahada çalışan mühendislerimizin arazide veri toplama ve bu ölçüleri yorumlama işinde de büyük bir durgunluk yaşandı. Küresel Salgında araziye çıkma sınırlamaları nedeniyle, sektör çalışanlarını olumsuz etkiledi. Sadece en gerekli işler yapılabildi ve parasal önceliklerin değişmesi nedeniyle pek çok proje uzak zamanlara ötelendi. Kamu kuruluşlarında da benzer bir durum yaşandı, yaz aylarının ortalarına kadar hangi projelerin devam edeceği konusu belirsizdi ancak yazın sonuna doğru araziye gidip ölçü almayı gerektiren bazı projeler hayata geçirilebildi.

Yaşanan her şeyin kişilere ve topluma bir şeyler öğrettiği gerçeğiyle bu süreçten bazı çıkarımlar elde edebiliriz:

En önemli konu hayatta kalmak ve sağlıklı olmaktır,- Diğer her türlü kayıp bir şekilde telafi edilebilir ama insan hayatının tekrarı telafisi yoktur, yaşadığımız her an çok değerlidir. Kendimizi ve çevremizdeki bireyleri korumak adına alışkanlıklarımızı gözden geçirmemiz gerekmektedir, hoşumuza gitmese de maske takmalıyız hatta emin olmak için çift maske takmalı, temastan ve yakın mesafeden kaçınmalı, ellerimizi sık sık yıkamalı, çantamızdan kolonya dezenfektanı eksik etmemeliyiz.

Kapitalist sistemin zorladığı bireysellik ve rekabet ortamı tam tersini ifade etse de bu dünyadaki her birim birbiriyle bağlıdır ve her hangi bir yerde oluşan mini minnacık bir virüs dünyanın her bir köşesine kolaylıkla yayılabilir; teknoloji, bilgi birikimi ve onca gelişmişliğe karşın insanlığı çaresiz bırakabilir.

İş yapma biçimimizin güncellenmesi, işlerin mümkün olduğunca dijital araçlarla yapılabilecek hale getirilmesi, toplu yapılacak işlerin bölünerek bireysel olarak yapılabilir halde planlanması ve en az sayıda kişiyle yapılabilecek şekilde tasarlanması, bunun doğuracağı sonuçlar ve işsizlikle mücadele için bireysel ya da toplumsal alanda eylem planlarını hayata geçirmek gerekmektedir.

Şu konuda bir vurgu yapmadan geçemeyeceğim; bazı meslek gruplarında işi bilgi düzeyinde biliyor olmak yeterli değildir, bildiklerinizi uygulayabilir olma zorunluluğu vardır, sağlık alanları, mühendislikteki uygulamalar bu türdendir, o yüzden uygulaması yapılamayan derslerin telafisi mutlaka yapılmalıdır, zira sadece online derslerle bunu sağlamak mümkün olmadığına göre, mezun olmadan önce her meslektaşımıza bu pratiklerin aktarılması çok büyük önem taşımakta olup mutlaka yapılması gerekmektedir. Cerrahi uzaktan nasıl öğrenilebilir? Ölçü alma teknikleri ve arazi uygulama pratiği olmayan mühendisler ne kadar bilgili olursa olsunlar yer içi problemlerini belirlemede ve yorumlamada yetersiz kalacaklardır. Az sayıda öğrenciyle planlanacak pratiklerle yüz yüze uygulamaların yapılması meslek etiği açısından da büyük önem taşımaktadır.

Doğru yatırımlar ve altyapı ile donattığınız her meslek değerlidir ve size sunduğu çok değerli bilgilerle bir ülkenin kaderi değişebilir. Bulunan doğalgaz rezervlerinin işletilir hale gelmesiyle enerji alanında büyük bir mesafe kat etmiş olacağız: Aynı şekilde, koronavirüs aşı ve tedavisini bizim bilim adamlarımız geliştirirse, bu sağlık alanında büyük bir devrim olacaktır.

Kaynaklar

- <https://www.haberturk.com/yazarlar/guntay-simsek-1019/2701739-turkiyenin-deniz-enerji-gucu>
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53867412>
- Akduman Gülbeniz 2020 <https://www.timder.org.tr/kose-yazisi/Dr-Ogr-U-Gulbeniz-Akduman/Koronavirus-Doneminde-Evden-Mutlu-ve-Verimli-Calismak-Mumkun-mu-/1928/>
- Ceyhan Mehmet 2020 https://www.chip.com.tr/haber/corona-virus-laboratuvarda-uretilmis-olabilir-mi_87157.html
- Elgin Ceyhun 2020 <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yuksek-oranda-ekonomik-buyume-gelecek-birkac-yil-icin-mumkun-gozukmuyor-1771182>
- Yazıcı Mehmet 2020 <https://www.turcomoney.com/pan-deminin-ekonomik-etkileri.html>

Salgına, Sömürüye, Baskılara Direnmek İçin

Nusret Suna - İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şube Başkanı



Ölçü dergisi için yazının kaleme alındığı günlerde AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, aralarında TMMOB'nin de yer aldığı meslek odalarını bir kez daha hedef gösterdi. Erdoğan meslek odalarıyla ilgili mevzuat değişikliğini Meclis gündemine getireceklerini ifade etti. Ölçü arşivinde yer alması için hatırlatalım: 14 Ekim 2020 tarihinde partisinin grup toplantısında konuşan AKP Genel Başkanı Erdoğan "Çoklu baro sisteminde yapıldığı gibi aynı çalışmayı TBB ve diğer meslek odalarında da yapmak durumundayız." dedi.

Bu açıklama yeni değildi bizler açısından. Hatırlanacaktır, 2010'lu yıllarda birkaç kez gündeme getirilen mevzuat değişikliği, Birliğimizin tavrı ve kamuoyu tepkisi nedeniyle hayata geçirilemedi. Şimdi yeniden gündeme getirilmesinin ve hatta TBB ile ilgili mevzuat değişikliğinin gerçekleştirilmesinin iktidarın şu anda ki durumuyla doğrudan ilgili olduğu söylenmelidir.

Evet, iktidar sallanmaktadır. Özellikle pandemi koşullarında meslek odalarına dönük girişimlerin hız almasının, toplumsal muhalefetin şiddetle bastırılmasının siyasi literatürdeki karşılığı "yönetememe"dir. Açıkçası salgın dönemi sallantıyı şiddetlendirmiş, ekonomik sıkıntı içinde bulunan kesimlerin tepkisi daha da görünür hale geçmiş, bununla paralel olarak örgütlü kesimler üzerindeki baskılar artmıştır.

Canları pahasına salgınla mücadele eden hekimlerin örgütü Türk Tabipleri Birliği'nin kriminalize edilmek istenmesinin izaha muhtaç tarafını bulmak

zordur. Sağlık Bakanlığı tarafından açıklanan verilerin doğruları yansıtmadığını kanıtlarıyla ortaya çıkaran TTB'nin "vatan hainliği" le suçlanmasını iktidarın içinde bulunduğu acz ile açıklamak ikna edici midir? Ya da bir başka soruyla, Türkiye Barolar Birliği mevzuatında değişikliğe giderek, avukatların tek ve merkezi örgütünü bölerek güçsüzlüğünün sıradan bir politik hamle olduğu iddia edilebilir mi? Kamu yararına olmayan karar ve tasarruflarla ilgili hukuki mücadele yürüten, Kanal İstanbul'dan HES'lere doğayı yok eden rant projelerine karşı mesleki-bilimsel esaslar çerçevesinde kamuoyunu bilgilendiren TMMOB'u devre dışı bırakacak düzenlemelerin salt meslek odalarından duyulan rahatsızlıkla açıklamak yaşananları kavramada yeterli olabilir mi?

Bu soruların tek bir yanıtı yoktur; yanıtlar içi içe geçmiş halkalar misali bütüne dair görüş ve değerlendirmenin bir başka ifadesidir. Evet iktidar, soyut bir kavram olan devletin somutlandığı alanlar olan eğitim, sağlık, kentleşme, güvenlik, yargı vd'lerini zincirin halkaları gibi genel ideolojik-politik yönetime uygun hizaya getirmek istemektedir. Yargı bağımsızlığının "ruhuna fatiha" dediğimiz bir zaman diliminde, yargı bağımsızlığı fikrinin direnç noktalarından biri olan Barolar Birliği'nin bölünerek işlevsizleştirilmesi, öz itibarıyla bağımsız yargı tabutuna çakılan son çivi anlamı taşımaktadır. Aynı şekilde TMMOB'nin güçsüzlendirilmesi, Kanal İstanbul ve diğer kamudaki talanın pervasızca hayata geçirilmesi amacındadır. TTB'nin hedefe alınması ise sağlık politikasının sorgulanmasından duyulan rahatsızlığı ifade etmektedir.

Bazı konular alanlar arası kesişim kümesi içinde yer almaktadır. Örneğin pandemi döneminde şantiyelerin içinde bulunduğu durumla ilgili İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi tarafından hazırlanan rapor bunun örneğidir. Şubemiz salgınla mücadele bağlamında projektörleri şantiyelere çevirmiş, şantiyelerin şu andaki durumu ve çalışma koşullarıyla ilgili ayrıntılı bir rapor hazırlayarak kamuoyuyla paylaşmış; şantiyelerin salgına davetiye çıkardığını ileri sürerek önlem alınmasını, şantiyelerin bir süreliğine kapatılmasını talep etmiş ve lakin bununla birlikte çalışanların ekonomik, özlük ve sosyal haklarının korunması çağrısında bulunmuştur.

İktidar gerçeklerin dile getirilmesinden rahatsızdır. Rant ekonomisinin motor gücü ilan edilen inşaat işkolunda geçici bir süre için olsa bile "şalteri" indiremeyen iktidarın, tıpkı salgın verileriyle ilgili gerçeklerin paylaşılmasında olduğu gibi şantiyelerle ilgili gerçeklerin paylaşılmasından da rahatsız olduğu şüphesizdir.

İktidarın rahatsız olduğu bir nokta daha bulunmaktadır. Salgın seyri gösteriyor ki, virüs başta işçiler olmak üzere ağırlıklı çalışanların hastalanmasına neden olmakta, çalışmaya zorunlu olanların sosyal çevrelerinde hastalık yayılmaktadır.

Salgın haritaları büyük kentlerin yoksul mahallelerini adeta kırmızıya boyamıştır. Ağırlaşan iş yükü, düşük ücretler, güvencesizlik cenderesinde bulunan çalışan kesimler açıkçası diğer taraftan can derdine düşmüştür. Pandemi dönemindeki bütün düzenlemelerin işverenlerin hak ve çıkarlarını korumak amacıyla gerçekleştirilmesi, ekonomik desteğin işverenlere verilmesi toplumdaki eşitlik ve adalet beklentisinin hayalden öte anlam taşımadığını bir kez daha açığa çıkartmıştır.

İşin en ilginç yönü, emekçi hastalığı olarak seyreden Covid-19'un iş hastalığı olarak kabul edilsin yönündeki taleplerin iktidarcı duymazdan gelinmesidir.

Parası olanın her gün test yaptırdığı, iktidara yakın kesimlerin test yaptırmada sorun yaşamadığı, parası olmayanların, çalışanların test yaptırmak için hastane koridorlarında saatlerce sıra beklediği, salgınla mücadelenin ön safında yer alan sağlık çalışanlarının büyük bedeller ödediği, iktidarın sağlık çalışanlarını korumak için yeterli önlem alamadığı, salgınla ilgili gerçeklerin halktan saklandığı, iktidarın hem salgınla mücadele hem de sosyal-ekonomik açıdan geniş

kitlelerin mağduriyetini görmezden geldiği, bunu önleyecek adımlar atmadığı bir dönemde iktidarın toplumun örgütlü kesimlerine ve başta da meslek odalarına yüklenmesinin anlaşılır bir tarafı elbette bulunabilir.

Ancak meslek odalarını dağıtarak, güçsüzleştirerek gerçekleri ilelebet gizlemenin mümkün olmadığına da bilinmesi gerekmektedir. Tarihte bunun örneği yoktur; gerçekler, mutlaka açığa çıkmaktadır. Hele gerçeklerin işaret ettiği sorunlar, doğrudan geniş kesimleri etkiliyorsa, saklamanın ya da başka bir gerçek varmış gibi algılatmaya çalışmanın nafile bir çaba olduğu da bilinmelidir.

Doğaya ve çevreye zararlı 100'e yakın projeye son dönemde ÇED onayı verildiği, iktidara yakın büyük ölçekli şirketlere vergi kolaylığı sağlanarak milyonlarca liranın tahsil edilmesinden vazgeçildiği kamuoyuna yansdı. Demek ki iktidarın öncelikleri hiçbir şart altında değişmiyor. Yandaşların desteklenmesi ve doğanın rant için katledilmesi hız kaybetmeden devam ediyor. Cumhuriyet değerleri ile hesaplaşma, cumhuriyet kurucu kadroları itibarsızlaştırma, toplumsal hayatı gericileştirme yönündeki çabalar da aynı şekilde hayata geçiriliyor. İçte ve dışta gerginlik siyaseti izleniyor ve bu yolla tahakküm pekiştirilmek isteniyor. Devletin kurumları da itibarsızlaştırma girişimlerinden nasibini alıyor. Anayasa Mahkemesi'nin bile yıpratılmasında beis görülüyor. 16 Ekim'de İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi tarafından, salgın hastalığa dikkat çekmek amacıyla gerçekleştirilen basın açıklamasına katılanlar şiddetle gözaltına alınıyor. Barışçı ve demokratik gösteriler bile şiddetle dağıtılıyor.

Şu tespit yapılabilir: Salgın ve ekonomik kriz iktidarın foyasını dökmüştür. Foyanın altındaki görüntü iç açıcı değildir. İktidarın baskıyı artırması foyanın altındaki geniş kitleler tarafından görülmesini önlemek içindir. TTB'nin de TMMOB'nin de hedef alınmasının nedeni budur.

Bu neden, bizlerin barikatı hangi noktada tahkim etmemiz gerektiğini de göstermektedir. Sadece iktidarın meslek odalarına dönük saldırısını bertaraf etmek için değil, en yalın haliyle yaşamak için mühendislerin, mimarların, şehir plancılarının yoksulluğun ve salgının vurduğu emekçilerle yan yana gelmesi kaçınılmazdır. Salgına, sömürüye ve baskılara direnmenin başka da bir yolu kalmamıştır.

Mühendis, Mimar ve Şehir Plancılarının Gözünden Pandemi Sürecinde Kent ve Çalışma Hayatı

Kemal Önder Presciler - Jeoloji Müh. / A Sınıfı İş Güvenliği Uzmanı - JMO İst. Şb. İSİG Komisyonu Üyesi
TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu Adına



Hoş geldin "Underground" toplum! Değerli okuyucular 2019 sonlarında Çin'de başlayan ve çıkış şekli halen bir muamma olan COVID 19 pandemi süreci, bireyleri, toplumları, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik olarak olumsuz etkilemektedir.

Süreç olarak belirsizliğini koruyan pandemi hakkında Dünya Sağlık Örgütü'nün "Bundan böyle yeni pandemi süreçlerine hazırlıklı olmalıyız" şeklindeki açıklaması durumun bundan sonrası için vahametini de ortaya koymaktadır.

Durum böyle olunca bireysel ve toplumsal alışkanlıklarımızda, geleneksel, kültürel hayatımızda önemli değişiklikler olmuş ve bu yeni alışkanlıklar toplumları yeni bir "Global Yaşam Kültürüne" doğru zorlamaya başlamıştır.

Ne kadar zorda olsa kültürel geleneklerine bağlı bir toplum olarak, gerek iş hayatımızda gerek sosyal yaşamımızda ve gerekse buna bağlı kentsel yaşam alanlarımızda farklı bir yöne evrilmekteyiz.

Dijital Para, dijital alışveriş, dijital iş hayatı ve dijital eğitim, toplumların hayatında çok önemli olan birebir insan ilişkilerini sanal ortama taşımakta olup, ileride telafisi mümkün olmayan toplumsal travmalara da sebebiyet verecektir.

Durumun psikolojik ve sosyal boyutu uzmanlarca değerlendirilmeli ve Toplumsal Sosyoloji, Sosyoekonomik kavramlar ve yeni yaşam modelleri tekrar irdelenmelidir.

Ancak pandemi sürecinde özellikle sağlık çalışanları ve sağlık bilimlerinin ne denli önemli olduğu gerçeği ön plana çıktığı gibi, sağlık sistemindeki aksaklıkların giderilmesi ve geliştirilmesi için sağlık politikamızın da gözden geçirilmesi gerekliliği önem arz etmektedir. Özellikle risk grupları için hayati önem arz eden grip, zatürre aşılı ve önleyici Covid 19 aşılılarının geliştirilebilmesi için işlevliği yitirilen Hıfzıssıhha Enstitüsünün bu konuda ne denli öneme haiz olduğu da bir gerçektir.

Konu sadece sağlık politikasıyla da ilgili değil tabii ki, izoleli bir hayat tarzı, özellikle nüfusun ve iş hayatının yoğun olduğu kalabalık şehir hayatından, toplumsal birliktelikten, daha kırsal bir yaşam tarzına zorlamaktadır. Dikey yapılanmadan daha modern çevreye duyarlı akıllı yatay yapılanma modellerine geçiş konusunda da politikalar üretilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Bir komplot teorisi üretecek olsak, sanırım her ne ise bu "Üst Akıl"ın, farklı gerekçelerle yeni bir dünya düzeni çerçevesinde, yeni bir dünya kültürü, sanal bir hayat ve yaşam şeklini bize dayattığı görülmekte, bizleri kontrol edilebilir bireyler ve toplumlar haline getirmeye çalışmakta, birebir insan ilişkilerinin yok edildiği dijital bir yaşama ve iş hayatına zorlamaktadır.

Hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı gerçeğinden yola çıkarak;

Gelenek ve göreneklerine bağlı bir toplum olarak varlığımızı sürdürebilmek için bilimin ışığında, kendi öz kaynakları ile teknoloji üretebilen, tarımsal üretime önem veren, kendi enerji kaynaklarımızla kendine yetebilen, katma değer üretebilen güçlü bir ekonomiye sahip ve insana yatırım yapabilen bir ülke konumuna gelebilmek zorda olsa imkansız değil.

Daha refah bir toplum için, Atatürk'ün dediği gibi "Hiçbir Şeye İhtiyacımız Yok, Yalnız Bir Şeye İhtiyacımız Vardır; Çalışkan Olmak"

Pandemi sürecini asgari hasarla atlattık dileğiyle.

Pandemi ve Afet

Jeofizik Yüksek Mühendisi Dilek Bayrakdar
TMMOB Jeofizik Mühendisleri Odası İstanbul Şube Yönetim Kurulu Üyesi

Aniden ortaya çıkan Covid-19 pandemisi sağlıkta, sosyal hayata, ekonomilerden, işletmelere ve çalışma hayatına ciddi bir darbe indirmiştir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından "Küresel Biyolojik Afet" olarak adlandırılmıştır.

Birleşmiş Milletlerin kabul ettiği ve en genel tanımıyla "insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, normal yaşamı durdurarak veya kesintiye uğratarak toplumları etkileyen ve yerel imkânlar ile baş edilemeyen her türlü doğal, teknolojik veya insan kaynaklı tüm olaylara" afet denilmektedir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere bir olayın afete neden olabilmesi için toplumları ve yerleşim birimleri üzerinde kayıplar meydana getirmesi veya insan faaliyetlerini bozarak veya kesintiye uğratarak bir yerleşme birimini etkilemesi gerekmektedir. Başka bir deyişle afet, bir olayın kendisi değil; bazen beklenen bazen de aniden doğurduğu bir sonuçtur.

Covid-19 pandemisinin afet ilan edilmesinden sonra bütün ülkeler pandemiyle mücadelede kendi "Afet Yönetim Sistemlerinden" faydalanmışlardır. Afet Yönetiminin Amacı, afet risklerini, can kaybını, etkilenen kişi sayısını, ekonomik kayıpları, yaşamsal alt yapı ve hizmetlerin kayıplarını azaltmak iken ülkemizde yalnızca afet sonrası afetzedeye yardım olarak görülmektedir. Ancak Covid-19 süreci göstermiştir ki, ülkemizde acilen "Afet Yönetim Sistemi" oluşturulmalı ve uygulamaya geçirilmelidir.

Afet Yönetim Sistemi Nedir?

İnsanlık gelmiş olduğu bilgi ve teknoloji düzeyine karşın halen, doğal afetlere neden olabilen deprem, kuraklık, volkanik patlama ve fırtınalar gibi doğal olayların oluşumu üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir. Özellikle bunların önlenmesi açısından yapabilecekleri çok sınırlıdır. Günümüzde ve gelecekte afetler karşısında yapılabilecek etkili tek hareket, bu afetlerin etkilerinden korunmak veya toplum üzerindeki etkilerini en aza indirmek için araştırmalar yapmak, çeşitli planlar geliştirmek ve bunları uygulamaya koymaktır. İşte insanların yaşadıkları çevrede meydana

gelen doğal olaylardan haberdar olmaları, bunları nedenlerine kadar ayrıntısı ile tanımaları ve bu olayların tekrarı durumunda bunlardan hiç etkilenmeme veya en az oranda etkilenmelerine olanak tanıyan çalışmaların tümüne "Afet Yönetimi" denilmektedir. Modern afet yönetimi kavramında ise kayıp ve zararların azaltılması, hazırlık, tahmin ve erken uyarı, afetleri anlamak gibi afet öncesi korumaya yönelik çalışmalar "Risk Yönetimi", etki analizi, müdahale, iyileştirme, yeniden yapılanma gibi afet sonrası çalışmalar ise "Kriz Yönetimi" olarak kabul edilmektedir (Kadioğlu, 2008). Bu bağlamda etkin bir afet yönetimi çalışması, afet öncesi, afet sırası ve afet sonrası ihtiyaç duyulan tüm çalışmaları kapsamaktadır (Demirci ve Karakuyu, 2004)

1. Risk ve Zarar Azaltma (Risk Reduction)

- Tehlike Analizi (Hazard Assessment)
- Risk Analizi (Risk Assessment)
- Risk Azaltma
- Önleme (prevention)
- Sakınım (avoidance)
- Risk ve Zarar Azaltma (mitigation)
- Risk Transferi
- Risk İletişimi aşamalarından oluşur.

2. Hazırlık (Preparedness)

Risk ve tehlike önlenemiyorsa bunlara önceden hazırlıklı olmak gerekmektedir. Amaç, tehlike, afet anında ve sonrasında yaşanabilecek olan kayıpların en aza indirilmesidir.

- Olay Komuta Sistemi
- Planlama
- Tahmin ve Erken Uyarı
- Tatbikatlar
- Eğitim aşamalarından oluşur.



Şekil 1: Afet Yönetim Sisteminin Aşamaları

3. Müdahale (Response)

Ana hedef, olaya anında müdahale ederek mümkün olan en çok sayıda insan ve canlı hayatını kurtarmaktır. Bu kapsamda yaralıları tespit edip müdahale etmek ve can kayıplarına da insan onuruna yakışır müdahale etmek gerekir. Haberleşme ve ulaşım ağları işletilmesi, barınma ihtiyacı karşılanmalı, ilkyardım ve tedavi hizmetleri yerine getirilmeli, kamu-sivil – özel tüm imkânlar seferber edilmeli ve öncelikli olarak en yakın yerel birim müdahale etmelidir.

- Etki ve İhtiyaç Analizleri
- Olay Yeri Yönetimi
- Erken İyileştirme
- Geçici barınma
- Bağış ve Gönüllü Yönetimi aşamalarından oluşur.

4. İyileştirme (Recovery)

Afetten doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmiş afetzedelerin iyileştirilmesidir. Günlük ve sosyal yaşamı normale çevirmek, asgari ihtiyaçların giderilmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinin işlerlik kazanması, geçici iskân programlarının tamamlanması, afetzedelerin psikolojik rehabilitasyonu, ekonomik faaliyetlerin işlerlik kazanması, kentsel mekânın imarı yer almaktadır.

- Orta ve Uzun Vadeli İyileştirme
- Yeniden İnşa aşamalarından oluşur.

Afet risk yönetiminin ihmal edildiği yerlerde afet kriz yönetimi veya acil durum yönetimi asla başarılı olamaz. Hatta tek başına uygulanan kriz yönetimi, reflekse dayalı ilkel bir yönetim tarzıdır. Yani, tek başına uygulanan afet kriz yönetimi; tepkisel, eşgüdümsüz, yanlış hedef kitleli, etkisiz, zamansız, güven vermez

ve afetin felakete dönüşmesine neden olabilir. Bunun için artık kriz yönetiminden risk yönetimine geçerek afetlere müdahale ve iyileştirmeden daha çok afetin oluşmaması, önceden zararlarının azaltılması, hazırlık, tahmin ve erken uyarı konularına önem verilmelidir. Risk azaltma ve risk yönetimi bir kerede yapılabilecek bir şey değildir. Bu çalışmalar, sürüp giden gündelik hayatla birlikte sürekli olarak ve her afet yönetimi aşamasında değişen risklere karşı periyodik olarak geliştirilerek devam ettirilmesi gereken bir süreçtir.

Covid-19 Salgını nedeniyle de sık sık sokağa çıkma yasaklarının meydana gelmesi, akıllara “Deprem olursa binamız yıkılır mı?” sorusunu getirirse de “Afet” gerçeğinden uzak bir yönetim anlayışı ile yönetilmeye devam ediyoruz.

Salgın sürecinde Elazığ Sivrice, İzmir, Marmara Denizi, Niğde(Bor), Malatya ve Muş'ta depremler yaşandı. Ülkemizin herhangi bir yerinde meydana gelebilecek yıkıcı bir depremi aklımıza bile getirmek istemiyoruz.

Bunun dışında afete hazırlık eğitimleri kapsamında halkımız ve idareciler hâlâ eğitilmediğinden deprem öncesi, sırası ve sonrası 72 saatte neler yapılması gerektiği gibi uygulamalara ülke olarak hazır halde değiliz.

Afete dayanıklı toplum oluşturmak için afet risklerini azaltma konusunda iyileştirme çalışmaları yapılması ve ülkemizde uygulanabilir Afet Yönetim Sisteminin derhal kurulması ve uygulamaya konması gerekmektedir. Çünkü insan var olduğu müddetçe salgınlar, afetler olmaya devam edecektir.

Kaynaklar

- Kadioğlu, M., (2008) Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri;
- Kadioğlu, M. ve Özdamar, E., (editörler), “Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri”; s. 1-34, JICA Türkiye Ofisi Yayınları No: 2, Ankara.
- Demirci, A. ve Karakuyu, M., (2004), Afet Yönetiminde Coğrafi Bilgi Teknolojilerinin Rolü, Doğu Coğrafya Dergisi 9(12), 67-101.

Heybeliada Sanatoryumu'nun Devrine İlişkin Bir Okuma: Mekân Politiktir

Cevahir Efe Akçelik - TMMOB İstanbul İl Koordinasyon Kurulu Sekreteri



Heybeliada Sanatoryumu'nun Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredildiği haberi basına yansırken, kamu varlık ve arazilerinin tahsisi konusu ülkede yeniden tartışılmaya başlandı. Özellikle içerisinden geçtiğimiz pandemi sürecinde, âtil duran bir sağlık tesisinin sağlık kuruluşuna değil İslami Eğitim Merkezi'ne dönüştürülmesi doğal olarak tartışmaların ana odağı haline geldi. Ancak tartışılması gereken diğer bir konu da bu tahsisin altında yatan politik nedenler olduğunu düşünüyorum.

Heybeliada Sanatoryumu, İsviçre'deki sanatoryumlar örnek alınarak 01 Kasım 1924 tarihinde açılan, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk devlet sanatoryumudur. Kuruluş süreci, erken cumhuriyet dönemi sağlık politikalarının bir özeti niteliğindedir. Bu dönemde ülkede yaygın olan verem, sıtma vb. hastalıklarla mücadele eden Cumhuriyet, erişilebilir ve modern nitelikte birçok hastane ve sanatoryum inşa eder.

Muhacirin İdaresi'ne ait olan binada, 16 yatakla hizmete başlayan sanatoryum, bina içerisindeki değişiklikler ve ilerleyen yıllarda inşa edilen ek yapılar-

la genişletilerek zamanla göğüs hastalıkları alanında bir eğitim ve araştırma hastanesine dönüşmüştür. Heybeliada Sanatoryumu için tüberküloz tedavisinde önemli bir unsur olan hava kalitesi, iklimsel koşullar ve ormanlık arazi dikkate alınarak Çam Limanı mevki tercih edilmiş ayrıca açık hava kürü gibi tedavi yöntemlerine uygun mimarisi ve yüksek tavanlı yapısı ile tüberküloz tedavisine uygun bir şekilde tasarlanmıştır.

1954 yılında İngiltere Papworth Köy Tesisleri örnek alınarak tüberküloz hastalarının tedavi sonrası yaşama adapte olmaları ve meslek sahibi olabilmeleri için alan içerisine Heybeliada Rehabilitasyon Merkezi de kurulur. Rehabilitasyon merkezinde tüberküloz hastalarına, saat tamirciliği, daktilo, mulâj, çorapçılık, fotoğrafçılık ve elektrikçilik gibi meslekler öğretilerek özellikle tedavi sonrası ağır işlerde çalışamayacak durumda olanların hayatlarını iademe ettirebilmeleri amaçlanır. Yine aynı yıl sanatoryum içerisinde, tüberküloz hemşiresi yetiştirmek için bir yardımcı hemşire okulu da açılmıştır.

Modern ve örnek bir sağlık kuruluşu olarak faaliyetini

sürdüren, pek çok uzman hekim ve hemşire yetiştiren Heybeliada Sanatoryumu, 1980'li yıllara gelindiğinde 24 Ocak kararlarıyla birlikte ülkede başlayan neoliberal dönüşümden nasibini alır. Bu dönemde kadar Sağlık Bakanlığı tarafından karşılanan ısınma, elektrik, su gibi giderleri, döner sermaye üzerinden kurum kendi karşılamaya başlayınca maddi sıkıntılar yaşamaya başlar.

Heybeliada Sanatoryumu, hastayı müşteri, hastaneleri de ticarethane olarak gören neoliberal sisteme uyum sağlayamaması ve bilinçli bir şekilde giderek işlevsizleştirilmesi nedeniyle, 30 Eylül 2005 tarihinde, içerisindeki ekipman ve kadroları Süreyya Paşa Göğüs Kalp ve Damar Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi'ne devredilerek Sağlık Bakanlığı tarafından kapatılır.

2009 yılında ise dört yıldır kapalı ve atıl durumda olan binada belirlenemeyen bir nedenle(!) yangın meydana gelmiş ve yangın sonrası binalar kaderine terk edilmiştir.

2013 yılında Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından 224 dönüm arazi ve içerisindeki Heybeliada Sanatoryum Hastanesi tesislerinin özelleştirme kapsam ve programına alınması amacıyla çalışmalar başlatılmış, 2018 yılında ise Milli Emlak Genel Müdürlüğü, İstanbul V Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na, Sanatoryum Binasının Hazine Müsteşarlığı Varlık Kiralama Şirketine satış/devir işlemi için gerekli izin verilmesi talebini iletmıştır. 2020 yılına gelindiğinde ise Heybeliada Sanatoryumu'nun resmi olarak ilk defa Diyanet İşleri Bakanlığı'na tahsis edildiği kamuoyuna açıklanmıştır.

AKP tarafından geçtiğimiz aylarda Diyanet İşleri Başkanlığı'na devredilen önemli bir yapıda Şişli'de bulunan Bomonti Bira Fabrikası'dır. İsviçreli Bomonti kardeşler tarafından 1890 senesinde kurulan, Türkiye'nin modern bira üretim tekniği ile imalata başlamış olan ilk tesisidir. İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 25.02.1998 gün ve 9294 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmesine rağmen tıpkı sanatoryum gibi bilinçli bir şekilde atıl bırakılarak çürümeye terk edilmiştir.

Tarihi bira fabrikasının parçası olan dört taşınmaz; "Eski Malt Binası", "Eski Silo", "Eski Arpa Temizleme Binası" ve "Eski Kazan Dairesi", İstanbul 2 No'lu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun onayıyla 2019 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na tahsisine verilmiş, Türkiye'nin endüstri geçmişinin önemli bir parçası



olan yapılar, süren davalara rağmen, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından verilen onayla mescit, yurt, sergi salonu ve katlı otopark yapımı için yıkılmıştır.

Yapıldıkları döneme ait önemli izler taşıyan bu yapıların iktidar tarafından Diyanet İşleri Başkanlığı'na devri tamamen politiktir. Bulunduğu semte adını veren ve endüstriyel miras olarak korunması gereken Bomonti Bira Fabrikası ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk devlet sanatoryumu, erken cumhuriyet döneminin sağlık politikalarının yansıması olan Heybeliada Sanatoryumu'nun Diyanet İşleri Başkanlığı'na devrini, iktidarın mekân üzerinden topluma verdiği bir mesaj olarak yorumlanabilir.

Mekânı politik bir araç olarak kullanan iktidar, kentte muhafazakâr bir kimlik oluşturmak için bu yapıları tercih etmektedir. Kamusal alanı dizayn ederek gündelik hayata bu şekilde hegemonya kuran AKP, erken cumhuriyet döneminin önemli yapıları üzerinden de bir rövanş aldığı söylenebilir. Taksim Meydanı, Atatürk Kültür Merkezi ve Gezi Parkı'na da benzer bir şekilde yaklaşan iktidar, İslamcı-neoliberal politikalar çerçevesinde mekânı şekillendirme gayesini sürdürdüğünü, bu tahsisleri de muhafazakâr ideolojinin mekânda yeniden üretilmesinde bir araç olarak kullandığını söyleyebiliriz.

Pandemiyle Mücadelenin Anahtarı Mekansal Bilgi

Dr. Öğretim Üyesi Caner Güney - Harita Mühendisi



1 - Motivasyon

21. yüzyılda SARS, MERS, kuş gribi, domuz gribi gibi pek çok salgın hastalık görülmüş ve çok sayıda insan bu hastalıklardan dolayı yaşamını yitirmiştir. Son olarak SARS-CoV-2 virüsü kaynaklı COVID-19 salgın hastalığı, 31 Aralık 2019 tarihinde ilk kez Çin'in Wuhan kentinde görülmesinden sonra 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel salgın yani pandemi olarak ilan edilmiştir. 28 Ekim 2020 tarihi itibarıyla dünya genelinde tanımlı vaka sayısının yaklaşık 44,7 milyonu bulunduğu ve ölüm sayısının ise 1,1 milyonu geçmiş olduğu birçok açık kaynakta ifade edilmektedir. Sayılardan da anlaşılacağı üzere ölümcül salgının neden olduğu insani yıkımın her geçen gün artmakta olduğu ve yakın zamanda salgının ortadan kalkmayacağı görülmektedir. Salgın hastalığının artmasını önlemek için gerçekleştirilen izolasyon, karantina gibi tecrit uygulamaları ile birlikte insanların önceliklerinin ve tüketim biçimlerinin değişmesi, birçok sektörde üretimin durmasına ve toplamda ülke ekonomilerinin küçülmesine neden olmaktadır. 1929 Büyük

Buhranı'ndan sonra tarihin en büyük ekonomik krizinin pandemi nedeniyle yaşanması beklenilmektedir.

Dünyanın en zengin (ve sözde en güçlü) ülkeleri sahip oldukları bilimsel düzeye, teknolojik araçlara ve güçlü finansal sistemlere rağmen öncelikle COVID-19 pandemisine "hazırlıksız" yakalanmış ve devamında salgın karşısında etkisiz kalmışlardır. Kapitalist hükümetlerin/yönetimlerin salgın öncesinde ve sırasında tercihlerini toplum/halk sağlığı, çevrenin korunması yerine sermayenin çıkarlarından yana kullanmaları, mevcut egemen sistem olan kapitalist sistemin, küreselleşmenin ve neoliberal politikaların tüm dünyada sorgulanmasına neden olmaktadır.

Pandemi öncelikle tüm insanlığın karşı karşıya kaldığı bir sağlık sorunudur. Ama devamında toplumsal sorun, ekonomik sorun, kent sorunu ve diğer sorunlar olarak tüm dünyada ortaklaşmaktadır. Bu tür küresel bir salgın tüm dünyada iş birliği, eş güdüm ve dayanışma içerisinde bir mücadeleyi gerektirir. Salgının sadece biyolojik etmenlerden kaynaklanmaması nedeniyle sözü edilen mücadele yalnız sağlık alanın-

da değil, toplumsal, ekonomik, siyasi, kültürel alanda verilmesi gereken topyekûn bir mücadeledir.

2 - Covid-19 Pandemisi ve "Akıllı" Şehirler

Özellikle sanayi devrimlerinin etkisiyle kapitalist düzenin kentleşme/akıllı şehir kavramlarıyla ortaya çıkan kaotik durumun ve kentlerdeki kontrolsüz tüketimin neden olduğu biyosferin iflasi, ekolojinin çöküşü, tarımsal ve hayvansal üretimdeki genetik uygulamalar, yoksulluk ve işsizliğin artması, sağlıksız kent yaşamı vb. doğal ve toplumsal sorunlar salgın hastalıkların ortaya çıkmasına zemin oluşturmaktadır.

Pandeminin özellikle Avrupa ve Amerika kıtasının gelişmiş kapitalist ülkelerinin "akıllı" şehirlerini vurmuş olması ortaya şöyle bir ikilem çıkarmaktadır: Salgının ortaya çıkmasına ve hızlı yayılmasına neden olan kent yaşamı aynı zamanda bu salgından en çok etkilenen insanların yaşam alanıdır. Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan raporlarda dünya nüfusunun yarısından fazlasının kentlerde yaşadığı ve bunun giderek artış gösterdiği düşünüldüğüne, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-Habitat)'nca COVID-19 salgınının %95'inin kentlerde görüldüğünü açıklaması göz önünde bulundurulduğunda; insanlığın mevcut politik ve ekonomik düzen nedeniyle kendi ayağına kurşun sıktığı, başka bir ifadeyle SARS-CoV-2 virüsüne davetiye çıkardığı söylenebilir.

Salgına altyapı hazırlayan düzensiz, kirli, kalabalık kent yaşamı yerine daha düşük nüfus yoğunluğuna, daha yeşil sosyal alanlara sahip yaşanabilir yerleşimler oluşturulmalıdır. Pandeminin sınıf ayrımını daha çok ortaya çıkarması, işçi sınıfını ve emekçileri daha çok etkilemesi, neoliberal politikalarca diğer "akıllı" şehir hizmetleri gibi "akıllı" sağlık hizmetlerinin de metalaştırılmaması gerekliliğini göstermektedir. Diğer "akıllı" şehir hizmetleri gibi kamusal bir hizmet olması gereken sağlık hizmeti toplumun tüm kesimlerine eşit, ücretsiz ve kaliteli biçimde sağlanmalıdır.

Ancak görünen o ki COVID-19 salgın hastalığının yayılma merkezi olan metropollerin, "akıllı" şehirlerin pandemi karşısında etkisiz kalmalarına rağmen, sermaye, krizi fırsata çevirmek için "akıllı" şehirlerde salgınla mücadelede yeni teknolojilerin kullanılmasını önermeye ve bu yönde kamuoyu çalışmaları yapmaya başlamıştır. Diğer bir deyişle, COVID-19 salgını öncesindeki "akıllı" şehirlerin pandemi karşısında dayanıklılığını (resilience) arttırmak için teknoloji-çözümçülük (tech-solutionism) yaklaşımı ile "Yeni Normal" "Akıllı" Şehir algısı oluşturularak "Akıllı" Sağlık

kavramını öne çıkartılacaktır. Merkezi ve yerel yönetimler de sermayenin bu algı operasyonuna katılarak "Akıllı" Sağlık teknolojilerine büyük kaynaklar aktaracaklardır. Şehir hastanelerine yapılan ödemelerin tamamlanması bile beklenmeden, COVID-19 salgınının toplum üzerinde yaratmış olduğu korku ve panik havasından da faydalanarak, pandemi ile mücadele adı altında lanse edilerek yapılacak yatırımlar gelecek kuşaklar üzerindeki borç yükünü artıracaktır.

Oysaki politikacıların, yöneticilerin anlayamadıkları konu, ne kadar ileri teknolojiye yararlanılırsa yararlanılsın yalnız yönetimlerin halka dayattığı politikalar üzerinden pandemiyle mücadele edilemeyeceğidir. Bu durum salgının başından itibaren tüm dünyada gözlenmiştir ve salgında görece başarılı olan ülkelere bakıldığında halkın bilinçli davrandığı ve hükümetlerin halka destek olduğu görülmektedir. COVID-19 salgın hastalığıyla mücadele etmek için halkın örgütlenmesi ve bu örgütlülük anlayışında halkın ve yönetimlerin iş birliği içerisinde çalışması gerekmektedir. Bu tür bir anlayış alternatif bir "akıllı" şehir yaklaşımını gerektirmektedir. Alternatif "Akıllı" şehir yaklaşımı, yani yaşanabilir yerleşimler afetlerde olduğu gibi pandemi öncesinde (hazırlık aşaması), sırasında (müdahale aşaması) ve sonrasında (onarım aşaması) olmak üzere, üç aşamada planlamalı ve eylem planları oluşturmalıdır.

Sermayenin dayatması ile değil toplumun kendi kolektif zekasıyla oluşturacağı alternatif "Akıllı" Şehir yaklaşımında sağlığın örgütlenmesinde öncelik toplum sağlığının geliştirilmesine ve korunmasına verilmelidir.

Alternatif "Akıllı" Şehir yaklaşımında en önemli konulardan biri belki de en önemlisi eşitlik ilkesidir. Literatürde "akıllı" şehirlerde kentlilerin her türlü kent hizmetine eşit olarak ulaşabilmesi gerektiği ifade edilir. Salgın hastalıkla mücadelede ise kentler eşitlik içermeyen koşullarla ve eşitlikten uzak hizmet dağılımıyla ön plana çıkmaktadır. Hemen akla gelen bazı eşitsizliklere veriye erişim, teste erişim, grip aşısına erişim ve yakın gelecekte yaşanılacak olan COVID-19 aşısına erişim örnek olarak gösterilebilir.

Toplumun tüm kesimlerinin salgına ilişkin veri kümelerine erişimi olmaması pandeminin durumu hakkında bilgi edinmeye engel olmakta, durumun ne kadar önemli ve ciddi olduğu konusunda toplumda algı kaybı yaşanmasına neden olmaktadır. Toplum COVID-19 vakalarının ne zaman, nerede, ne

kadar yoğunlaştığını bilememektedir. Bu tür bilgiye erişemeyen yurttaşlar kentin hangi bölgelerinden, hangi mekanlarından uzak durmaları gerektiği bilgisine ve farkındalığına ulaşamamaktadır. Dünyanın en büyük ilk 20 ekonomisi içerisinde yer alan Türkiye gibi büyük bir ülkede Sağlık Bakanlığı dışında neredeyse hiçbir meslek örgütü, sivil toplum örgütü, üniversite, araştırma kurumu, sendika ve diğer tüzel kişilerle birlikte özel kişiler salgına ilişkin etkin tematik harita üretimi yapamamaktadır. Mevcut ısı haritaları da Sağlık Bakanlığının yalnız dünya kamuoyuna açıklamış olduğu ve/veya Dünya Sağlık Örgütü'ne bildirmiş olduğu bilgiler kullanılarak şehir düzeyi gibi düşük mekansal çözünürlükte üretilebilmiştir. Oysa ki bu konudaki veri kümeleri açık ve bağlantılı veri kümeleri olarak toplumla paylaşılmış olsa hem yurttaşlar bulaş riskini düşürmek için daha bilinçli hareket edebilecek hem de birbirinden farklı uzmanlığa sahip meslek odaları ve dernekleri bu veri kümeleri üzerinden analizler yaparak anlamlı ve topluma faydalı sonuçlar ortaya çıkarabileceklerdir.

Tabii tüm bunları yapabilmek için öncelikle yaşanabilir yerleşimlerde açık veri ve paylaşılan kaynaklar kültürünün yerleşmiş olması gerekir. Toplumda bu anlayış hakim olduktan sonra, yerel yönetimlerde kentlerin dijital ikizleri oluşturulmalı ve yurttaşların kullanımı için halkla paylaşmaları gerekmektedir. Kentin mekansal veri altyapısına dayalı dijital ikizindeki

yapılandırılmış veri kümeleri, halkın gönüllü olarak kendi üreteceği yapılandırılmamış veri kümeleri ile bütünleştirildiğinde pandemiye karşı önemli bir güç kazanılmış olacaktır. Toplum olarak pandemiyle mücadelede en önemli araçlardan biri doğru, güvenilir, güncel, paylaşılabilir mekansal bilgidir. Ancak bu tür mekansal veri kümeleriyle virüsün insanlar üzerinden hareketliliği ve davranışı modellenilebilir.

Alternatif yaşanabilir şehirlerde bulaş riskini azaltmak için şehirde bulunan sensörler ile gerçek zamanlı konum/yakınlık belirleme çözümleri birlikte kullanılarak dijital filyasyon tekniği etkin biçimde gerçekleştirilebilir. Bu tarz bir teknoloji bütünleştirilmesi iş, okul, ulaşım gibi toplumsal yaşamın, normal kent yaşamının devam edebilmesine büyük katkı sağlayabilir. Konum/yakınlık belirleme çözümlerinde GPS/GNSS gibi doğrudan konum belirleme alıcıları kullanılabileceği gibi hem açık alanda hem kapalı alanda bluetooth gibi yakınlık sensörleri, kamera gibi görüntü/ısı algılayıcıları ve mekansal olarak etkinleştirilmiş QR kodlar (GeoQR kod) kullanılabilir. Tüm bu sensörlerle elde edilecek veri kümeleri mekansal tabanlı analitiklerde, mekansal analizlerde, salgının yayılımının bilimsel olarak modellenmesinde, yapay öğrenme ve mekansal zeka temelli çalışmalarda kullanılarak salgınla etkili biçimde mücadeleye büyük katkıda bulunabilir.



Açık veri demek kontrolsüz veri kullanımı, kişisel mahremiyetin yok sayılması demek değildir. Kentin ve kişilerin mekansal veri altyapısı üzerinde oluşturulacak olan dijital ikizlerindeki veri kümeleri, açık veri felsefesine uygun biçimde korunmalıdır. Tüm veri kümelerini hükümetlerin veya Google, Amazon gibi global platform sağlayıcılarının tek bir veri merkezinde tutmak yerine blokzinciri (blockchain) teknolojisinin dağıtık ve merkeziyetçi olmayan güvenilir yapısından yararlanılabilir.

Özellikle tedavinin ve aşının olmadığı olağanüstü salgın hastalığı durumunda güvenilir bilgi çok önemlidir. Yanlış/eksik bilgi/bilgilendirme/yönlendirme/politika belirleme vaka, hasta ve ölü sayısını arttırmaktadır. Bu durumda insanlar arasındaki iletişim kanalları, sosyal medya ağları önemli bir konuma gelmektedir. Cornell Üniversitesi tarafından yapılan infodemioloji araştırmasına göre ABD Başkanı Donald Trump'ın pandemiye ilişkin açıklamaları salgına ilişkin "yanlış bilgilendirmenin" %38'ini oluşturmaktadır. Bu da başkanı, pandemiye içeren yalanlara dair "infodemik" in en büyük itici gücü haline getirmektedir. Sosyal medya gibi bilgi paylaşım kanallarıyla yanlış bilgi/bilgilendirme virüsten hızlı yayılabilmekte ve acil durum müdahalesini karmaşık hale getirebilmektedir. Bu durumda yalnız salgınla değil aynı zamanda yanlış bilgilendirmelerle de mücadele edilmek durumundadır. Bu nedenle politikacıların, yöneticilerin toplumla sorumlu, şeffaf biçimde veri ve bilgi paylaşımı yapması gerekmektedir.

Diğer bir eşitsizlik konusu olan aşı dağıtımında yaşanan sıkıntılar kamuoyu tarafından yakından izlenmektedir. Oldu ki 2021 yılı içinde en hızlı gelişen mRNA tabanlı COVID-19 aşısı Türkiye'ye geldi. Bugüne kadarki en büyük ve en karmaşık aşı yönetiminin nasıl gerçekleştirileceği çok iyi planlanmalıdır. Gen aşılarının -20°C düzeyinde gereksinim duyduğu soğuk zincirin aşuların ülkeye uçakla gelmesinden birinci basamak sağlık hizmetlerine ulaşmasına kadar korunması, lojistik planlamanın yapılması, öncelikli yurttaşların belirlenmesi, aşının yurttaşlar üzerindeki etkilerinin takip edilmesi gibi birçok konuda mekansal bilişimden, özellikle mekansal bilgi sistemlerinden yararlanılması kaçınılmazdır.

Burada gözden kaçırılmaması gereken önemli konu; "akıllı" şehir teknolojilerinin, mekansal bilişim teknolojilerinin salgınla mücadele döneminde kontrolsüz ve ölçsüz kullanımına ve salgın sonrasında bu izleme

teknolojilerinin yönetimlerce kullanılmaya devam edilmesine toplumun izin vermemesi gerekliliğidir. Halk için salgınla mücadele bugünlerde hayati bir konudur ama unutulmamalıdır ki yarın salgından sonra kaybedilmiş olan güven, özgürlük, kişisel mahremiyet konuları da yaşamsal öneme sahip konulardır.

3- Son Söz

Küresel boyutta etkili ve insan yaşamını tehdit eden son derece tehlikeli bir salgın karşısında bile Türkiye'de merkezi hükümet kısıtlı mali kaynaklarını Kamu Özel İş Birliği çerçevesinde Yap-İşlet-Devret biçiminde yapılan şehir hastanesi, otoyol, köprü projelerine aktarmaktan kaçınmamaktadır. Oysaki hükümetin; salgının faturasını emek sınıfına, yoksullara, emeklilere ödetmek yerine, sermayeye diğer bir ifadeyle yıllarca halkı/toplumunu birçok açıdan sömüren tekelci şirketlere ve finans kuruluşlarına ödetmesi gerekirdi. Halkın yanında yer aldığı ifade eden hükümetlerin salgının başından bugüne kadar sağlık, barınma, beslenme gibi temel gereksinimleri özellikle emekçiler başta olmak üzere tüm toplum için sağlayabiliyor olmaları gerekirdi. Ancak pratikte bunun tersi durum gözlemlenmiştir.

Emperyalist ekonomi bir taraftan pandemi nedeniyle küresel ekonomilerin ne kadar daralacağına ilişkin karamsar öngörülerde bulunurken diğer taraftan hükümetlerin ekonomik yardım paketlerinden istifade etmektedir. Bu durumda bile sermaye salgının ekonomik faturasını emekçilere ödetmek için işten çıkarmaların, ücretsiz izinlerin, ücret kesintilerinin ve kayıt dışı çalışmanın meşrulaşması için uğraş vermede, salgını fırsata çevirerek emek sömürsü yapmaya devam etmektedir.

Pandemi ile bir kez daha görülmüştür ki çözüm; toplumların, kamucu/halkçı politikalara ağırlık veren devrimci bir yaklaşımla ortaya çıkaracakları kolektif zekâ üzerinden örgütlenmeleridir. İster adına kozmopolitanizm, ister enternasyonalizm veya sosyalizm deyin, asıl olan kolektif zekâyla toplumlar/topluluklar/halklar arası iş birliğinin, dayanışmanın, bütünleşmenin sağlanması ve çevrenin korunmasıdır. Bunun için yeni bir toplum örgütlenmesi ve örgütlenen toplumun kaynaklarının doğru yerlere yönlendirmesi gerekmektedir. Sözü edilen kolektif zekanın oluşturulmasında en önemli bileşenlerden biri de mekansal bilgi, mekansal bilişim ve mekansal zekâ (GeoAI)'dir.

Salgında Çalışma Yaşamı

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şube
Ücretli ve İşsiz Mühendisler Komisyonu

Salgın hastalığın ortaya çıkması ile birlikte çalışanlar can derdine, patronlarsa "üretim" derdine düştü. Eldeki sağlık olanakları ve bilimsel veriler ışığında hastalığın bir çaresi bulunmuyor, ilacı ve aşısı da henüz yok. Bu durumda yapılması gereken hastalığın yayılmasını önlemek olmalıydı. Yani karantina uygulanarak herkesin evinde kalması, birbirlerine mümkün olduğu kadar az temas etmesi... Bu ise sistemin durması anlamına geliyor. Sistem durursa ne olur? İşçiler çalışmadığı için aç kalır. İşverenler sermayeleri çalışmadığı için kâr edemez. Böyle bir durumda insan hayatını üstün tutan bir toplum ayrıntılarında farklar olmakla birlikte, toplumsal ihtiyaçları karşılamak, hastalığın yayılmasının önlemek için tüm kaynaklarını seferber etmeli ve böyle büyük sorunlara yol açan sistemi sorunlarını çözene dek durdurmalıdır. Ama böyle olmadı. Zira insan hayatı çok önemli değil ülkemizde. Bunu yerine sistemin sürmesi, hasta olanların ayrılması, olmayanların çalışması, devletin işverenlere yardım etmesi, halkın da devlete yardım etmesi yöntemi seçildi. Çalışanlar "devlet başka ne işe yarar, şimdi yardım etmeyecekse ne zaman edecek" derken, küçük yardımların gölgesinde yeni yasalarla ellerindeki haklardan da mahrum bırakıldı. Bu süreçte kullanılan yasa ve yöntemleri kısaca aşağıdaki başlıklarda özetlemeye çalışacağız.

Kısa Çalışma Ödeneği

Daha önceki ekonomik kriz sırasında çıkarılan bir yasa ile işletmenin çalışmadığı sürelerde çalışanların ücretlerinin bir kısmının devlet tarafından işsizlik fonu kullanılarak ödenmesi uygulaması getirilmişti. Bu ödemelerin devlet tarafından değil işsizlik fonu tarafından ödendiğini her zaman aklımızda tutalım. Bu uygulamaya göre işveren işyerinin çalıştığı gün kadar ücret ödüyor ve geri kalan günlerin ücretlerinin yüzde altmış işsizlik fonu tarafından ödeniyor. Bu uygulamanın yarattığı olumsuzluklar şöyle sıralanabilir:

- İşçi o zamana kadar 450 gün SGK primi ödemişse ve son 60 gündür de sigortalıysa işsizlik fonu hesabından işçiye SGK'ya bildirilen maaşının %60'ı kadar ücret ödeniyor. Eğer işletme hiç

çalışmıyorsa bu miktar en az 1750 en fazla 4381TL olabilir, daha fazla olamaz.

- İşçi o zamana kadar 450 gün SGK primi ödemişse ve son 60 gündür de sigortalı değil ise kısmi çalışmadan yaralanamaz ve ücret alamaz.
- İşçinin ücreti gerçek miktarından değil de asgari ücret üzerinden ödeniyorsa, işçi resmi olarak beyan edilen ücret temel alınarak ödenek alabileceğinden ödeme asgari ücret üzerinden yapılır.
- Bu sırada işçi çalışmadığı için emeklilik primleri yatırılmıyor. Yani bu süre normal çalışmadan sayılmıyor ve emekli olmak ancak eksik günlerin çalışarak tamamlanmasıyla mümkün olabilir.
- Eğer işçi daha sonra işsiz kalırsa kısa çalışma ödeneği aldığı günler, hak edeceği işsizlik maaşı günlerinden düşülecek. Örneğin 2 ay kısa çalışma ödeneği aldıysanız ve 6 ay işsizlik maaşı alma hakkınız varsa, iki ayını zaten almış sayılacağınız için 4 ay işsizlik ücreti alabileceksiniz.

Kısa çalışma uygulanırken, çalışanlar işlerini kaybetme tehlikesini göze alamadığı için aslında her gün çalıştırılıyor. Hatta "nasıl olsa evdesiniz" denilerek iş saatleri dışında da çalışmaya zorlanıyor. Özellikle mühendislerin gece ve gündüz durmaksızın çalışmaya devam ettiğini biliyoruz. Bu uygulama ile çalışma saatleri ve çalışma verimi artarken ücretlerde olağanüstü kesintiler yapılmaktadır.

Ücretsiz İzin

Eskiden ekonomik kriz zamanlarında sendikalar işten çıkarmalar yasaklansın derlerdi. Bu sefer yasaklandı. 17 Nisan'da çıkarılan bir yasayla üç ay işçileri işten çıkarmak yasak. İşten çıkarmak yerine ücretsiz izine çıkarmak serbest. Bu durumda işçi işsizlik fonundan nakit ücret desteği olarak günlük 39,24 TL, bir ay için en fazla 30 gün yani 1117 TL alabiliyor. Yani işten çıkarılmayan işçi yine de açlık tehlikesiyle karşı karşıya. Oysa bu yasadaki önce işçinin rızası olmadan onu ücretsiz izne göndermek veya ücretinde indirim yapmak mümkün değildi.



- İşvereni tarafından ücretsiz izne çıkarılan işçiler için başvuru işveren tarafından yapılıyor.
- Ücret desteğinden yararlanabilmek için işsizlik ve kısa çalışma ödeneğinde olduğu gibi belli bir süre hizmet akdine tabi olma ve belli bir gün işsizlik sigortası primi ödemiş olma şartı aranmıyor. İş Kanunu'na tabi sigortalı olmak ödemeye hak kazanabilmek için yeterli.
- Öncelikle kısa çalışmaya başvurma şartı da yok, işveren kısa çalışmaya başvurmadan da çalışanları ücretsiz izne ayırabilir ve nakdî ücret desteği için başvurabilir.
- Emeklilere ve işsizlik maaşı alanlara kısa çalışmada olduğu gibi nakdî ücret desteği de ödenmiyor. Çünkü onlar emekli maaşı alıyorlar.
- Destekten yararlanabilmek için ücretsiz izne çıkarmanın işveren tarafından yapılması gerekiyor.
- Ücretsiz izinli gösterildiği dönemde işçinin çalıştırılmaması gerekiyor. Bu yasağa rağmen destekten yararlanan işçileri çalıştıranlara, her ay ve her işçi için asgari ücret tutarında (yani 2.943 TL) ceza uygulanacak. Ayrıca işçiye verilen ücret desteği faiziyle birlikte işverenden tahsil edilecek.
- Nakdî ücret desteğinden yararlananlara ait genel sağlık sigortası primleri SGK'ya İŞKUR tarafından aktarılıyor.

Bu yasanın çıkması ile birlikte, kısa çalışma veya iş-

sizlik maaşı uygulamaları pratik olarak ortadan kalktı. Yani işsizlik fonunun yönetimini elinde bulunduran devlet, buradan daha az ödeme yapacağı olanakları hayata geçirdi. Yasa 17 Temmuz'a kadar uygulanacak iken süre uzatıldı. Böylece çalışanın işten çıkarılması durumunda işsizlik maaşı alması da engellenmiş oldu. En düşük işsizlik ücretinin bile ücretsiz izin ödeneğinden daha yüksek olduğunu göz önüne alırsak uygulamanın işçilerin lehine olmadığını söyleyebiliriz.

Ücretsiz İzin

İşverenlerin büyük çoğunluğu herhangi bir düzenleme yapılmadan önce çalışanların birikmiş izinlerini bitirmek amacıyla hemen ücretli izinlerin kullanılmasını istedi. Yasa uyarınca izinin kullanılmasını işveren sorumluluğunda olduğundan pratikte yapacak pek bir şey yok. Sadece izinlerin bölünmeden kullanılmasını istemek mümkündür. Biriktirdikleri izinleri bu dönemde zorla kullandırılan çalışanlar, dinlenmek veya kendilerinin belirleyeceği uğraşlar için kullanacakları zamanları da tüketmiş oldular. Hatta bazı işyerlerinde bir sonraki yılın izinleri de yasadışı biçimde çalışanlar borçlandırılarak kullandırıldı. İşverenler sırtında yük olarak gördükleri ücretli izinlerden bir çırpıda kurtuldular. Böylece nerdeyse iki yıl boyunca çalışanlar tatil yapıp dinlenemeyecekler.

Evden Çalışma

Bazılarımız evden çalışabilme olanağına sahip olduğu için kendini şanslı sayıyor. Elbette kolaylıkla yayılan bu hastalık zamanında evden çalışmaya devam etmek

büyük ayrıcalık. Ancak işverenler çalışanları kontrol etmek için çalışma ritmini artırdı. İşlerin normalden daha kısa sürede bitirilmesi hedeflenmeye başladı. Artık her an işyerinden bir şey istenebilir ve anında yapılmalıdır. Mesai 24 saat oldu olmuştur Ancak işverenler evden çalışanların elektrik, internet, çalışma ortamı gibi ihtiyaçlarına destek olmak yerine, işyerine gelinmediği için yemek ücreti, yol parası gibi sosyal hakları kesmeye başladı. Oysa yemek çalışanın gün ortasında çalışmayı sürdürmesi için işverenin karşılaması gereken bir ihtiyaçtır. Yine tüm sosyal haklar yıllarca süren mücadeleler sonucu kazanılmıştır ve herkes can derdindeyken geçici gerekçeler üzerinden bunlara saldırılması, bu hakların tümüyle ortadan kaldırılmasının ilk adımıdır.

Hastalığın İş Kazası Sayılmaması

Salgın hastalığın ortaya çıkmasından sonra benzer salgınlarda olduğu gibi bu hastalığın da iş kazası sayılıp sayılmayacağı konusunda tartışmalar vardı. SGK Başkanlığı bir genelge yayımlayarak hastalığı iş kazası ve meslek hastalığı saymayacağını belirtti. Bu görüşü açıklamaya çalışanlar kısaca, çalışanların iş yeri veya iş yeri eklentileri dışında, ev veya sosyal hayatında, alışverişte ya da dışarıda herhangi bir yerde korona virüs kapmış olma ihtimali olduğunu belirttiler. Ancak sayılan bu yerlerden ev dışındakiler işçinin kontrolünde değil. İşyeri, işe gitmek için kullanılan toplu taşıma araçları veya servisler, dükkânlar, idari binalar, meydanlar, yollar, dinlenme alanları veya benzeri alanların hiçbiri işçi tarafından kontrol edilebilecek yerler değil. Hem işçiye şu ana kadar görülen bulaşma olasılığı en yüksek virüsün olduğu yerlerde çalışmaya davet etmek hem de olası hastalık durumunu işçinin kendi keyfi davranışları nedeniyle kapıldığı bir durum gibi sınıflandırmak adil değildir. İşçinin bu koşullarda hasta olacağı ortadayken bunu iş kazası saymamak yoluyla, işverenleri ve devleti hastalıkla ilgili tazminat ve diğer haklardan muaf tutmak ve tüm sorumluluğu çalışanların üzerine yüklemek amaçlanmıştır. Bu tavır kamu yararını bilerek inkâr etmektir.

Hastalığın etkileri ve kalıcı olarak bıraktığı hasarlar konusunda henüz yeterince bilgi bulunmuyor. Bu nedenle hastalığın kişi bedeni üzerindeki sonuçları çalışanlar için yeni bir mücadele alanı olacak. Bu tür genelgelerle mücadelenin önü kesilemez. Tüm çalışanların için COVID-19 şüpheli ya da tanılı hasta ile temaslarında, hastadan kendilerinin solunum yollarına, göz mukozasına ya da açık yaralarına olan öksürük, hapşırık ve diğer vücut sıvılarının sıçraması ya da bulaşması veya

bunlarla kontamine olmuş kesici delici malzemelerle yaralanma olaylarının tamamı iş kazası olarak değerlendirilmeli ve kayıt altına alınmalıdır.

Çalışmaktan Kaçınma Hakkı

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu uyarınca işyerinde iş sağlığı ve güvenliğini tesis etme, olası riskler karşısında gerekli tedbirleri alma, alınan idari kararlara uyma, hastalık ve kazalardan korunmak için gerekli iş ekipmanlarını temin etme sorumlulukları işverenin yükümlülükleridir. Bunlar yapılmayarak işçi ciddi ve yakın tehlike altında çalışmak zorunda bırakılamaz. İşçi gerekli önlemlerin alınması talep edebilir ve bu talepler yapılan işin niteliğine, işyerindeki koşullara göre çeşitli bileşenler barındırabilir. Kapıya dezenfektan koymak yeterli değildir, her işçi için kişisel korunma ekipmanları sağlanmalı, belirlenen sosyal mesafe kuralına uygun biçimde işyerleri yeniden düzenlenmeli, her faaliyet ve işyerine özgü tehlikeleri bertaraf edecek önlemler alınmalıdır. Önlemler alınmıyorsa, işveren gerek genel olarak iş sağlığı ve güvenliğini sağlama yükümlülüklerine gerekse korona virüse karşı yayımlanan tedbirlere ve tavsiyelere riayet etmiyorsa, iş sağlığı ve güvenliği kanununun 13. maddesine göre işçi çalışmaktan kaçınabilir. İşçi mevcut tehlikeler rağmen ölümüne çalışmak zorunda değildir. Bu hak her ne kadar işverenler ve valiler yasaklamaya kalkışsa da Mayıs ayına kadar 11 işyerinde kullanıldı.

Sonuç

Kıscacası yıllardır türlü mücadeleler ile kazanılan, sürekli tırpanlanmaya çalışıldığı halde savunulabilen haklar, hastalık sayesinde bir anda uçtu gitti. Yasal düzenleme ve uygulamalar ücretlinin, işçinin zararına; işverenin yararına çalışıyor. Yıllardır ücretlinin maaşından vergisini peşin kesen devlet, bu hastalık döneminde nasıl daha az ödeme yapacağını düşünüyor. Elbette tüm bunlara tek başına karşı koymak veya direnmek çok zordur. Bunu deneyenler de işten çıkarılmayı yasaklayan yasada istisna olarak yer alan "ahlak ve iyi niyet kurallarına uymayan haller ve benzeri sebepler" maddesi kullanılarak işten çıkarıldılar. Bu hastalık da her krizde olduğu gibi, işyerinde işverenlerle birlikte bir aile olmadığımızı, devletin çalışanın yanında olmadığını, millet olarak aynı gemide olmadığımızı, çalışanlar olarak dayanışmazsak ve birbirimize destek olmazsak her zaman ezileceğimizi gösterdi. Haklarımızı korumak ve dayanışmayı güçlendirmek için hem işyerlerimizde de hem de EMO Ücretli ve İşsiz Mühendisler Komisyonunda birlikte çalışmalıyız.

Pandemi Sürecinde Beslenme Hakkı

Deniz Kapıkıran - TMMOB ZMO İstanbul Şubesi Yedek Yönetim Kurulu Üyesi

Afetler ve salgınlar söz konusu olduğunda; sağlık ve gıda alanında yaşanabilecek temel sorunların ne kadar hayati sonuçları olabileceğini, yaşamış olduğumuz pandemi sürecinde hissettik. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde en temel ihtiyacımız olduğu belirtilen beslenme olmadan diğer bütün ihtiyaçlarımız anlamsızdır. Toplumumuzun yaşamını daha iyi koşullarda sürdürmesinin yolları, alınması gereken önlemler, yıllardır bilim insanlarının, sorumlu devlet kurumlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve meslek odalarının gündemindedir ve gündeminde olmaya devam edecektir.



Güvenli Gıda Lüks Değil Haktır

Güvenilir gıdanın tanımı ile başlayacak olursak; güvenilir-sağlıklı gıda üretimi, güvenilir ve sağlıklı toprak, sulama suyu ve tohumla başlayıp, hasat, depolama ve lojistik süreçlerinde güvenlik kriterlerine uygunluktan ayrılmadan elde edilen hammadde ile devam eder. Besin değerini kaybetmemiş, fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik tehlikeleri önleyecek şekilde işlenmiş, hazırlanmış, depolanmış gıda, güvenilir ve sağlıklı gıdadır. Güvenilir ve sağlıklı gıdaya ulaşmak; temel insan hakkıdır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere; güvenilir gıdaya ulaşmak için tarladan alınan hammadde ile başlayan zincir, sofraya gelene kadar devam etmektedir. Her zincir gibi bu zincir de en zayıf halkası kadar güçlüdür. Bu nedenle her aşamanın kendi içinde ayrı bir önemi vardır.

Kavram Karmaşası

Gıda ile ilgili kavramlarda süregelen kavram karmaşasından bahsedilmezse olmaz elbette. "Gıda Ege-menliği", "Gıda Güvenliği", "Gıda Güvenilirliği" ve "Gıda Güvencesi" aynı şeyleri ifade eden kavramlar değildir.

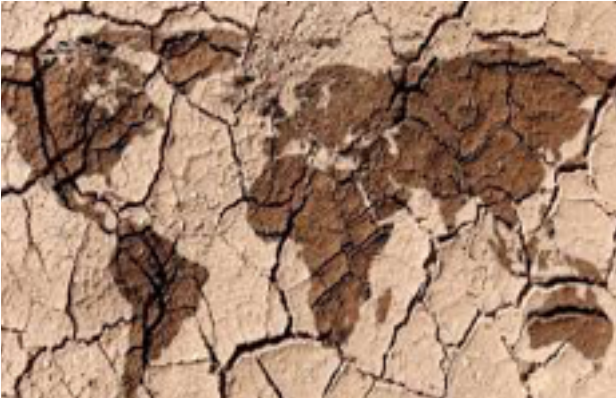
FAO (Food and Agriculture Organization- Gıda ve Tarım Örgütü) gıda güvenliğini; "tüm insanların aktif ve sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için gereksinim duydukları besin ihtiyaçlarını karşılayacak; yeterli, sağlıklı ve güvenilir gıdaya; fiziksel, sosyal ve ekonomik olarak erişimi" şeklinde tanımlamıştır.

Gıda güvenliği; İngilizce'de "food safety" olarak yer almakta ve "sağlıklı ve kusursuz gıda üretimini sağla-



mak amacıyla gıdaların; üretim, işleme, muhafaza ve dağıtımları sırasında gerekli kurallara uyulması ve önlemlerin alınması" olarak tanımlanmaktadır. Gıda güvenliği, gıdalarda olabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve her türlü zararın bertaraf edilmesi için alınan tedbirlerin tümünü ifade etmektedir. Kısaca, bir diğer adıyla "güvenli gıda"; her türlü bozulma ve bulaşmaya yol açan etkenden arındırılarak insan sağlığına zarar vermeyecek şekilde tüketime uygun hale getirilmiş gıdadır.

Gıda güvenilirliği; gıda güvenliği kavramı içinde gıdaların, gıda kaynaklı hastalıklara neden olan biyolojik, fiziksel ve kimyasal etkenleri önleyecek şekilde



işlenmesi, hazırlanması, depolanması ve son tüketiciye sunulmasını tanımlayan ikincil üretim süreçleri ile ilgili bilimsel bir sistem döngüsüdür.

Gıda güvencesi; bir toplumun beslenme ihtiyaçlarını karşılamak için yeteri miktarda ve ulaşılabilir gıda maddeleri üretme yeteneğine ve üretilen gıdalara erişiminin sürekliliğine vurgu yapan bir kavramdır.

İnsanların sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli olan besin ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla yeterli, sağlıklı, güvenilir ve besleyici gıdaya fiziksel ve ekonomik bakımdan sürekli erişebilmeleri durumu gıda güvencesi kavramı ile dile getirilir.



Gıda Egemenliği

Gıda egemenliği kavramı ilk kez Via Campesina (Köylünün Yolu) adlı uluslararası örgütün 1996 yılında yaptığı toplantıda kullanılmıştır. Küçük ve orta ölçekli tarım işletmelerinin, tarım ürünleri ticaretindeki liberalleşmeye karşı korunması farkındalığını sağlamak amacıyla kurulan bu örgüt, kısa zamanda 70 ülkeden 150 yerel örgütün katılımıyla büyümüş ve küreselleşme karşıtı hareketin önde gelen tarımsal gruplarından birisi olmuştur. Üyelerinin büyük kısmını

“topraksız çiftçiler” oluşturmaktadır. Toplantıda, “gıda egemenliği”, insanların kendi gıda sistemlerini tanımlama hakkı olarak tanımlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Raporu’na göre; dünya nüfusunun yaklaşık %10’u açlık çekmektedir. Buna karşın dünyada üretilen gıdaların %10’u hiç dokunulmadan çöpe gitmektedir. Güvenilir gıdaya ulaşma hakkı; gelir ve refah eşitsizlikleri ile yakından ilişkili olduğu kadar, gelir ve refah seviyesi yüksek olduğu halde güvenilir gıdaya erişimin doğru planlanamamasından kaynaklı ortaya çıkan obezite sorunu da göz ardı edilemeyecek bir noktadadır. FAO’nun verilerine göre; dünyada orta seviyede gıda güvensizliğinden etkilenen tüm insanlar ile açlık çeken insanlar birlikte ele alındığında; 2 milyarı aşkın insanın güvenilir ve yeterli gıdaya ulaşamadığı ortaya çıkmaktadır. Bu veriler doğrultusunda, gıda güvenliğini sağlamak ve güvenilir gıdaya erişim için eksik olan en önemli etken planlamadır. Doğru tarım ve gıda politikaları uygulanarak dünyadaki açlığa çözüm bulmak çok kolay olduğu gibi, obeziteden kaynaklanan sağlık sorunlarını da çözüme ulaştırmak aynı derecede kolay olacaktır.

Güvenilir gıda tanımına dönecek olursak; fiziksel, kimyasal ve biyolojik risklerden uzak olarak üretilen gıda demiştik. Peki fiziksel, kimyasal ve biyolojik riskler nelerdir?

Gıda Kaynaklı Riskler Nelerdir

Fiziksel risklerle başlayalım; gıdalarda hiçbir koşulda bulunmaması gereken cam kırıkları, plastik, kemik, kâğıt, taş, toprak, tahta, metal parçaları, saç, sinek, böcek vb. kalıntılar fiziksel tehlikelerdir. Fiziksel tehlikeler genelde hammadde ve çalışan kaynaklıdır. Gıdalara karışması ciddi sorunlar yaratabilecek olmasına karşın alınacak basit tedbirlerle çözülebilmeleri mümkündür.

Kimyasal riskler ise; çevresel atıklardan bulaşan ağır metaller (cıva, kurşun, kadmiyum vb.), dioksinler, tarım



ilaçları, iyi durulanmayan kapların sebep olduğu deterjan kalıntıları, gıda ambalajlarından bulaşan kimyasallar (migrasyon), pestisitler, tedavi amaçlı kullanılan bazı ilaçların kalıntıları ve önerilen dozun üzerinde kullanılan gıda katkı maddeleridir (koruyucular, renklendiriciler, kıvam arttırıcılar vb.). Özellikle gereğinden fazla ve belli bir prosedüre riayet edilmeden kullanılan tarım ilaçları (pestisitler), hem gıdada kimyasal kalıntı bırakmakta, hem de yer altı ve yer üstü su kaynaklarını kirletmektedir. Bu durumun doğurduğu sonuçlar çok yönlü etki yaratmaktadır. Kirlenen su kaynakları ile yapılan tarım, sulamada tarım ilaçları kullanılmasa dahi benzer bir bulaşmayı karşımıza çıkarmaktadır.

Gıda güvenliği kapsamında en önemli risklerden biri ise biyolojik riskler çerçevesinde değerlendirdiğimiz mikrobiyal kontaminasyonun oluşması ve gelişmesidir. Esasen, gıdada bulunabilen mikroorganizmalar yararlı da olabilirler. Bilindiği üzere peynir, yoğurt, ekmek, fermente et ürünleri gibi gıda maddelerinin üretiminde çeşitli mikroorganizmalar starter kültür olarak kullanılabilir. Buna karşın, gıdada bulunabilen mikroorganizmalara bağlı, birçok gıda kaynaklı hastalık da ortaya çıkabilmekte ve bunların bir kısmı insan

sağlığını tehdit etmektedir. Biyolojik riskleri genel hatlarıyla özetleyecek olursak; gıdada bakteri, küf, virüs ve parazit gibi mikrobiyal canlıların gelişmesi ya da gıdaya bulaşması sonucunda oluşan risklerdir.

Peki Tüketici Olarak Bizler Bu Zincirin Hangi Halkasını Kontrol Edebiliriz?

Tüketici olarak en başta yapmamız gereken kendimizi, çevremizi, doğa ve tüm canlıları koruyabilmek için; bilgi edinerek, doğru tarım ve gıda politikalarının oluşmasına müdahil olmaktır. Bireysel olarak yaptığımız alışverişlerde, temel bilgilere sahip olarak güvenilir gıdanın evlerimize ulaşmasını sağlayabiliriz. Sebze ve meyve gibi birincil üretim süreci ürünlerini temin ederken ilaç kalıntısının olmadığı ve yetiştirme sürecinin kontrol edildiği, ürünleri tercih edebiliriz. İşlenmiş ürün tercihlerimizde ise bilinçli bir tüketici olarak etiket okuyabilmeliyiz. Özellikle satın alma yaparken, ürünün fiziki kontrolünü yapmamız, son tüketim tarihi, üretici, işletme, ürünün muhafaza koşulları, ürün içeriği (katkı maddeleri, koruyucular, renklendiriciler vb.), besin ögesi vb. bilgileri ve bu bilgilere ait parametreleri doğru analiz etmemiz bizi güvenilir gıdaya ulaştıracaktır.

Dünyanın karşı karşıya olduğu salgın koşullarında, toplumun yaşamını daha iyi koşullarda sürdürmesinin yolları, alınması gereken önlemler konusu aciliyetini arttırıp, toplumu da bu gündemin içine dahil etmektedir. Pandemi ile sağlık endişesinin ardından, ilgi odağı haline gelen konuların başında gıda güvenliği, güvenilir gıda ve gıda güvencesi konusu gelmektedir. İçinden geçtiğimiz şu zor dönemlerde tüketim ve stok yapma odaklı bir yaklaşım yerine, ihtiyaçlarının doğru belirlendiği üretim temelli bir planlama yapılması gıda egemenliğini sağlamak bakımından en değerli olandır.



COVID-19 ve Kriz Sürecinde Tarımsal Üretimin Sorunları

Murat Kapıkıran - TMMOB ZMO İstanbul Şube Başkanı



CCOVID-19 salgını Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de yaşanan ekonomik krizi derinleştiren yeni bir dönemin başlamasına yol açmıştır. Pandemi, son 50 yılda yaşanan neoliberal küreselleşmenin tüm araçları ile unutturmaya çalıştığı sosyal politikaların ihmal edildiği gerçeğini, çarpıcı biçimde görünür hale getirmiş, kamuoyu algısını/farkındalığını artırmış ve bu süreç devam etmektedir.

Dünya ve Türkiye'de özelleştirilmiş/ özel sektörün insafına terkedilmiş sağlık sistemi; küresel salgın karşısında en iyi korumayı sağlayacak önlemleri, maliyet gözeterek uygulamamış ve hatta sürü bağışıklığı, sosyal güvenlik harcamaları yükünü azalmak için 65 yaş üstü kayıplara göz yumuluyor algısı, bağışıklık mekanizmasını yüksek tutan dengeli ve yeterli beslenme hakkının ihmal edilmesi gibi sosyal politikasızlıklar küresel ve ulusal neoliberal politikaları deşifre etmiştir.

Pandemi öncesinde, enerji, sanayi, teknoloji, eğitim, bilgi, sağlık ve emek üzerinde giderek artan küresel güçler hakimiyeti, madencilik, iletişim, hizmet ticareti, fikrî mülkiyet hakları, yatırım alanları, ekolojik zenginlikler, yerel tarım ve gıda ürünlerine doğru etkinlik alanını genişletmektedir. Sosyal devlet, güvenlik dışında (birey ve toplumsal grupların güvenliği değil devletin güvenliği) neredeyse tüm görev ve sorumluluklarını

özelleştirmiştir.

1 Ocak 1995'te kurulan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), az gelişmiş ülkelerin dış ticaret, yabancı sermaye yatırımları ve teknoloji akımlarına daha açık bir hale gelmelerini sağlayarak, çokuluslu şirketlerin hareket alanındaki engelleri kaldırmak için çalışmaya devam etmektedir. Emek ve çevre standartları ve rekabet politikaları gibi konuların gündeme gelmesine yol açarak bu ülkelerde kamu otoritesinin korumacı müdahalelerini özellikle sanayileşme ve kendine yeter tarım politikaları açısından önemli ölçüde daraltmaya çalışmıştır.

OPEC'in kuruluşu, Arap-İsrail savaşı, OPEC tarafından petrol üretiminin azaltılması, 3 USD olan petrol varil fiyatının altı ayda bir zam yapılarak artması, ABD ve Avrupa'dan Japonya'ya kadar sanayileşmiş birçok ülkede 1973 yılında zirveye ulaşan petrol krizinin yaşanmasına yol açmıştır. 1973 sonrası 3. Küreselleşme olarak nitelenen neoliberal küreselleşmenin hakimiyet kazanmasında, sanayileşmiş ülkeler, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşları başat rol oynamışlardır. Bu kuruluşların, başta en büyük hissedarı ABD olmak üzere ana hissedarlarıyla olan yakın ilişkileri biliniyor. İstikrarsızlık içindeki az gelişmiş ülkelerin ekonomi politikalarına müdahalesi oldukça eskilere dayanan IMF'e, Bretton Woods sistemi Uluslar-

arası Sözleşmesi kabul edildikten sonra 27 Aralık 1945 tarihinde resmi bir varlık haline gelen Dünya Bankası da 1980'li yıllarda eklendi ve yapısal uyum politikaları aracılığıyla, özellikle dış ticaret serbestleştirilmesi ve özelleştirme gibi alanlarda önemli ölçüde etkili oldu. 1995 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) de neoliberal küresel düzenin kurumsal yapısının temel taşlarından birini oluşturdu. DTÖ, bazı önemli alanlarda az gelişmiş ülkelerin hareket alanını kısıtlayıcı yeni denetim mekanizmalarının gündeme gelmesinde önemli bir role sahipti. Özelleştirme, Rusya'da, kamu açıklarının kapatılması amacıyla ilişkilendirilirken Türkiye'de etkinliğin artırılması amacının gölgesinde yürütülmüştür. DTÖ, liberalleşme eğilimini mal ticaretinin ötesinde hizmet ticaretine ve dış ticaretle ilgili olarak fikrî mülkiyet hakları ve yatırım alanlarına doğru genişletme açısından etkili olmuştur.

1970'lerin sonlarına doğru, Dünya'da ve Türkiye'de neoliberalizm, çıkarları doğrultusunda sanayi ve teknolojiyi önceleyen yapısal uyum ve küresel sisteme entegrasyon süreçlerinde toplumsal adaletin bozulmasının yarattığı tıkanmalardan kaynaklanan krizlerle uğraşırken, oluşan yeni küresel sisteme karşı hoşnutsuzluk ve güvensizlik giderek artmaya yer yer toplumsal tepkilere dönüşmeye başlamıştı. Tarım ve gıda sektöründe de hakimiyeti ele geçirmeye çalışan küresel güçler gıda egemenliğini ele geçirmeye çalışırken gıda güvenliği ve gıda güvencesini sağlamakta gerekli yapısal dönüşümü gerçekleştirmemeyi daha karlı bulduklarından birincil üreticilerin (çiftçiler) sistemden çekilmesinin hızlanmasını istemişler ve önemli oranda başarılı da olmuşlardır. Böylece beslenme adaletsizliği, sisteme dair güvensizlik ve tepkilerin çoğalmasına neden olmuştur. Küresel sistem yol ayrımını görüp dizginleri tekrar ele geçirebilmek için radikal bir dokunuş arayışındayken Koronavirüs olarak bilinen geniş bir virüs familyasına ait olan SARS-CoV-2 virüsü, insanları enfekte ettiği bilinen yedinci Koronavirüs türü olarak ortaya çıkmıştır. Bilinen diğer adıyla COVID-19 birkaç ay önce görülmüş olmasına rağmen WHO'nun (Dünya Sağlık Örgütü) ihmaliyle pandemiye dönüşmüştür. İzolasyon koşullarında kronik krizler içerisindeki küresel sistem, kendi bekası için gerekli müdahale koşullarını böylece oluşturmuş/yakalamıştır.

Temel olarak tarımsal üretimin sürekliliği olmazsa olmaz koşuldur. Küresel sistemin başat oyuncuları, Amerika, Kanada, Avustralya, İngiltere, Fransa, İtalya,

Almanya bütçelerinden, Avrupa Birliği ise fonlarından tarımsal üretimin sağlanabilmesi için önceden kullanmadıkları önemli kaynakları ayırarak, destek paketleri açıkladılar. Ayçiçeği, soya, buğday, pirinç gibi bazı temel tarım ürünlerinin belirli ülkelerde üretiliyor olması nedeniyle o ülkelerle lojistik zincirinin devam etmesi gerekiyordu. Mevsimlik tarım işçileri, geçici işçiler üretim alanında olmalıydı. Tedarik zincirinin kopması gerekiyordu. Bu üç alanda hızla tedbir almaya başladılar. Gıda egemenliği ve güvencesini sağlayacak tedbirleri almak çok önemliydi. Bütün dünyada insanlar evlerine kapanmıştı, sokağa çıkma yasakları, kısıtlamaları vardı ve insanlar beslenmek zorundaydı. Koronavirus pandemisi bütün yıkıcılığıyla bağışık olabilmek için beslenmenin önemini bir kez daha gösterdi. Küresel oyuncular sistemdeki tıkanmayı aşmak için geçerli bir araç edinmişlerdi.

Salgın nedeniyle insanlar büyük ölçüde evlerine kapatılırken, pek çok ülkede market, kasap ve manav gibi temel gıda ihtiyaçlarının karşılanabileceği yerler dışında zaruri olmayan ticari işletmelerin faaliyetlerine geçici olarak ara verildi. Pandemi sürerken ilk açılan yerlerin küresel Pazar yerleri olan AVM'ler olması dünya halkları tarafından, kamu otoritesinin ticaretin sürmesi ve makro iktisadi dengeye kamu sağlığından daha fazla önem verildiğinin hazin bir göstergesi olarak algılandı.

Türkiye'de, pandeminin ilk günleri, aynı zamanda sezonluk tarımsal üretimin başladığı günlerdi. Fakat açıklanan ilk destek paketinde tarımsal üretim ve üreticilere destek içeren bir uygulama olmadığı gibi üretimin yapılabilmesi için gerekli izinlere ilişkin bir uygulama da yoktu. Salgından korunmanın temel şartı olan bağışıklığın yüksek tutulması için ve aynı zamanda bir insan hakkı olarak sağlıklı ve yeterli beslenmek gerekliken tarımsal üretim ve gıda tedarikinde kendine yeterliliği içeren bir planlama yapılmadı. Genel olarak sadece salgının yayılmasını önlemek için çeşitli tedbirleri içeren yasaklarla salgına karşı mücadele edilirdi.

Tedbirlerin Tarımsal Üretim Süreçlerine Etkileri

COVID-19'a yönelik tedbirler çerçevesinde Dünya'da ve Türkiye'de seyahat kısıtlaması, karantina, sınırların kapatılması ve sokağa çıkma yasağı gibi çeşitli önlemlerin tarımsal üretim ve tedarik zinciri üzerine olumsuz etkileri de ortaya çıktı. Birçok ülkede yürürlüğe giren kısıtlamalar nedeniyle halk marketlere akın etti.

Salgının ne kadar süreceğinin öngörülememesi nedeniyle özellikle uzun raf ömrüne sahip ürünlere olan talep hızla artış gösterdi. İnsanlar, makarna, pirinç, un ile çeşitli bakliyat ve konserve ürünleri satın almak için birbirleriyle yarıştı. Bu durum marketlerde rafların boşalmasına neden oldu.

Dünya'da salgınla birlikte tarımsal üretim ve gıda zincirindeki bütün unsurlar kritik sektörler olarak belirlenirken bunların faaliyetlerini kesintisiz sürdürebilmelerine olanak sağlandı. Bitkisel ve hayvansal üretimle uğraşanların işlerine kesintisiz biçimde devam etmelerine izin verildi. Ayrıca gıda sevkiyatının aksamaması içinde gerekli tedbirler alındı. Fakat ülkemizde birçok uyarıya rağmen üreticiler, üretim faaliyetleri ve üretim materyalleri tedariklerinde kesintiler yaşadılar. Genç nüfusun Kıı'ı terk etmesinden sonra Kıı'da kalan, yaş ortalaması 55'in üstünde olan çiftçiler, tohum, fide, gübre, ilaç temin noktalarında pandemiden korunma önlemlerine dikkat etmeksizin bulundular. Mevsimlik, geçici ve yevmiyeli tarım işçilerinin üretim bölgelerine erişiminde aksamalar, gecikmeler yaşandı. Kimi arazi sahipleri arazilerini işleyemedi, ekim, dikim, hasat ve pazara nakil yapamadı. Yerinde ve zamanında önlemler alınamadı. Kırsal yaşama, tarımsal üretim faaliyetine ve tarım emekçilerine dair maske, mesafe ve temizlik önermekten başka bir şey yapılmadı.

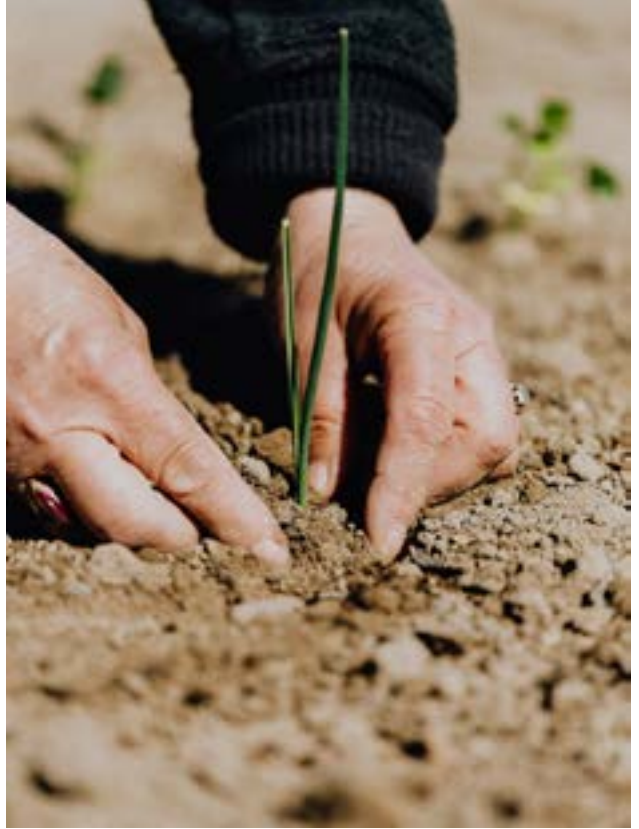
Gıda İhracatına Getirilen Sınırlamalar

Dünya'da birçok ülke, kendilerini olası kıtlık riskinden korumak için tarımsal ürün ve gıda ihracatına çeşitli sınırlamalar getirmeye başladı. Romanya, nisan ayında Avrupa Birliğı (AB) üyeleri dışındaki ülkelere buğday, mısır ve şeker ihracatını yasakladı. Kazakistan buğday ihracatını durdurdu. Rusya, arpa ve buğday gibi tahılların diğere ülkelere satışına çeşitli kısıtlamalar getirdi. Ukrayna ise gerekli görürse buğday ihracatını yasaklayabileceğı uyarısında bulundu. Hindistan, Vietnam ve Kamboçya pirinç ihracatını askıya aldı. Mısır, bakliyat ihracatını durdurma kararı aldı. Sırbistan'da diğere ülkelere ayçiçeğı yağı satışını yasakladı. Türkiye bu ülkelerin bir kısmından söz konusu ürünlerin ithalatını yapıyordu.

Lojistik Sorunlar

COVID-19 pandemisi nedeniyle Avrupa ülkeleri mart ayında hızla iç ve dış sınırlarını kapatmaya başladı. Entegre gıda zincirinde tedarik sorunları, seyahat yasakları ve sınır geçiş engelleri gibi tedbirler, gıda ve tarım ürünlerinde tedarik zincirinin kesintiye uğraması riskini doğurdu. Salgın, özellikle taze meyve

ve sebze gibi göreceli olarak hızlı bozulabilen ürünlerle birlikte diğere gıdalara yönelik lojistik sorunlar doğurdu. Böylece birçok Avrupa ülkesinde yönetimler, özellikle temel ihtiyaçları taşıyan araçların geçişlerini kolaylaştırma ve hızlandırma kararı almak zorunda kaldılar. Ülkemizde ise büyük kentlere tarım ürünleri sevkiyatında trafiğe çıkış yasakları nedeniyle sorunlar yaşandı. Bazı bölgelerde lojistik sorunlarının zamanında çözümlenememesi hasatta gecikmelere neden olup, tarlada, serada veya depoda ürün bozulmaları yaşanmasına neden oldu.



ÇİFTÇİLER-TARIM İŞÇİLERİ

ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü), üretimin geçici olarak durdurulması nedeniyle emek yoğun mahsul üretimi ve işlenmesine dayalı tarım üzerinde küresel salgının, ciddi bir etkisi olabileceğini belirtti. Çiftçilerin küresel örgütü La Via Campesina (LVC-Çiftçinin Yolu) ise Uluslararası Çiftçi Mücadeleleri Günü 17 Nisan ve Koronavirüs salgınına ilişkin bir bildiri yayınladı. Bazı bölümleri şöyle:

"Savaş, faşizm, otoriterlik ve pandemi zamanlarında çiftçilerin tarihsel rolünün halkların beslenmesi old-

uğunun bir kez daha anlaşıldığı bu günlerde 17 Nisan Uluslararası Çiftçi Mücadeleleri gününü kutlayacağız. COVID -19 virüsü dünyayı sarsıyor. Bu ölümcül virüs endüstriyel tarımın hükmettiği mevcut küresel gıda sisteminin kırılganlığını ve tüm canlılar için tehlikelerini gösterdi. Bu krizden öğrenmeliyiz. Yerel, dirençli ve çeşitliliğe dayanan gıda sistemlerine yönelmeliyiz. Devletler vakit kaybetmeden agroekoloji ve yaygın tarımsal reformlar yoluyla gıda egemenliğini hayata geçirmeli. İnsanlığın karşı karşıya olduğu olağanüstü koşullar tüm ülkeleri Birleşmiş Milletler'in 2018'de kabul ettiği ve duyurduğu "Köylülerin ve Kırsalda Çalışan Diğer İnsanların Hakları Deklarasyonu"nu kabul etmeye ve güvence altına almaya zorlamaktadır. "...yeterli sağlık ve güvenlik önlemleri olmadan en kırılgan şartlarda çalışmak zorunda olan tarım emekçilerinin ve göçmen işçilerin koşullarından kaygı duyuyoruz. Asya, Afrika, Avrupa ve Amerika kıtalarındaki La Via Campesina üye örgütleri, hükümetlerinden sadece "Koronavirüs kapitalistleri" için teşvikler değil toplumun çoğunluğu için acil önlemler almalarını talep ediyor. Daha önce ekonomiyi kurtarmak amacıyla bankaları ve şirketleri kurtarmaları gibi sadece elitlere yarar sağlayan ekonomik önlemleri kabul etmiyoruz. Köylüler ve dünyanın tüm ezilen kesimleri için adelet talep ediyoruz. Tüm üyelerimizi ve müttefiklerimizi bu küresel krizde fırsatçı girişimlere karşı tetikte olmaya ve mücadeleye çağırıyoruz."

Mevsimlik Tarım İşçileri

Avrupa ülkeleri ve ABD'de çiftlikler, uygulanan kısıtlamalar nedeniyle hasat döneminde mevsimlik tarım işçileri bulmakta sıkıntılar yaşamaya başladı. Fransa, Almaya, İtalya, Hollanda gibi Avrupa ülkelerinde çiftlikler salgın tedbiri olarak sınırların kapatılmasıyla mevsimlik tarım işçisi bulamadı. Bu ülkeler Doğu Avrupa ülkelerinden sağladıkları tarımsal iş gücüne erişemeyince kendi vatandaşlarının tarlalardan ürünleri toplamasını isteseler de bu zor işe talep olmaması nedeniyle Kovid-19 tedbirlerini hiçe sayarak tarım işçisi transferi yaptılar. Almanya, Romanya'dan binlerce tarım işçisini uçaklarda balık istifi halinde ülkesine getirterek tarlalarındaki ürünlerini toplatmaya başladı. Benzer bir durum ABD'de de yaşandı. ABD'nin tarımsal üretimde önemli rol oynayan Meksikalı mevsimlik tarım işçileri üretim bölgelerine transfer edilmeyince önemli ölçüde ürün tarlada kaldı. Türkiye'de de benzer sorunlar benzer biçimde yaşandı. Tarlaların üretime hazırlanması, ekim, dikim çalışmaları,

tarım işçileri transferinin seyahat kısıtlamalarının herkesi kapsamaması nedeniyle bazı bölgelerde üretim yapılamadı veya geç yapıldı. Mevsimlik, geçici, gündelikçi tarım işçileri yaşadıkları bölgelerden, üretim bölgelerine çok zor koşullarda geldiler. Geldikleri bölgelerde sağlık koşulları ve hijyen sorunları devam ederken yaşam alanlarında iyileşme de sağlanamadı.



Gelecek Beklentisi; Tek Çare Ekolojik Tarıma Dönüş

Salgın, tarım ve gıdanın ülkeler için ne kadar kritik olduğunu, tedarik zincirinin güvenli biçimde sağlanması gerekliliğini bir kez daha ortaya koydu. Pandemi ile birlikte tarım ve gıda alanında yaşanan çeşitli risklerin gelecekte tekrar etmemesi için ülkelerin de yeni tedbirler alması gerekliliği halkın öncelikli duyarlılığı oldu. Birçok ülke yetkilileri, gıda alanında kıtlık yaşamamak için tarımda korumacı planlama yapacaklarını ifade ettiler. Temel tarım ürünlerinde küresel ticarete yaşanabilecek kesintilere daha hazırlıklı olmak için çeşitli yeni stratejiler belirlemeye başladılar. Birçok ülke tarım ve gıda ürünleri üretiminde kendine yeterli olmak için tarımsal desteklemeleri artırma, yerel tarımı canlandırma zorunluluğu karşısında bütçeden tarıma ek kaynaklar aktarma ve yeni planlamalar yapmaya başladılar. Tarımsal üretimde çeşitli dijital teknoloji kullanımının hız kazanması ve gıda tedarik zincirlerinin kuvvetlendirilmesi de yeni planlamada öncelikler arasına girdi.

AB, salgının yol açtığı krizin etkilerini hafifletmek amacıyla tarım ürünleri ve gıda üretiminde ekolojik dönüşümü öngören iki yeni bir stratejiyi ha-

yata geçirme hedefini, "Çiftlikten Sofraya Strateji: Adil, Sağlıklı ve Çevre Dostu Gıda Sistemi" adlı planı açıkladı. Sürdürülebilir bir gıda sistemi kurmak ve biyolojik çeşitliliği korumak; 2050 yılına kadar sera gazı emisyonlarını sıfıra indirmek; kimyasal tarım ilaçlarının kullanımını 2030 yılına kadar yarıya düşürmek; gübre kullanımı en az yüzde 20 oranında azaltmak; tarım alanlarının en az yüzde 25'inin organik tarıma ayrılması; önümüzdeki on yıl içinde en az 3 milyar ağaç dikilmesi bunlardan bazıları. Plan, kriz anlarında gıda güvenliğinin sağlanması ve tedarikinde sorun yaşanmaması için "olağanüstü durum planı/senaryoları" geliştirmeyi de planlıyor. Fakat plan henüz yürürlüğe girmemiştir.

Türkiye'de ise tarımda dijitalleşme hedefiyle açıklanan "sözleşmeli üretim" ve Dijital Tarım Pazarı (DITAP) projesi başlatıldı. Proje ile talep ve arzın online buluşmasının sağlanacağı, böylece gıda israfının önleneyeceği, üreticinin elinde ürün kalmayacağı gibi gerekçeler öne sürülüyor. Proje ile bağımsız karar verici durumunda olan çiftçiler, sözleşmeli tarım uygulamaları nedeniyle tarım işçisine dönüşecek, üretim üzerinde kontrolü kaybedecek ve kendilerine verilen talimat ve sözleşme koşullarını yerine getiren kişiler durumuna gelmiş olacaklardır. Bu neoliberal sözleşmeli tarım projesi işveren tarafın uygulamak istediği tohum çeşidi, ürün deseni, üretim yöntemi, ilaç ve gübre kullanımı ile tarım arazilerinin ve ekosistemin daha fazla kar elde etme hedefine kurban edilmesi sonucunu doğuracaktır. Küresel sistem Dünya'da sözleşmeli tarım uygulamalarını, tarımsal üretimin %15'den fazlasını oluşturacak oranda büyütülmüştür. ABD'de toplam tarımsal üretimin yaklaşık %32'si, kasaplık piliç üretiminin ise neredeyse tamamı sözleşmeli hale gelmiş bulunmaktadır. Üreticiler sözleşmeli tarım ile Gıda Egemenliğini nihayetinde küresel tarım şirketlerine kaptırmaktadırlar. AB gelinen noktada tarımın kırılabilirliğini görmüş, insan ve ekoloji odaklı tarımsal üretim politikalarına yönelme niyetini ortaya koymuş olmasına rağmen Türkiye çiftçi, balıkçı ve su ürünleri yetiştiricileri ile üretim ortamlarındaki sorunları çözmek yerine, çözümü tarım ürünleri pazarının sorunlarının çözümünde aramaktadır. Üretime ilişkin yapısal sorunlarla ilgilenmemektedir.

Küçük Aile İşletmelerinin Önemi Artıyor

Tarımda neoliberalizm, maksimum düzeyde teknoloji kullanan donanımlı tarım şirketlerinin, tarım arazilerini ve diğer tarımsal varlıkları ele geçirmesi sürecini hızlandıracak politikaları dayatırken, Dün-

ya'da temel gıdanın %70'den fazlasını küçük ve orta ölçekli aile işletmelerinin sağladığı gerçeği Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nü (FAO) küçük aile işletmelerini korumak ve geliştirmek için birçok tedbir önermeye yönlendirdi. Üreticilerin kooperatif ve birlikleri şeklinde dayanışmasının oluşturduğu fayda aynı zamanda merkezi idarelere yük de oluşturan, halkın dengeli, yeterli beslenmesi için erişilebilir gıda üretimi temelinde yarattığı değer ve kolektivizmin siyasi gücü öncelikle Avrupa Birliği'nde ve birçok refah seviyesi yüksek ülkede küçük çiftçilere özel kaynaklar ayrılmasını sağladı. Dünya'da çiftçiler ve çiftçi örgütleri üretim planlamalarını yapabilsin diye tarımsal desteklemeler 3-7 yıl önceden açıklanırken, Türkiye'de hasat dönemi geçtikten sonra açıklanmaktadır. 2020 yılında 2019 yılının desteklemeleri açıklanmıştır. 2006 yılında çıkan 5488 sayılı Tarım Kanununun 21. Maddesine göre GSMH'nin yüzde 1'inden az olmaması gereken desteklerin on dört yıl ortalaması olarak %0,45 düzeyinde kalması çiftçilerin üretimden vazgeçme kararı almasını hızlandırmaktadır. Hasat ve satış dönemi öncesi sıfır veya indirilmiş gümrük vergisi uygulamaları üreticinin ürününü maliyet altında satmaya zorlamakta ve tarımdan kopuşu hızlandırmaktadır.

Kovid-19 Pandemisine Özel Tarımsal Destekleme Olmamıştır

Dünya'da birçok ülkede kendine yeterliliği esas alan tarım destekleri açıklanıp uygulanırken Türkiye'de Korona-virüsün neden olduğu olumsuzlukları giderecek veya çiftçileri güçlendirecek döneme özgü, farklı bir destekleme söz konusu olmamıştır. Bir kısım çiftçi kredi borcunun 3-6 ay gibi ertelenmesi ve önceki yıla ait bazı destekleme ödemelerinin verilmesi dışında bir uygulama yapılmamıştır. Çiftçilerin üretim yapabilmesi için temel girdiler olan mazot, gübre, ilaç, tohum ve enerji gibi ithalata bağımlılık nedeniyle kur artışından hızla etkilenen ihtiyaçların teminini sağlayacak teşvik, destek ya da faizsiz kredi olanakları da sağlanmamıştır. Yaklaşık 3,48 milyon hektar ekilmekten vazgeçilmiş araziye karşın, 364 bin dekar (tarım arazi varlığımızın %1'i) arazi için 6,7 bin ton tohum verileceği ve %75'ini devletin karşılayacağı ifade edilmiştir.

ÇKS'ye Kayıtlı Çiftçiler ve Tarımsal İstihdamda Azalma

Türkiye'de 2002 yılında 2,8 milyonun üstünde kayıtlı çiftçi varken 2019 yılı ÇKS'ye (Çiftçi Kayıt Sistemi) kayıtlı çiftçi sayısı 2 milyon 83 bin olmuş, pandemiyle birlikte

2020 yılı ağustos ayı sonuna kadar 1 milyon 803 bin çiftçiye düştüğü, mecliste, bakan Pakdemirli'ye verilen bir soru önergesine verdiği yanıtta ifade edilmiştir. ÇKS; tarım politikalarının oluşturulmasına yönelik olarak çiftçilere ait tarımsal faaliyetlerin kayıt altına alınması, bu bilgilerin güncellenmesi, geliştirilmesi, ÇKS ile bağlı sistemlere yönelik tarımsal destekleme programlarının denetlenebilir, izlenebilir, raporlanabilir bir şekilde yürütülmesini sağlayan sistemdir. Son bir yılda 280 bin çiftçi ÇKS'ye kayıt yaptırmamış, desteklemelerden faydalanmayı gerekli görmemiştir. Bu durum uygulanan desteklemelerin çiftçiyi üretime yönlendiren bir etkisinin olmadığını açık gösterge-sidir. Ayrıca büyükşehir yasasından sonra 9 milyon kır nüfusundan kalan yaklaşık 7,5 milyon içinde ÇKS kaydı olmayan kadın ve erkek çiftçiler ise tamamen ilgi alanı dışında kalmıştır.

Tarım, ormancılık ve balıkçılıkta istihdam edilen kişi sayısı 2002 yılında 7,458 milyon kişiyken 2019'da 2,361 milyon gerileyerek 5,097 milyon seviyesine düşmüştür. Üretim süreçlerimizde makineleşme ve teknoloji kullanımının en düşük seviyelerde olduğu sektör tarım sektörüdür. Tarımsal üretim kendine özgü özelliklerinden dolayı halen emek yoğun üretim sürecidir.

Finansal Durum

2002 yılında çiftçilerin bankalara ve Tarım Kredi Kooperatiflerine olan borcu yaklaşık 3,5 milyar TL'di. Bugün özel ve resmi bankalara yaklaşık 120 milyar TL, Tarım Kredi Kooperatifleri'ne yaklaşık 10 milyar TL olmak üzere 130 milyar TL borcu mevcuttur. Çiftçi desteklemeler yerine kredi kullanımına yönlendirilmiş, bu süreç halen devam etmektedir.

TARIMSAL ÜRETİM GİRDİ MALİYETLERİNDE ARTIŞ

Akaryakıt-Elektrik

Dünyada akaryakıt fiyatları düşerken Türkiye'de artmıştır. Akaryakıt fiyatları içinde ki ÖTV ve KDV yatlar için kaldırılırken, pırlantadan KDV alınmazken, çiftçinin kullandığı akaryakıt fiyatı içindeki vergilerden herhangi bir indirim yapılmamıştır. Pandemi sonrasında da yeni bir düzenleme olmamıştır.

Öte yandan, 2019 yılından bugüne neredeyse % 100 artan elektrik fiyatları sulamada en önemli problem olmaya devam etmektedir. Derin kuyu pompalarında kullanılan enerjinin faturalarını ödeyemeyen çiftçilerin elektrikleri kesilerek icraya verilmiş olmaları da vaki

olmuştur.

Gübre

2020 Şubat ayında tonu 1.650 TL olan üre gübresinin fiyatı mart 2020'de 2.150 TL'ye yükselmiş, % 30'luk fiyat artışı olmuştur. Aynı dönemlerde 1.000 TL olan amonyum sülfat fiyatı da 1.250 TL olarak % 25'lik bir yükseliş göstermiştir. Gübretaş 2020 güncel fiyat listesinde 18-46 DAP gübre ton fiyatı 3.800 TL, 20-20 Kompoze gübre ton fiyatı 3.200 TL, %46 Azot üre ton fiyatı 2.600 TL, Amonyum sülfat fiyatı ise 2.500 TL olarak açıklanmıştır. TÜGSAŞ ve İGSAŞ gibi Gübre fiyatları 2000-2005 yılları arasında özelleştirildikten sonra özel sektörün kontrolünde olan gübre sektörü doğası gereği karlılık hedeflemektedir. Döviz bazında satın alınan gübre hammaddeleri ile üretilen gübre fiyatlarına artış hemen yansıtılmaktadır. Verimlilik için önemli girdi olan gübre kullanımında yaşanan düşüş, döngüsel tarım ile de karşılanamayınca rekolte düşüşü ve yeterlilik sorunlarıyla karşımıza çıkacak, dışalım bağımlılığını artıracaktır.



Bitki Koruma Ürünleri (Zirai İlaç)

Herbisitler (yabancı ot mücadelesinde kullanılan zirai ilaç), insektisitler, mantarisitler ve diğer tarım ilaçlarına 2020 yılı başından nisan ayına kadar %20 ile %35 zam gelmişti. Küresel ilaç devlerinden ithal edilen ve yaygın olarak kullanılan veya etken maddesi ithal edilerek üretilen tarım ilaçları fiyatları pandemi sonrası kur artışının hızlanmasıyla seri zamlar görmeye başladı.

Hayvancılıkta En Yüksek Paya Sahip Girdi: Yem

Hayvancılık girdilerinde de durum değişme göstermemektedir. En yüksek pay %70 ile yem giderlerindedir. Yem hammaddelerinin hemen hepsi ithal ve yem sanayiinin hammadde bakımından ithalata bağımlılık oranı yüzde 50-70 arasındadır. İthal yem hammaddelerinden soya küspesi ton fiyatı, Şubat ayı sonunda 380 USD'den 445 USD seviyesine çıkmış, % 17 yükselmiştir. Ayçiçeği küspesinde Şubat ayı sonunda 230 USD, yüzde 9 artışla 250 USD olmuştur. DDGS (mısırın kuru işleme yan ürünü) ise aynı dönemde yüzde 8 artarak 260 USD seviyesinden 280 USD düzeyine çıkmıştır. Döviz bazlı fiyatlarla girdi temin ederek üretim yapan çiftçi Türk Lirası bazında ürünlerini satmaya çalışmaktadır. Bir yandan dolar kuru artarken diğer yandan döviz bazında da girdi fiyatları artmaya devam etmektedir.

Dünya ortalaması kişi başına 30 kg olan yıllık kırmızı et tüketimi ülkemizde 14 kilo civarındadır. 2010'dan 2019'un sonuna kadar 5 milyonu büyükbaş olmak üzere, 8 milyondan fazla canlı hayvan ve 300 bin ton et dışalım yapıldı. Bu ithalatlar için 2020 hariç, toplam 8,5 milyar dolar ödendi. Pandemi karşısında bağımsızlığın sağlanabilmesi için gerekli olan hayvansal gıdaların ithalata ihtiyaç duymadan sağlanmasında gereken hayvan varlığına ulaşılması ve korunması temel gerekliliktir. Hayvancılığın temel ihtiyacı olan yemin en ucuz kaynağı olan meralar imar uygulamaları, mega projeler ve kentleşme için yeni alan tahsisleri ile vasıf değişikliği tehdidi altındadır. Ayrıca yem, buğdaydan, arpandan, mısırdan, şeker pancarı posasından, mısır silajından da üretilir. Bu ürünlerin üretim alanlarında ve üretim miktarlarında azalma hayvan beslenmesinde de sorunlar meydana getirmiş, saman ithalatı dahi yapılmıştır.

Çiftçiler, pandemi ile birlikte artış ivmesi daha da hızlanan kur nedeniyle fiyatları artan ithal girdilerle tarım yapıp satın alma gücünü kaybeden TL ile korumasız piyasada ürününü satmaya çalışmaktadır.

Tarım KİT'lerinin Kapatılması ya da İşlevsizleştirilmesi

Tarımı destekleyen KİT'lerin kapatılması, işlevsizleştirilmesi, özelleştirilmesi neoliberalizmin dayatmaları sonucu 1970'lerin ikinci yarısında başlamış, 1980'li yıllarda hızlanmış son yirmi yılda tamamlanmıştır. Çiftçi, üretim ve tüketici serbest piyasanın doyumsuz kar hirsına terk edilmiştir. Tarımsal regülasyon ve destek işlevlerini yerine getiren, kamu idaresinin koyucu eli ve güvenli şemsiyesi olan KİT'lerin olmaması çiftçileri

serbest piyasanın acımasız koşullarıyla baş başa bırakmıştır. Pandemi koşullarında merkezi idarenin tarımsal üretimle ilişkilendirme araçları yok denecek kadar azalmıştır. Girdi temini, üretim, destekleme alımları ve pazarlama konularında üretici yalnızlaşırken, halk beslenme ve gıda krizlerine daha fazla yaklaşmaktadır.

FAO VE IFAD'IN Pandemi Eksenli Çağrıları ve Türkiye

FAO'nun da içinde olduğu Küresel Gıda Krizleri Ağı'nın açıkladığı 2020 yılı raporunda, 55 ülkede 135 milyon kişinin gıda güvencesi açısından kriz düzeyinde ya da daha kötü durumda olduğu; COVID-19 salgınının da etkisiyle daha ciddi sıkıntılar yaşanabileceği vurgulanıyor. Rapor özetle, koronavirüs salgınına karşı gerekli önlemler alınmadığı takdirde gıda krizine ve küresel düzeyde kırılgan gruplar üzerinde yaratacağı etkiye dikkat çekiyor. Türkiye'de ise ilgili makamlar koronavirüs nedeniyle gıda krizi riski yaşanmayacağını, salgının tarım ve gıdada olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik gerekli tedbirlerin alındığını kaydediyor. Türkiye gerekli tedbirleri aldığı iddia ederken, FAO, tarım sektöründe pandeminin etkileriyle mücadele edilebilmesi için yurtiçi ve yurtdışı gıda tedarik zincirlerinin, özellikle yoksulların ve kırılgan grupların üzerinde negatif etkisi olacağını ve etkilerin önlenmesi için politikaların geliştirilmesi gerektiğini belirtiyor. FAO ek olarak, ülkeleri kırılgan nüfuslarının acil gıda ihtiyaçlarını karşılamaya, sosyal koruma programlarını artırmaya, küresel gıda ticaretini sürdürmeye, yerli tedarik zincirlerini mobilize ettirmeye ve gıda üretiminin artırılabilmesi için küçük çiftçileri desteklemeye çağırıyor.

Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD), kısa vadeli krizlerin uzun vadeli sorunları, boşlukları, yetersiz yatırımları ve güvenlik açıklarını besleyebileceğinin belirterek, küçük ölçekli üreticileri çok daha fazla etkileyeceği düşünüyor. Dünyanın en yoksul halklarının yaklaşık %63'ü tarımda çalışıyor; en yoksul, açlıkla en çok mücadele eden insanların çoğu kırsal alanlarda yaşıyor. Tarımdaki ekonomik büyümenin, yoksulluk ve gıda güvensizliğinin azaltılmasında diğer sektörlerdeki büyümelerden 2-3 kat etkili olduğunu ifade ediyor. Küçük ölçekli tarıma yapılan yatırımların, kriz sonrası dönemlerde gıda üretimini canlandırmaya ve istihdam yaratmaya, kırsal toplulukların süreçten daha az zararla ve daha kısa zamanda çıkmasına katkı sağlayacağı belirtiliyor. AB, pandemi ile mücadele kapsamında çiftçilere ve kırsal alanlara doğrudan destek ver-

ilmesini önceliklendiriyor. Çiftçiler ve diğer kırsal kalkınma aktörlerine yönelik çok düşük faiz oranları ve uygun ödeme planları gibi kolaylıklarla kredi ve yardım paketleri hazırlıyor.

Tarımsal Üretim ve Gıda Krizinde Yerel Yönetimler

COVID-19 salgını, dünya çapında gıda sistemlerini sekteye uğrattı ve yerel yönetimleri, kentin sağlıklı ve yeterli gıdaya erişimini sağlamakta zorluklara maruz bırakıyor. Küçük miktarlarda yiyecek alışverişi yapma eğiliminde ki en kırılgan nüfus olan kent yoksulları süpermarketler veya eve teslim tedarik hizmetleri yerine küçük dükkanları veya pazarları tercih ediyor. Bu durum, pandemi nedeniyle faaliyetleri durdurulan bu satış noktaları yerine, yeni gıdaya erişim tedbirleri üretilmesini zorunlu kılıyor. Büyükşehir yasası ile mahalle olan köylerde üretimin desteklenmesi, üretici kooperatiflerinin oluşturulması yerel yönetimlerin yeni görevleri arasındadır. Kentlerde tüketim kooperatifleri, gıda toplulukları gibi dayanışma ekonomilerinin oluşturulması, desteklenmesi ve kent halkının güvenilir tarım ürünlerine erişimi yerel yönetimlerin sorumlulukları arasına girmektedir. Tarımsal üretime uygun kentsel alanlarda yapılabilecek kent bostanları, bahçecilik ve hobi bahçeciliği gibi uygulamalara ihtiyaç duyulan fiziki ve hukuki zemini hazırlamakla beraber kentlinin güvenli gıdaya erişiminde yerel yönetimlerin önceliği artmıştır. COVID-19 salgını özellikle yerel yönetimleri tarımsal üretimde yaşanacak sorunlar ve gıda krizine karşı önlem almaya yönelterek, fide ve tohum dağıtımı, belediyeye ait alanlarda tarımsal üretim, çiftçinin elinde kalan ürünleri satın almak ve pazarlar oluşturmak gibi çalışmaların yapılmasına

neden oldu. Yerel yönetimler, kırılgan grupların haritalanması ve besleyici gıdalara erişimi için planlamalar yapmalıdır. Gıda satışı yapan küçük dükkanların ve yerel pazarların sıkı fiziksel mesafe kurallarının uygulanarak açık kalması desteklenmelidir. **Orta ve Uzun Vadeli Tedbirler Ve Öncelikli Konular**

Sağlık ve gıda sistemlerini birbirine bağlayan ulusal-kentsel entegre bir planlama yapılmalıdır. Planlama, sosyal koruma programlarını ve risk önleme ve azaltma planlarını da içermelidir. Gıda erişim sistemlerini iyileştirmek ve kriz durumlarına hızlı cevap verebilmek amacıyla sivil toplum örgütleri, üreticiler ve örgütleri gibi çeşitli aktörlerin sürece dahil edildiği çok paydaşlı demokratik mekanizmalar geliştirilmelidir. Kısa tedarik zincirleri teşvik edilmeli (yakın çevrede gıda üretimi ve temini) ve kır-kent sosyo-kültürel bağlantıları güçlendirilmelidir. Kentsel gıda sistemleri analizinin ve paydaş haritalarının geliştirilmesi, boşlukların tespit edilmesi, çeşitli aktörlerin harekete geçirilmesine ve kriz durumlarına ilişkin, gıdaya erişim stratejilerin hayata geçirilmesine yardımcı olacak haritaların oluşturulması organizasyonun kurulması sağlanmalıdır. Gıda dağıtımı ve lojistik üzerine kapasite geliştirilmelidir. Kalıcı bir çözüm olarak gıda merkezleri kurulmalı ve acil durum hazırlık planları yapılmalıdır.

Tarımda Yeni Teknolojiler

Pandeminin oluşturduğu koşullar beraberinde tarımsal üretim ve pazarlamada dijital teknoloji kullanımını getirmiştir. FAO raporuna göre, dünya nüfusunun 2050 yılına kadar 10 milyar seviyesine yükselmesi ve tarımsal talebin yüzde 50 artırması, protein, meyve ve sebze talebinin de yükselmesi bekleniyor. Tarım ürünleri temini talebinde yeni nesil





tüketici davranışı olarak dijital talep yükseliyor. Tüketiciler, diğer dijital tüketim alışkanlıklarında edindikleri deneyim ile güvenilir ve yerli ürünleri talep ediyorlar.

FAO'ya göre, "üretilen tüm gıdaların yaklaşık üçte biri kayboluyor. Her yıl, gelişmiş ülkelerdeki tüketiciler sahra altı Afrika'nın tüm net gıda üretimi kadar gıdayı israf ediyor". Soğuk zincir altyapısının eksikliği, atık ve israfın önlenmesi için tüketim, tedarik ve taşıma aşamalarında yapısal dönüşüm sağlanmasını gerekli kılıyor. Tarımda Robotik Teknoloji, Uzaktan Algılama, Arazi sensörlerinden drone'lara, yazılımlara ve uydu görüntülerine kadar çok sayıda teknolojik gelişme kullanılmaya başlanıyor.

Toprak Sağlığı ve Gıda Güvenliği

FAO, sürdürülebilir toprak yönetimi ile tarımda %53 daha fazla verim alınabileceğini belirtiyor. Artan dünya nüfusu göz önünde bulundurularak, verim artırmak için, toprak ıslahı, gece sulama, koruyucu bitkiler, doğrudan ekim gibi metotlar kullanılıyor. Toprağın yenilenmesine odaklanan çiftçilerin mahsul verimlerini sürdürmelerine, su tutma ve bitki alımını iyileştirmeye ve çiftlik karlılığını artırmaya odaklanan tarım ve otlama uygulamalarına rejeneratif tarım deniyor. Rejeneratif tarım uygulamaları, toprağın üretken biçimde bir sonraki kuşağa bırakabilmek açısından önemli görünüyor. Toprak sağlığı, iklim değişikliğine olan etkileri açısından da kritik. Toprağın, her yıl dünyadaki fosil yakıt emisyonununun %25'ini temizlediği biliniyor. Bazı hükümetler toprak sağlığını iyileştirmek için hibe destekleri veriyor. Bazı ülkelerde ise çiftçilere, sahip olduğu toprakların atmosferden temizlediği karbon miktarı için doğrudan ödeme yapılıyor.

Tarımda Suyun Kullanımı

Su krizi, suyun hangi sektörde kullanılırsa kullanılsın, daha verimli şekillerde kullanılması önemlidir. Çiftçiler, karlılığı artırmak için önemli bir gider olan sudan tasarruf etmek gerektiğini biliyorlar artık. FAO, üretimde su verimliliğinin nasıl artırılmasına dair önleyici yöntemler öneriyor. Pandemi ile birlikte su fakiri ülkeler arasında olan ülkemiz için de tarımda vahşi su kullanımı önlenmeli, sulama örgütleri tarafından yapılan/yapılması gereken planlama desteklenmelidir.



Pandemi, Sermayenin Hayallerinin Normalleşmesi, Ev/İşyeri ve İşyeri/Evin İnşası

Doç. Dr. Gürkan Emre Güranlı

Spinster İngilizce’de evde kalmış kadın anlamına geliyor. Ama sözcüğün etimolojisi incelendiğinde, Sanayi Devrimi’nden yıllar önce “yün eğiren genç kız ve kadınlar”ı ifade eden bir sözcük olduğunu görüyoruz. Ancak 1600’lerden itibaren ise “evlenme çağına gelmiş olsa da evlenmemiş kadın” anlamına evriliyor, daha önce bir işi, mesleği anlatırken, bir “olumsuz” durum sözcüğünün anlamına içkin hale geliyor. Aslında sözcüğün evriminde maddi süreç var. Ortaçağda yün iplik eğiren kadınlar, ellerindeki ilkel aletlerle, eğer daha iyilerini alacak paraları da yoksa saatlerce evde çalışmak zorunda kalıyorlar. Evleri işyerleri oluyor, yaşayabilmek için çalışmak, uzun saatlerce çalışmak zorunda kalıyorlar, evden dışarı çıkamıyorlar, eve kapanıyorlar. Dışarıda yaşayacak zamanları dahi olmuyor, kimseyle ilişkide bulunamıyor, evlenemiyor ve özetle “evde kalıyorlar”! Daha iyi aletleri alma olanağı olmayan, emek yoğun çalışmak zorunda kalan yün eğiren kadınlar, çalışan kadınlar arasında daha aşağı bir statüde görülüyor, yün eğirme kadın emekçileriyle, spinster tabiri de yalnızca kadınlarla anılır

hale geliyor. Evin işyeri olduğu bir dönemden, işyerinin ev olduğu bir döneme geliyor ardından.

Sanayi tarihine baktığımızda, “spinster”ların yerini Spinning Jenny alıyor; iplik eğirme makinası. Ve dünya çapında devrim yaratıyor, bu ismin yaratıcısı James Hardgraves’in kızının veya makınayı birlikte yaptıkları Thomas High’ın eşinin ismi Jenny’den geldiği düşünülüyor. İplik eğirme kadınlarla özdeşleştirilirken, iplik eğirme makinası da bir kadının adıyla anılıyor. Ancak bu devrim erkeğiyle kadınıyla tüm işçileri, hapsovdıkları ev-işyerinden, işyeri-ev’e mahkum ediyor.

Sanayi devrimi sonrasına gidelim, yıl 1863. O yılın 27 Haziran günkü The Spectator gazetesinde çıkan bir haberi milyonlarca insan okuyor. Belki de unutulup gidecek bir haber, Karl Marx sayesinde emek tarihinde hepimizin zihnine kazınıyor. Kapital’in ilk cildinin 3. kısmını oluşturan Mutlak Artık Değer Üretimi kapsamında Marx “İş Günü” bölümünde pek çok ayrıntılı bilgi verir, bizi o yıllara götürür ve aşırı çalışma sonucu ölümle ilgili Mary Anne Walkley’e ilişkin yaptığı alıntılar hepimizi ürkütür:



"1863 yılının Haziran ayının son haftasında bütün Londra gazetelerinde 'Death from Simple Overwork' (fazla çalışmanın neden olduğu) 'sensational' (sensationel) başlığını taşıyan bir paragrafta yer verildi. Son derece saygın bir giyimevinde çalışan, Elise gibi tatlı isimli bir hanım tarafından sömürülen, yirmi yaşındaki elbise dikicisi Mary Anne Walkley'in ölümünden söz ediliyordu. Sık sık anlatılan eski öykü şimdi yeniden keşfedilmişti. Bu kızlar günde ortalama 16,5 saat, işlerin arttığı dönemde ise sık sık hiç ara vermeden 30 saat çalışıyordu; 'emek gücü' yorgunluktan bitap düştükleri zamanlarda, ara sıra verilen sherry, Porto şarabı ya da kahveyle canlandırılıyorlardı. Sezonun en civcivli zamanıydı. Soylu hanımların Galler'den yeni ithal edilmiş prensesin şerefine verilen baloda teşhir edecekleri muhteşem elbiselerin göz açıp kapayıncaya kadar dikilip hazırlanması gibi büyük bir iş vardı. Mary Anne Walkley diğer 60 kızla birlikte hiç ara vermeden 26,5 saat çalışmıştı; her bir odada 30 kız çalışıyordu; odada 30 insan için gerekli havanın üçte biri ya vardı ya yoktu; geceleri bir yatakta ikişer ikişer yatıyorlardı; ve yatakları boşucu odalardan birinde, tahtalarla ayrılmış bir bölmede bulunuyordu. Ve üstelik bu da Londra'nın en iyi modaevlerinden biriydi. Mary Anne Walkley cuma günü hastalandı ve öncesinde son işini de bitirmeden, Bayan Elise'yi şaşkın bırakarak pazar günü ölüp gitti. Ölüm döşeğine çok geç çağırılmış olan hekim, Dr. Keys "coroner's jury" (şüpheli ölüm soruşturması jürisi) önünde kuru bir dille tanıklık etti:

'Mary Anne Walkley, aşırı kalabalık bir odada çok uzun saatler boyunca çalışmaktan ve yatak odasının

son derece dar ve havasız olmasından ötürü ölmüştür"

Evler işyeriyken, bu kez daha ilkel üretim tesisleri işçilerin evi haline geliyor. Kapitalizmin gelişimiyle ise, üretim kampları haline getirilen madenler, büyük üretim tesisleri, her türden inşaat ama özellikle tünel ve demiryolu şantiyeleri üretim kampları halinde işçilerin ömürlerini geçirdikleri yerler olarak karşımıza çıkıyor. İşçinin, sermayenin kutsal mabedi olan işyerinde saatlerce çalıştığı, hemen yanında yatakhane kaldığı, tüm gereksinimlerini patronun kantininden aldığı ve sürekli ona borçlandığı üretim tesisleri...

Sermaye sınıfı geçmişteki uygulamalarını bugün pandemi sürecini kullanarak yeni normal olarak, yeni bir emek rejimi olarak bize dayatıyor.

İlk işletmelerini Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), Covid-19'un ikinci dalgasında ve devamında üretimin devamının sağlanması için "izole üretim tesisleri" kurduğunu duyurmasıyla gördük. Buradaki izole üretim tesisleri daha çok, fabrika kantinine borçlanılan, o borcu kapatmak için çalışmaya devam edilen ve sözleşme üzerine sözleşme imzalanarak yıllarını o tesiste geçiren 19. Yüzyıl işçi sınıfının yaşam alanlarını andırıyor.

Ama sermaye durmuyor, daha da fazlasını istiyor. İşçileri birakalım üretim tesislerine/kampüslerine kapatmayı, fabrikaya kapatmayı neredeyse normalleştirmeye çalışıyor. Örnek mi, alın size Dardanel! "Kapalı Devre Çalışma Sistemi" adı altında işçiler 14 gün boyunca fabrikaya kapatıldılar, 14 gün fabrikadan çıkmadan çalışmaya zorlandılar. Umumi Hıfzıssıfha İl Kurulu kararına dayandırılan ve hukukçular tarafından imzası bulunan görevlilerin yasaya aykırı işlem yaptıkları belirtilen uygulama ile bir çalışma normu oluşturulmaya çalışıldığı çok açık. Dardanel'den yapılan açıklamada, sadece gönüllü çalışanların fabrikada kaldığı belirtiliyor. Gönüllülük mü diye gülüyor insan; yüzbinlerce işçinin işsiz kaldığı pandemi koşullarında işten atılma korkusunun yarattığı baskının gönüllülükle açıklanamayacağı net. Ayrıca Murat Özveri hocanın da altını çizdiği üzere, Umumi Hıfzıssıfha Kanunu Madde 74'e göre salgın koşullarında "işçilerin fabrikalarda bulundurulmaları yasaktır". Gönüllülük, işçilerin rıza göstermesi yasadışı bir işleme izin vermez (buradaki rıza ise ayrı bir tartışma konusu!).

Bunun çok arızı bir vaka olduğunu düşünmeyelim, dünyada bunun çok örneği var. Daha çok yeni, 25 Haziran'da Nijerya'da polis bir pirinç işleme fabrikasına yaptığı baskınla, koronavirüs salgını döneminde üç ay

binaya kilitlenerek çalışmaya zorlanan 100'den fazla işçiyi kurtarmıştı. Kuzeydeki Kano kentinde bulunan pirinç işleme fabrikasının işçilerinin Mart sonundan beri binadan çıkmalarına izin verilmeden çalıştırıldığı, insanlık dışı koşullarda çalışmaya, yaşamaya ve beslenmeye mahkum edildikleri gerek raporlarla, gerek fotoğraflarla belgelenmişti.

Yine Türkiye'ye dönelim. Kırklareli'nde görevli bir aile hekimi, üretim durmasını diye pozitif çıkan PCR testlerinin imha edilip, işçilerin depoya saklandıklarını anlatıyor. (Cumhuriyet).

Pandemiden önce fabrikalarda yatıp kalkan, orada yaşayan göçmen işçileri görmüştük, görmemizin nedeni ise fabrikalarda çıkan yangınlarda onlarca göçmen işçinin yanarak ölmesiydi. Aynı 7 Aralık 2019 günü, Hindistan'da Anaj Mandi'de çoğu doğu Hindistan'dan göçmen olarak gelmiş işçilerin yatıp kalktığı fabrikada çıkan yangında 45 işçinin yaşamını yitirmesi gibi.

Sermaye sınıfı açısından pandemi neredeyse bir lütuf, masa başı çalışanlar açısından her türlü sosyal giderlerinden, işçi sağlığı ve iş güvenliği masraflarından kurtulduğu ev-işyerini de, birer köle gibi kapalı devre halinde yatırıp kaldırıp çalıştırdıkları işyeri-evi de yaşamı geçirmek için muhteşem bir fırsat. Çünkü karşılarında örgütlü bir işçi sınıfı olmayınca, en basitinden işyeri düzeyinde ne olursa olsun bir sendika olmayınca işyerleri kapalı kutu haline geliyor ve dokunulmazlığı daha da pekişiyor. Bu dönem bir de bunun yanına Vestel'deki Covid-19 kaynaklı iş cinayetlerinde gördüğümüz "Covid-19 Güvenli Üretim Belgesi" * de eklenince, bunu baz alarak yasaya aykırı bir şekilde karar alan Umumi Hıfzıssıfha İl Kurulları da eklenince, sermayenin kutsal mekanları işyerleri tamamen dokunulmaz oluyor. Yapılmaya çalışılan yeni bir emek rejimi inşa etmek, arzi durumları normalleştirmek olduğunu görmek şart. Sermaye tüm sorumluluklarından azade olacağı, kendisince kutsal fabrikalarına, atölyelerine, tesislerine, şantiyelerine kimsenin dokunmayacağı bir emek rejimi hayalinden hiç vazgeçmiyor. Özetle emeğin kendisine ne olacağıyla hiç ama hiç ilgilenmiyor:

"Üreticinin elindeki ürünün somut niteliği sahibine hiçbir toplumsal sorumluluk yüklememelidir. Üretici istediği malı üretebilir; ürettiği malla istediğini yapabilir; malını istediği gibi satabilir ve sattığı malın yerine istediği malı satın alabilir. Üreticiyle ürünü arasındaki ilişkiyi sınırlayan her türlü ahlaki, yasal, geleneksel koşul yok edilir." (Marx, Grundrisse Önsöz içinde; 37)

"Dikkat edersek bu mübadelede başlıca iki önemli özelliğin belirlediğini görürüz. Birincisi, sözünü ettiğimiz bu durumda ne alıcı, ne de satıcı emek işinin kendisiyle ilgilenmemektedirler. Alıcının istediği, emeğin sunduğu somut faydadır: Örtünmesinin, barınmasının, doymasının, bilgi ihtiyacının sağlanması gibi. Bu hizmetlerin emek aracılığıyla sağlanabiliyor olması bir zorunluluktur, çaresiz katlanılacak bir angaryadır. Her iki taraf da bu gerçeği bilir ve buna katlanır. Ama emeğin kendisi ile kimse ilgilenmez. Belirleyici olan, bu emeğin ürettiği faydadır." (Marx, Grundrisse Önsöz içinde; 26)."

*Not: COVID-19 Güvenli Üretim Belgesi, TSE tarafından veriliyor. Bu belgeye sahip olmak, yasal zorunlulukları yerine getirdiğiniz anlamına kesinlikle gelmiyor. Eğer iş yaptığınız karşı taraf bunu baz alıp kabul ederse, ticari işlerde kullanılacak bir belge, bir şirketin reklam amacıyla da kullanılabileceği bir belge keza. Covid-19 olsun, başka hastalıklar salgınlar olsun uyulması gereken yasal mevzuat Umumi Hıfzıssıfha Kanunu'ndan, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununa, İş Kanunu'na ve sayısız İSG yönetmeliğine kadar büyük bir yelpazeyi içeriyor...

Kaynaklar

- Marx, Karl. Kapital, 1.Cilt, Çevirenler: Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, Yordam Kitap, İst., 2009,s. 249, dipnot no:95.
- Marx, Karl. Kapital, 1.Cilt, Çevirenler: Mehmet Selik ve Nail Satlıgan, Yordam Kitap, İst., 2009,s. 249-250.
- <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/spinster-meaning-origin>
- RAJALAKSHMI, T. K. (2020), "Deadly violation of safety norms in Delhi". Frontline , 17 January.
- <https://www.evrensel.net/yazi/86925/duyulup-duyulmadigina-bakmadan-bagirmek-gerek-hava-kursun-gibi-agir>
- (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53165727>)
- <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/aile-hekimi-anlatiyor-uretim-durmasin-diye-testleri-imha-ettiler-iscileri-depo-sakladilar-1758014>)
- <https://www.tse.org.tr/Icerik/HaberDetay?HaberID=15863>



Pandemi ile Pandemiye Karşı Mücadele

MMO İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu

Olumsuzluklara yeni olumsuzlukların eklendiği, TMMOB yasasının değiştirilmesi girişiminin de yer aldığı kötü ve olağandışı bir dönemden geçmemize karşın Makina Mühendisleri Odası olarak bu süreçte örgütsel bütünlüğümüzü korumak, üyelerimizi yalnız bırakmamak, onlarla dayanışma içinde olmak için birçok adım attık.

Bu adımlardan bir tanesi de kamusal duruşumuz ve toplumsal sorumluluğumuz gereği, bugüne kadar pandemi şartları düşünülmeden tasarlanmış ve buna uygun tesisat ile donatılmamış olan yapılarda ve toplu bulunan mekanlarda (AVM, oteller, okullar, kreşler, hastaneler, havaalanları, endüstriyel tesisler, gar binaları, otobüs terminaleri, deniz ulaşım yolcu salonları, gıda tesisleri, ofisler, toplu taşıma araçları, yüzme havuzları) alınması gereken önlemleri ve yapılması gereken düzenlemeleri açıklamak üzere 11 kurdumdan 100'ün üzerinde katılımcı ve uzman hekimler ile birlikte İklimlendirme Teknik Kurulu'nu oluşturduk.

Kurulumuz pandemi sürecine dair ve bu sürecin sonrasında, gelecekte olabilecek başka bir pandemi sürecine dair yapılması gerekenler, gerekli yönetmelik

değişiklikleri vb. üzerine ayrıntı raporlar hazırlayarak kamuoyu ile ve belediyeler ve dernekler gibi ilgili kurumlarla paylaşmıştır.

Ölçü dergisinin bu sayısında yaptığımız çalışmalarından birini sizinle paylaşmayı uygun bulduk. Açıklamamızın Hastanelerin Klima ve Havalandırma Tesisatlarında Alınacak Önlemler metninin toplum sağlığına katkıda bulunmak üzere tüm ilgililerce eksiksiz olarak uygulanması dileğiyle paylaşıyoruz.

Pandemi ile Mücadelede Hastanelerde İklimlendirme ve Havalandırma Tesisatında Alınacak Önlemler

(Öncelikle ifade etmek gerekirse) hiçbir bina pandemi şartları düşünülerek tasarlanmamış ve buna uygun mekanik (sıhhi ve iklimlendirme) tesisat ile donatılmamıştır. Bu nedenle bu binaların mevcut halleriyle kullanımı yüksek risk taşımaktadır. Önerilerimiz, ilgili meslek kuruluşlarının, uzmanların ve bilim adamlarının uyarılarına rağmen normalleşme süreci diyerek açılan bu mekanlarda bulaş riskini en aza indirmeye yöneliktir.

1. Giriş

Bu rapor, bir salgın hastalık sırasında hem hastalara hizmet verecek hem de sağlık çalışanlarını koruyabilmek için mevcut hastanelerin mekanik tesisat sistemleri üzerinde yapılabilecek değişiklik ve iyileştirme önerilerini içermektedir. Yıllar içinde iklimlendirme otomasyon sistemlerinde yaşanan gelişmelere paralel olarak hastane içindeki özel olarak iklimlendirilmekte olan alanlarda bazı tedbirlerin alınması otomasyon üzerinden rahatlıkla sağlanabilecek iken otomasyon sistemlerinin olmadığı birçok hastane de mevcuttur. Bu nedenle, bu rapor, genel bir yaklaşım ile hastaneler özelinde pandemi döneminde alınması gereken önlemleri özetlemektedir.

Mimari ve yapısal engellere ilave olarak, Türkiye’de kullanılması halen zorunlu bulunan bazı mevzuatlar da mevcut hastanelerin, pandemi hastanelerine dönüştürülmesi açısından bazı engeller oluşturmaktadır. Bu nedenle, ancak en baştan doğru tasarlanarak inşa edilecek yeni hastaneler pandemi koşullarına tam olarak adapte edilebilecek hastaneler olabilirler ve salgın sona erdiğinde kolayca tekrar normal işletme moduna döndürülebilirler. Mevcut hastanelerin ilgili bölümlerinin bir pandemi sırasında sağlık çalışanlarını ve diğer hastaları da koruyabilecek elverişli birer yapıya dönüştürülmesi oldukça önemlidir. Covid-19 pandemisi gibi ciddi ve tehlikeli bir salgını ile mücadele eden binlerce sağlık çalışanı pandemi döneminde risk altında çalışmaktadır. Bu çalışma, hem sağlık çalışanları hem de Sars-Cov-2 bulaşı nedeniyle enfekte olmuş hastaların olası risklerini iklimlendirme sistemlerinde alınacak önlemler ile bir ölçüde azaltabilme amacıyla hazırlanmıştır.

2. Pandemi Döneminde Hasta Odalarının Negatif Basınçlı Hasta Odalarına Dönüştürülmesi

Mevcut hastanelerde ve özellikle yeni tasarlanan hastanelerde enfeksiyon riski taşıyan hastalar için özel olarak tasarlanmış odalar vardır. Hastane standartlarında sık olarak başvuru yönetmeliklerden olan DIN 1946-4’e göre izole odalar aşağıdaki gibi üçe ayrılır [1]. Bunlar;

Negatif basınçlı izolasyon odası; Korona virüs, tüberküloz, suçiçeği, kızamık, sars, kanamalı ateş gibi hava yolu ile bulaşan bir enfeksiyon hastalığı olan hastaların yattığı izolasyon odaları;

- Pozitif basınçlı izolasyon odası; Transplantasyon ve kemik iliği gibi dışarıdan hava yoluyla hastalık kapmaya çok müsait, bağımsızlık sistemi

düşük hastaların yattığı izolasyon odaları;

- Kombine tip odalar; Hava yoluyla bulaşıcı bir hastalığı bulunan, aynı zamanda da zayıf bir bağımsızlık sistemine sahip hastaların yattığı izolasyon odaları.

Yeni yapılan hastanelerde ve dünyadaki örneklerde oda sayısının ancak %2’si kadarı izolasyon odası olarak tasarlanmaktadır. Covid-19 gibi yaygın bir tehdit ile karşılaşıldığında hastanelerdeki negatif basınçlı izolasyon odaların sayısının yetersiz kalacağı ortadadır. Bu nedenle, pandemi döneminde kullanılmaya üzere ihtiyacı karşılamak için bazı hastanelerin veya yapımı devam eden hastanelerin bir bloğunun tümünün veya bir katındaki hasta odalarının komple negatif basınçlı odaya dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu odaların iklimlendirme sistemi tasarım özellikleri negatif basınçlı izolasyon odaları gibi olmalıdır.

Negatif basınçlı hasta odalarını tesis edebilmek için iklimlendirme tesisatında aşağıda açıklanan önlemlerin alınması gerekmektedir.

- Yapımı devam eden veya mevcut hastanelerin bazı odaların şartlandırılması için FCU (Fan Coil, açıklamalar için eklere bakınız) veya iç hava sirkülasyonu ile çalışan diğer cihazlar yerine, %100 dış hava ile de çalışabilen VAV üniteleri kullanılmalıdır. Emiş havası miktarı, besleme havasından yaklaşık
- %20 daha yüksek seçilerek odanın negatif basınçta kalması temin edilir. Bir odada bu şartın sağlanması için -2.5 Pa’lık bir basınç farkının (koridora göre) oluşturulması yeterlidir. Bu yapımı devam eden hastanelerde kolaylıkla sağlanabilir ve mevcut hastanelerde altyapısı uygun değilse hastanenin pandemi senaryosuna göre bir katın bu şekilde çalıştırılacak biçimde değiştirilmesi önemlidir.
- Ortama verilen hava miktarı en az saatte 6 hava değişimini sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Klima santrallerinde en son filtre olarak MERV-16 (F9) filtre kullanılması yeterli olacaktır.
- Odaları şartlandıran klima santrali %100 dış hava bataryalı ısı geri kazanımlı olmalıdır.

Negatif basınçlı hasta odaları pandemi döneminde kullanılacak özel negatif basınçlı izolasyon odası olup, bu odaların pandemi dönemleri haricinde standart hasta odası gibi kullanılması mümkün olabilecektir. Bu odalarda henüz yoğun bakıma ihtiyaç duymayan

hastaların bakımının yapıldığı varsayılmıştır.

3. Pandemi Döneminde Kullanılacak Negatif Basıncılı Yoğun Bakım Odaları

Standart yoğun bakım odaları, direnci çok düşük ancak enfekte olmamış hastaların kullanımı için pozitif basınçlı olarak tasarlanır. Bu nedenle mevcut hastanelerin veya yapımı devam eden hastanelerin pandemi dönemlerinde kullanılmak üzere yoğun bakım katlarının bir tanesi tamamen negatif basınçlı yoğun bakım odaları olarak revize edilmelidir.

Enfekte olmuş, yoğun bakıma muhtaç hastaların kullanacağı yoğun bakım odaları negatif basınçta tutularak öncelikle sağlık çalışanlarının sağlığı güvence altına alınır. Ayrıca negatif basınçlı odada hapsedilen ve doğrudan dışarı egzoz edilen havada asılı olan Covid-19 damlacık çekirdeğinin hastanelerin diğer genel hacimlerine transfer olmasının önüne geçilir.

Negatif basınçlı yoğun bakım odalarında hem enfekte olmuş hem de bağışıklığı zayıf hastalar yatacağı için yoğun bakım odaları kombine tip izolasyon odaları şeklinde (Şekil-1) ya da negatif basınçlı izolasyon odası şeklinde (Şekil-2) tasarlanmıştır. Şekil-1'de görüldüğü gibi yarı steril koridordan hava yoğun

bakım odası hava kilidine (airlock) doğru, hasta odasındaki hava akışı da aynı şekilde hava kilidine doğru olacaktır. Hava, koridordan hasta odası girişindeki hava kilidine doğru akacağı için havada askıda olan mikroorganizmalar bu odadan doğrudan egzoz edilerek, mikroorganizmaların hastanelerin diğer bölümlerine geçmesine engel olunur.

Pandemi döneminde veya sonrasında yapılacak uygulamalar için yoğun bakımlarda iklimlendirme tesisatında önerilen uluslararası standartlardaki kriterler Tablo 1'de gösterilmiştir. Bunun yanı sıra pandemi dönemi iklimlendirme sistemleri tasarımı için öneriler Tablo 1'in son sütununda verilmiştir.

Yoğun bakımlarda hava dağıtımı besleme ve emiş tavandan olacak biçimde tasarlanır. Ancak, bu pandemi dönemi edinilen tecrübeler özellikle mahal içindeki sağlık çalışanlarının korunabilmesi için hasta yatak başının iki tarafından emişin daha etkin sonuçlar sağladığını göstermiştir. Bu amaçla ayrılacak olan yoğun bakımlarda ya da yine negatif basınçta çalıştırılacak hasta odalarında hava emişinin ayrı bir egzoz sistemi ile buradan sağlanması hastane içindeki bulaş riskini önemli ölçüde azaltacaktır. Bu ayrı egzoz sisteminin filtreleme sonrası binadan dışarıya ver-

Tablo 1 – Yoğun bakım standartları karşılaştırma tablosu [2]

	Sağlık Bakanlığı Yoğun Bakım Yönetmeliği	ASHRAE	DIN 1946-4	HTM / Health Technical Memorandum 03-01	Öneriler
Sıcaklık	22-26 °C	21-24 °C	22-26 °C	18-25 °C	22-26 °C
Nem	% 30-60	% 30-60	% 30-60	-	% 40-60
Basınç	-	-	-	+10 Pa	+ Basınç
Hava Değişimi	6	6	6/ki hasta 40 m ³ /h veya hasta başına 100 m ³ /h	10	6-10 arası
Filtreasyon	[F8 - MERV14]	[F8 - MERV14]	[F7 - MERV13]	[F7 - MERV13]	[F9 - MERV15]*
Oda Havaısı / Üfleme Sıcaklığı Farkı	-	-	-	Hızın 7°C, Kışın 10 °C	Hızın 7°C, Kışın 10 °C

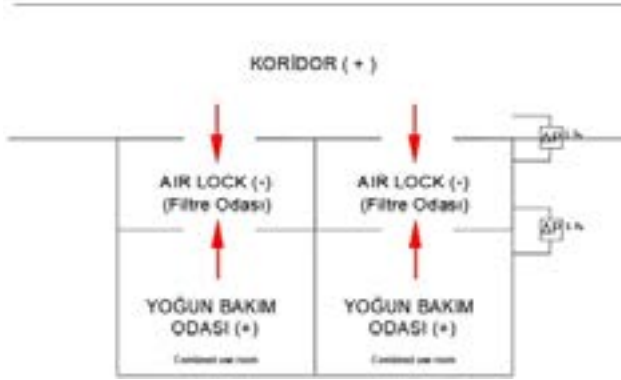
*Gerekli durumlarda tasarımcı ve idarenin talepleri doğrultusunda önerilen son filtre olarak ya mahalde H13 ya da klima santral içerisinde F9 yerine HEPA 13 filtre de kullanılabilir.

ilmesi önemlidir.

Yoğun bakım ile ilgili uluslararası hiçbir standart ya da Sağlık Bakanlığı Sağlıkta Kalite Standartları-Hastane, tasarımın ve partikül ölçümlerinin ISO Class 7 standardına göre yapılmasını belirtilmemektedir. Bu durumun Sağlık Bakanlığı yetkilileri ile paylaşılması, gerek filtrasyon gerekse işletme açısından büyük öneme sahiptir. Bu durum hava değişim sayısını dolayısıyla fan kapasitesini ve gücünü, filtrasyon özelliklerini ve klima santralinin yapısını direkt olarak etkilemektedir.

Temiz havanın tek yönlü akış ile hasta ayağından üflenerek, yine zemine yakın bir yerden (pandemi durumu için zeminden 90 cm yükseklik tavsiye edilir) toplanması ile hastadan yayılan viral yük taşıyan damlacıkların yayılımı engellenebilir.

Pandemi dönemleri dışında bu odalar VAV cihazlarında ayarlamalar yapılmak suretiyle pozitif basınçlı standart yoğun bakım odası olarak (hava akışı yoğun bakım odasından hava kilidine, oradan ana koridora doğru) kullanılabilir.



Şekil-1 – Pandemi döneminde çalıştırılacak kombine tip yoğun bakım odası hava akışı

Negatif basınçlı yoğun bakım odaları aşağıdaki şekilde tasarlanmalıdır;

- Bu odalar DIN 1946-4 kombine izole odalar standartlarına göre tasarlanmalıdır.
- Odaların şartlandırılması için %100 dış hava ile çalışan VAV üniteleri kullanılmalıdır.
- Ortalama verilen hava miktarı saatte 6-10 hava değişimi olacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Klima santrallerinde en son filtre olarak F9 filtre kullanılması yeterli olacaktır. Ancak talebe göre

mahale ya da santral içine son filtre olarak H13 filtre de konulabilir.

- Odaları şartlandıran klima santrali %100 dış havalı bataryalı ısı geri kazanımlı olmalıdır.
- Egzoz havası çıkışında ön filtre ve HEPA filtre kullanılarak bulaş riski çok yüksek olan havadaki virüs yoğunluğu önemli ölçüde azaltılabilir. Egzoz havasında kullanılan filtrelerin değişimi, emniyetli değişim kabinleri kullanılarak ve kişisel koruyucu ekipman giyen uzman teknik personel tarafından yapılmalıdır. Değişim öncesi dezenfektan aerosoller ile HEPA filtreler dezenfekte edilebilir.
- Bu odalarda havanın düşük hız ve düzgün tek yönlü akış ile üstten üflenip alttan döşemeye yakın yerden toplanması ile havada askıda olan mikroorganizmaların bir kısmını aşağı indirip egzoz etmek mümkündür.



Şekil-2 – Pandemi döneminde çalıştırılacak negatif basınçlı yoğun bakım odası hava akışı

4. Pandemi Döneminde Negatif Basınçlı Odalara Dönmesi Mümkün Olmayan Hasta Odaları Klima Tesisatında Alınacak Önlemler

Hastanelerde hasta odaları fancoil veya iç hava sirkülasyonu ile çalışan cihazlar ile ısıtılıp soğutulur. Ayrıca bir klima santralinde şartlandırılmış hava doğrudan hasta odasına gönderilir. Hasta odasına gönderilen taze havanın bir kısmı sadece tuvaletlerden havayı egzoz eden bir fan yardımı ile doğrudan dışarı atılır. Daha eski hastanelerde hasta odalarında havalandırmanın olmadığı durumlar da söz konusudur. Bu odalarda ısıtma radyatörlerle sağlanırken bir soğutma sistemi de bulunmayabilir.



- Konutlarda özel kişiye ait FCU veya split klimanın pandemi dönemlerinde bile kullanılması çok büyük risk yaratmamaktadır. Ancak hasta odaları kullanımı her ne kadar bireysel kullanım gibi görünse de odaya sürekli doktor, hemşire ve temizlik görevlilerinin girmeleri nedeniyle salgın dönemlerinde FCU vb gibi iç hava sirkülasyonu ile çalışan hasta odalarında bulaş riskini artırmaktadır.
- Pandemi döneminde FCU vb. iç hava sirkülasyonu ile çalışan cihazların kullanılması gerekir. Odaya gönderilen taze hava bir miktar da olsa dış hava koşullarına bağlı olarak odanın ısıtılmasını veya soğutulmasını sağlar. Taze hava klima santralinin soğutma kapasitesini ve hava debisini artırabilmek için tedarikçi firma ile görüşülüp önlem alınması gerekmektedir. Bu şekilde taze havanın soğutma ve ısıtma etkinliğini artırmak mümkün olabilir.
- FCU ünitelerindeki yoğuşma tavalarında biriken suyun iç hava kalitesini oldukça olumsuz etkileyeceği de göz önünde tutulmalıdır.
- Taze hava miktarının artırılması için klima santrallerinde gerekli önlemler alınmalıdır. Odaları negatif basınçta tutmak için tuvaletlerdeki egzoz havasını artırmak için önlemler alınmalı, mümkün olması durumunda odadan doğrudan emiş yaparak havayı dışarı egzoz eden sistemler tesis edilmelidir. Tuvaletlerdeki mevcut fanların kanallarla hasta yatağı tarafına çevrilmesi ile

odanın negatif basınçta kalması da sağlanabilir.

- Pandemi döneminde kullanılacak hasta odalarının istenildiği zaman manuel olarak pencereleri açılabilmelidir. Bazı güvenlik tedbirleri nedeni ile bunlar kapatılmışsa içeriye taze havanın girmesine imkân sağlayacak kadar açılabilir hale getirilmelidir. Mevcut durumlarda hasta odalarında taze hava imkânı yok ise, pencereler açılarak doğal havalandırma yapılması gerekmektedir.
- Ayrıca Fan-filtre üniteleri ya da taşınabilir HEPA filtreli hava temizleme cihazları kullanılarak ortamdaki olası virüs yüklü havanın seyreltilmesi mümkün olabilir.
- Odayı servise almadan önce dezenfektasyon işleminin yapılması sağlanmalıdır. Odanın en az 2 saat havalanması sağlandıktan sonra yeni hasta kabulü yapılmalıdır. Hasta odadan ayrıldığında dezenfeksiyon işlemi için uygulama sırasında fanlar kapatılabilir ve işlem sonrasında mekanik ya da doğal havalandırma ile oda yeni hasta için tahsis edilebilir.
- Hasta odalarının açıldığı koridorlardaki emiş menfezleri kısılarak koridorun hasta odasına göre pozitif basınçta tutulması sağlanmalıdır. Ayrıca hasta odası kapılarının kapalı tutulması için gerekli önlemler alınmalıdır.
- Resirküle hava ile çalışan FCU ve benzeri ünitelerin enfekte olan hastanın yaydığı virüs nedeniyle sağlık çalışanları için ciddi risk oluşturacaktır. Yukarıdaki bölümde açıkladığımız gibi bu odaların zaman içerisinde programı yapılarak %100 dış hava ile çalışan VAV sistemi ile değiştirilmesi viral riski minimize edecektir.

5. Pandemi Döneminde Hastane Genel Hacimlerinde Kullanılan İklimlendirme Sistemlerinde Alınacak Önlemler

Yemekhane, giriş holü, bekleme salonları, kafeterya gibi genel kullanıma açık mahallerde FCU ve benzeri cihazlar kullanılıyor ise bu cihazların pandemi süreci geçene kadar kullanılmaması gerekmektedir. Karışım havalı klima sistemlerin %100 dış hava ile çalıştırılması için önlemler alınmalıdır. Klima santralleri termal dezenfeksiyon ile veya dezenfektan sıvılar ile en az günde bir kez dezenfeksiyon işlemine tabii tutulmalıdır.



6. Pandemi Döneminde Kullanılacak Kombine Tip Ameliyathaneler

Ameliyathanelere hizmet veren klima santralleri genelde %100 taze havalı ve ısı geri kazanımlı olarak tesis edilmektedir. Covid (+) hastalar için ayrılan ameliyathanelerin negatif basınçta çalıştırılması ilk tasarımın buna göre yapılmaması nedeni ile oldukça zordur. Klima santrali tarafında ciddi revizyonlar gerektirecektir.

Bu nedenle bu ameliyathanelerin olduğu gibi pozitif basınçta çalışmaya devam etmesi ancak ameliyathanelere girmeden önce negatif bir bölgenin yaratılması çözüm olacaktır.

Genellikle birçok ameliyathanede personel ve sedye girişlerinin ayrı olduğu ve lavaboların bulunduğu alanlar mevcuttur ve bu alanların negatif basınçta tutulması ve havanın bu alandan dışarıya HEPA filtrelerle egzoz edilmesi uygun bir çözümdür. Hava akışı Şekil 1'de görüldüğü gibi yapılmalıdır.

Yapım aşamasındaki hastanelerde pandemi dönemlerinde benzer şekilde çalışacak şekilde pozitif basınçlı ameliyathaneler kombine tip ameliyathanelere dönüştürülmelidir. Son yıllardaki bazı mimari tasarımlarda lavaboların steril alan içinde konumlandırıldığı ameliyathanelerde geçici olarak bu fiziksel ayırımın yapılması zorunludur. Bu amaçla plastiklerden oluşan, tavandan ve tabandan sızdırmazlığı sağlanmış olan bir ara hol oluşturulabilir. Bu holün de yukarıda belirtilen negatif basınç şartlarını sağlaması gerekmektedir.

Son yıllarda yapılan ameliyathanelerde ise karışım havalı klima santralleri enerji verimliliği nedeni ile kullanılmıştır. Bu süreçte bu ameliyathanelerin %100 taze hava ile çalıştırılması ve karışım damperlerinin kapalı tutulması gerekir.

7. Pandemi Hasta Kabul Bölümü ve Acil Servis Bölümü İklimlendirme Tesisatı İçin Öneriler

Aşağıda açıklanan bilgiler yeni yapılacak pandemi hastanelerine yönelik önerileri içermektedir. Mevcut hastanelerde ise aşağıda açıklanan öneriler dikkate alınarak iklimlendirme tesisatında mümkün olabilen önlemlerin alınması tavsiye edilir.

- Bu bölümlerde HVAC tesisatına dahil olan ısıtma/soğutma, nemlendirme ve havalandırma gereksinimleri %100 taze hava ile çalışan kabin tipi iklimlendirme cihazı (veya rooftop cihazı) ile sağlanmalı, dışarı hava atışları için egzoz aspiratörleri tercihen klima cihazından ayrı olmalı; enerji tasarrufu amacıyla da taze hava emiş ve egzoz hava atış kanalları arasına, emilen ve atılan havanın birbirine temas edemediği tipte (çevrimsel -run around- tipi vb.) ısı geri kazanım cihazı monte edilmelidir.
- Klima cihazı içerisine ön filtreden sonra ISO standardına göre F9 niteliğinde torba filtreler konulması yeterli olacaktır. Ancak dışarıdan taze hava emişi yapılacak noktanın seçimi de, dışarıdan içeri ilave virüs taşınmayacak şekilde yapılmalıdır. Ancak, dışarı atılacak egzoz havasının atış menfezi, hastanenin hiçbir hava



emiş menfezine yakın konumlandırılmamalı; virüs taşıyan atık hava HEPA filtreden geçirilerek dışarı verilmelidir.

- Üfleme ve emiş tarafında hava akımı, alanda virüs hareketliliğine engel olmak üzere çok düşük hızda tasarlanmalıdır. Bu nedenle tavan seviyesindeki hava üfleme cihazları ile mahale gönderilmelidir. Emiş yapılan mahallerin tümünde emiş menfezleri döşemeye yakın kotlara yerleştirilmeli, buralarda hava hızları yine düşük olacak şekilde menfez boyutlandırılması yapılmalıdır.
- Pandemi hasta kabul bölümünde bulunacak kayıt, vezne vb. hastane personelinin nisbeten hareketsiz olarak çalışacakları mahaller pozitif basınçta muhafaza etmeli ve buralarda düşük hızlarda taze hava üflenmelidir.
- Pandemi süreci bittikten sonra, pandemi bölüm-

lerinin normal modda çalıştırılmasını teminen, bina otomasyon sistemi (BMS) vasıtasıyla HVAC tesisatında dönüşümü sağlamak üzere önceden esnek projelendirme yapılmalıdır.

- Acil Servis, pandemi sırasında enfekte olan, olmayan ve durumu bilinmeyen hastaların bir araya geldiği bulaş riski en yüksek mahaller arasındadır. Alınacak önlemler de fiziki yapı ve işleyiş biçimi nedeni ile en zor ve en karmaşık olan bölümdür. Pandemi dönemlerinde acil servise müracaat edecek Covid19 vb. enfekte olma ihtimali/şüphesi olan hastaların öncelikle acil servis yakınında hastane binası dışında konumlanmış "SOLUNUM YOLU GÜVENLİ NUMUNE ALMA KABİNİ" aracılığı ile sürüntü numunelerinin alınması gerekmektedir. Acil servis bekleme salonları negative basınçta tutulmaya devam edilmelidir ve saatlik minimum 12 hava değişimi bu alanlarda sağlanmalıdır. Acil servisinde bir alan Covid şüphesi olan hastalar için ayrılmalı ve bu alan negatif basınçta tutulmalıdır.

8. Pandemi Döneminde İklimlendirme Sistemlerinde Alınacak Pratik Notlar Ve Öneriler

- Resirküle hava ile çalışan cihazlar yapısı gereği mahalden havayı emer ve üfler. Bu nedenle, taze hava beslemesi olmayan kapalı hacimlerde ciddi bir hava sirkülasyonu olmaktadır. Zorunlu olmadıkça resirküle klima sistemlerini veya cihazlarını çalıştırmayın. Çalıştırmamanın kaçınılmaz olduğu hastane içindeki alanlarda bu alanlara taze hava miktarlarını artırın.
- Doğal havalandırmayı tercih edin. Yani dış ortama açık pencere ve kapıları kullanarak mahalleri havalandırın.
- Oda havasını önemli ölçüde hareketlendirip hava akışına neden olan tavan veya taşınabilir vantilatörlerin kullanılmaması gerekmektedir.
- Büyük kapasiteli klima santralleri %100 dış hava ile çalıştırılmalıdır. Yani doğrudan dışarıdan alınan taze hava şartlandırdıktan sonra mahalle gönderilecektir. Mahalden çekilen havanın ayrı bir egzoz fanı ile doğrudan dışarı atılması nedeniyle mahaldeki mikroorganizma yoğunluğu oldukça azalacaktır. Merkezi iklimlendirme sistemleri %100 dış hava ile çalıştırılmalıdır. Eks-



trem hava koşullarında ısıl konforun bozulması kaçınılmazdır. Bu nedenle, bu dönüşüm sonrası klima santralindeki ekstra kapasite değerlendirilmeli, yetersiz ise ısıtma soğutma kapasitenin artırılması için ek önlemler alınmalıdır.

- Kuru hava enfeksiyon riskini artıracığı için ortam neminin %40'ın altına düşmemesi için önlem alınmalıdır. Bağıl nemin %40- 60 arasında kalabilmesi için klima sistemlerinde nemlendirme üniteleri kontrol edilmelidir. Elektrolit ya da bir buhar hattı üzerinden nemlendirmenin sağlanması gerekir. Soğuk buhar veren cihazlar hastaneler iklimlendirme uygulamaları için Legionella riski nedeni ile kullanılmamalıdır.
- Klima sistemlerinde üstten üflenmesi ve üstten toplanan hava zemindeki veya zemine yakın yerdeki damlacık çekirdeklerinin tekrar havaya karışmasına neden olacağı için, şartlandırılan havanın mümkün olduğu kadar üstten çok düşük hızda üflenmesi ve alttan toplanması ile enfeksiyon riskini azaltabilir.
- Pandemi döneminde enfekte olan hastaların kullandığı hasta odalarında havanın %100'ü egzoz edilmelidir.
- Hasta odalarındaki FCU ve benzeri ünitelerin salgın döneminde kullanılmamalı, mümkün olduğu kadar odalara gönderilen taze hava ile odaların ısıtılması veya soğutulması temin edilmelidir. Ancak çok sıcak havalarda iç ortam sıcaklığının hastanın sağlığını tehdit etmesi durumunda özellikle enfekte olmuş hastaların kalacağı hasta odalarında HEPA filtreli, ön filtreli ve destek fanlı debi kontrollü hava temizleme üniteleri kullanılarak bu cihazların kullanılması- na izin verilebilir.
- Pandemi dönemlerinde hasta odaları ve yoğun bakım odaları negatif basınçlı olacak şekilde iklimlendirme sistemlerinde önlem alınmalıdır.
- Yeni yapılacak yapıların veya hastanelerin tasarımında mimar ve mühendisler dışında enfeksiyon ve halk sağlığı uzmanların da görüş ve katkıları alınmalıdır.
- Yeni yapılacak binaların tasarımında %100 dış havalı iklimlendirme sistemleri ya da pandemi senaryolarına göre tasarlanmış sistemler ön plana çıkacaktır.
- Yangın standartlarına benzer şekilde iklimlendirme sisteminde pandemi ile mücadele konusunda bir yönetmeliğin hazırlanması, tasarım ve otomasyon sistemleri ile ilişkilerinin kurulması gerekmektedir.

- Büyük şehirlerimizin büyük ilçelerimizde veya bazı şehirlerimizde yeni kurulacak 200-300 yataklı (uluslararası istatistiklere göre) pandemi hastanelerin yapılmasını, yapılacak bu hastanelerin pandemi dışında normal hastane olarak işlevini görmesi ve iklimlendirme tesisatı sisteminin bu şekilde konumlandırılmaları tasarlanmalıdır.
- Pandemi döneminde bazı ameliyathaneler girişinde tesisi edilecek hava kilidi ile kombine tip olarak kullanılmalıdır. Böylece enfekte olmuş kişiden yayılan virüs bu alanda hapsedilip önlemler alınarak dışarı doğrudan filtrelenerek egzoz edilmelidir.
- Pandemi dönemlerinde kullanılacak hasta odaları, yoğun bakım odaları, izolasyon odaları gibi negatif basınçlı mahaller dışındaki alanların pozitif basınçta tutulması için iklimlendirme sisteminde gerekli önlemler alınmalıdır.
- Havalandırmanın yetersiz olduğu hastane genel bölgelerinde pencereleri açıp duman tahliye fanları çalıştırarak mahallerdeki mikroorganizmaların seyreltilmesi mümkün olabilir.
- Covid-19 hastalarının kullandığı hasta odaları ve yoğun bakım odalarından egzoz edilecek havanın HEPA filtre üzerinden geçirilerek herhangi bir taze hava alış menfezinin ya da insanların bulunduğu bölge yakınına atılmaması tavsiye edilir. Pandemi döneminde kullanılacak olan HEPA filtre değişiminden önce %10 seyreltilmiş



çamaşır suyu veya benzeri bir kimyasal dezenfektan sıklıdıktan sonra değişimin yapılması değişim yapan kişinin sağlığı için önem arz etmektedir. Filtre değişimleri mutlaka donanımlı özel giysili ve özel değişim torbaları kullanarak çevreye ve insanlara zarar vermeden yapılmalıdır.

- Değişik mahaller için konusunda uzman dernekler ve sivil toplumlarından oluşacak bir teknik komite ile iklimlendirme sistemi ile ilgili "kontrol sisteminin" hazırlanması ve bu çalışmalarını sürekli periyodik kontroller ile denetleyecek uzman kişilerin en kısa zamanda eğitimden geçmesi için önlemler alınmalıdır.
- Toplu kullanıma açık tuvaletlerde yer süzgeçleri ve lavabo sifonları kuru halde bırakılmamalıdır. Tuvalete egzoz havasının %80'i kadar temiz hava verilerek ortam havasındaki mikroorganizmalar seyreltilmelidir. Egzoz fanları bu hacimleri negatif basınçta tutmak için sürekli çalıştırılmalıdır. Alafranga tuvaletleri kullandıktan sonra kapağını kapatarak yıkamayı gerçekleştirilmelidir. Bu amaçla bilgilendirme notları tuvaletlere asılmalıdır. Tuvaletlerde jet fanlı el kurutma makinaları kullanılmamalıdır.
- Hastane girişlerinde bulunan hava perdeleri kapalı tutulmalıdır.
- Yüksek katlı hastane binalarında asansörlerde kullanıcı sayısı azaltılarak ve gerekli önlemler alınarak kullanım sağlanabilir. Asansör kabininin hava emişi üstten yapılıyorsa kapatılmalıdır, katlarda kapının açık kalma süresi uzatılabilir.

Katkı Koyanlar

Tevfik PEKER, Doç. Dr. Zeki YILMAZOĞLU, Fatma ÇÖLAŞAN, Dr. Mustafa BİLGE, Akif KAYAŞ, Semih PERTİN

9. Referanslar

1. [1] DIN 1946-4, (2008).
2. Bilge, M., & Yeşilbaş, B. (2018). Yoğun Bakım Standartları ve İnsan Faktörünün Hastane Enfeksiyonlarına Etkileri. Termo Klima.
3. Peker, T., Bilge, M., Heperkan, H., Meral, T., (2019). Hastane İklimlendirme Tesisatı Tasarım ve Denetim Esasları, Nisan, MMO 481/2.

Ekler

Klima Sistemleri Hakkında Tanımlar

Fan Coil (FCU): İçinde fan, soğutucu veya ısıtıcı batarya ve yıkanabilir kaba filtre den oluşmaktadır. Tavan veya döşeme tipi olarak kullanılmaktadır. Otel odalarında yaygın olarak, hasta odalarında, ofislerde ve bazı AVM'lerde kullanılmaktadır. Merkezi bir enerji merkezinde kazan ve soğutma grubu sayesinde ısıtılan veya soğutulan su bataryalara gönderilerek mahalin ısıtılması ve soğutulması sağlanır. Genellikle

%100 iç hava ile çalışırlar. Asma tavanda kullanılan tiplerin dışında döşeme tipi olarak da kullanılmaktadır. Bataryanın ihtiyacı olan sıcak ve soğuk su merkezi bir yerdeki kazan veya soğutma grubunda üretilir.

Klima Santrali: En gelişmiş haliyle emiş ve üfleme fanı, soğutucu ve ısıtıcı bataryaları, nemlendirme üniteleri kademeli filtrasyon hücreleri ve hava ayar damp-erleri ile donatılmış yüksek kapasitelere çıkabilme özelliği olan bir cihazdır. Havayı soğutmak veya ısıtmak için bataryaların ihtiyacı olan sıcak ve soğuk su merkezi bir yerdeki kazan ve soğutma sistemi yardımı ile temin edilir. Karışım havalı veya %100 dış hava ile çalışma olanağı vardır.

Split Klima: Bir iç bir de dış üniteden oluşmaktadır. FCU da olduğu gibi bir fan, kaba filtre ve soğutucu bataryadan oluşmaktadır. Duvar tipi ve ayaklı salon tipi modelleri vardır. İç ve dış ünite de su yerine soğu-

tucu akışkan kullanılmaktadır. Bazı modelleri kışın havayı ısıtmak için de kullanılmaktadır. Bunlar ısı pompalı split klima olarak adlandırılmaktadır. Konutlarda, küçük marketlerde, dükkânlarda, kasaplarda vb. yerlerde yaygın olarak kullanılmaktadır.

VRF, VRV: Değişken soğutucu akışkan debili sistem olarak adlandırılır. Çalışma sistemi split klimaya benzer ancak bir dış üniteye birden fazla iç ünite gönderilir. Büyük marketlerde yaygın olarak kullanılmakla birlikte bazı otel ve AVM'lerde de kullanılmaktadır.

VAV: Değişken hava debili cihaz olarak adlandırılır. Merkezi bir klima santralinde şartlandırılan hava farklı bölgelere gönderildiğinde, her bir bağımsız bölümde, bölümün sıcaklık kontrolünü klima santralinden gelen hava debisini ayarlayarak kontrol eden terminal ünitelerdir. Yüzde yüz dış hava ile çalışma olanağı vardır. Büyük ofislerde, yoğun bakım ve ameliyathanelerde, bazı AVM'lerde kullanılmaktadır.



Pandemi Yeşili

Dr. Öğr. Üyesi Ayça Yeşim Çağlayan -
İ.Ü-Cerrahpaşa Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Peyzaj Teknikleri Anabilim Dalı

Hareketliliğin getirdiği ilişkilerle yaşanan küresel etkileşimler, şu günlerde daha da karmaşık hale gelerek, bizleri basit yaşamdan uzaklaştıran bir görev gibi karşımıza çıkmakta. Kenti oldukça hızlı ve yoğun yaşıyoruz, doğa, pandemi ile beraber, bu zamana kadar kendimize yaptığımız yolculukların sıradanlığını, yüzeyselliğini, adeta masaya yumruğunu vurarak hatırlatıyor.

Çoğunlukla kentsel mekanlardaki göçmenlerin ve yoksul mahallelerin potansiyel hastalık merkezleri olarak görüldüğü geçmiş salgın tecrübelerine nazaran farklı bir pandemi süreci geçirmekteyiz. Şimdiki süreçte sosyal ve mekansal ayrışmanın hiçbir etkisi görülüyor. Hatta incelenen istatistikler, önceki süreçlere göre tam tersi bir durumu niteliyor. Pandemi nedeniyle yaşanan üzücü can kayıpları, gelişmiş ülkelerde yoksul ülkelerden daha fazla karşımıza çıkmaktadır.

Salgınların yalnızca tıp biliminin değil, küreselden sokak ölçeğine, mekan çalışmalarının ve üretiminin de sorumluluğunda olduğu, doğru dersleri çıkarmamız, bireysel önlemler almamız, toplumsal ve yönetsel politikalarımızı da buna göre oluşturmamız gerektiği vurgusu sıklıkla ifade edilmektedir [1]. İstanbul'da yaşanan ilk kolera salgınından yaklaşık iki asır sonra, hayatımızda köklü değişikliklere ihtiyaç var.

Covid-19 ile beraber değişen ticaret ilişkileri, mevcut alışveriş ve tüketim kalıplarımızı sorgular niteliktedir. Covid-19, günümüz değişleriyle sürekli pohpohlanan neoliberal büyüme politikaları ve hedeflerinden, bir bakıma "büyük", "kalabalık", "yoğun" olandan kaçış gerekliliğinin sembolik bir ifadesidir belki de.

Toplumun gündelik gereksinimlerini karşılamakta kullandığı üretim ve tüketim ağlarının pandemi sebebiyle felç olduğu bu noktada, iyileşmeye yönelik toplum yararını gözetilen inisiyatiflere ihtiyaç duyulmakta olduğu mekan tasarımcıları tarafından da



desteklenmektedir. Lokal üretim ve dağıtım ağlarını güçlendirmenin ve kendi kendine yetebilen mikro-sistemler oluşturmanın, bu tür kriz dönemlerinde toplumun temel ihtiyaçlarına erişmesine destek olacağına ve alternatif yaşam alışkanlıklarının deneyimlenmesine imkan sağlayacağına vurgu yapılmaktadır [2]. Mahalle ölçeğinde, sokakları, parkları ve kentsel boşlukları yeniden işlevlendirerek, toplumun temel ihtiyaçlarına cevap verebilecek mekan ve sistem önerileri günümüz planlamasında öncelikli hale gelmiştir [2],[3].

Bu nedenle, bir mahalle ünitesinde yeşil alanların sadece rekreasyon amaçlı değil, besin üretimi, sosyalleşme, eğitim alanları haline gelmesi, toplum yaşantısında doğallığın, dayanışmanın ve kolektif çalışmanın yüksek düzeyde deneyimlenmesi açısından önemlidir. Burada anlaşılması gereken, mahallelerimizdeki yeşil alanlarda hiçbir yapılaşmaya izin vermeden, toplumsal bilincin yaşandığı, kolektif yaşamın destekleyen bir ortamın oluşturulması vurgusudur. Bu deneyimlemede, çok katlı bitişik nizam konutlarımızın göz önünde olmayan arka bahçeleri bile, yaşadığımız pandemi sürecinde komşuluk ünitesinin en değerli varlıkları, vahası durumuna gelmiştir.

Sadece rekreasyonel hizmet amacıyla oluşturulmuş parklar-açık-yeşil alanlar, günümüz pandemi koşullarında ihtiyaçları karşılamak için yeterli olmamaktadır. Tip alanlar olarak planlanmış, yerel toplumla, mahallelerimizle bağdaşmayan proje mekanlar, fiziksel olarak erişilebilir olsalar dahi topluma, bize yabancı,

kullanılmayan atıl alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Mahalle birimindeki parklar sadece eğlence mekanları olarak değil, mahallelinin günlük yaşantısına katkı sağlayacak çeşitli işlevsel nitelikleri barındıran alanlar ve planlamada aktif rol alan öğeler olarak tasarlanmalıdır. Kentsel tarım için ayrılacak bölümler, doğa ve ekosistem farkındalığını artıracak eğitici ve öğretici mekanlar, stoacı yaklaşımda da sıklıkla sözü edilen açık kürsü alanları, özellikle eğitim-öğretim açısından toplumsal yaşantı dinamiklerini de aktif hale geçirebilen alanlar olarak hayatımızın önemli birer parçası haline gelmelidir.

Mahalle ünitesinde, organizasyonel bir ortamda, her yeşil alanın amacının "neden?" ve genel önceliklerin de "ne?" sorusu çerçevesinde oluşturulması gereklidir. Bu organizasyon, mahalle sakinlerinin yaşantısından doğan fonksiyon ihtiyaçlarını karşılayacak mekan üretimi ile mümkün olabilecektir.

Temel ihtiyaçlarımız olan barınma, güvenlik, beslenme veya ihtiyaçlar hiyerarşisinde daha üst seviyede bulunan rekreasyonel ihtiyaçlarımızın bir döngü hatta matris içerisinde karşılanacağı açık ve yeşil alanlar, günümüzün esneklik ilkesine de uygun olacaktır. Bu alanların toplumdan doğan samimiyet ve sahiplenme duygularıyla hayata geçirilmesi, peyzaj yönetimi bağlamında alınan kararlarda açık bir iletişimin göstergesidir.

Mahalle, sınırları belirli bir coğrafi alanda yaşayan, yerel yönetimler tarafından sağlanan hizmetleri paylaşan ve belirli bir derecede birbirine bağlılık duygusu

besleyen insanların bir araya gelerek yaşadığı kentsel mekânlar olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda, komşuluk birimlerini tanımlayan, “insan”, “mekan”, “bağlılık” gibi bazı kavramlar öne çıkmakta, “Kamusal alanlara erişim uzaklığı” da tasarım ölçütlerinin temelini oluşturmaktadır [4].

Pandemi öncesi, bir buçuk saate varan uzun, günlük yolculuk mesafeleri ile harcanan zamanlarda şehrin en yoğun caddelerindeki mekansal yaşantılar, sosyal mesafe vurgusuyla, hayat eve sığacak kadar sınırlı mekansal yaşantılara dönüşmüştür. Evimizin arka bahçesi, mahallemizdeki parkımız, pandemi sürecinde en az korktuğumuz, derin bir nefes alabildiğimiz, sosyal mesafeyi koruyarak komşularımızla sosyalleşebildiğimiz alanlar olarak önemini bir kat daha arttırmıştır.

Küçülmenin, fiziksel mesafeleri azaltmanın, seyrek paylaşılan fiziksel mekanlarda yaşantımıza devam etmenin zamanı gelmiştir. Şu günlerde her mahal- lenin, kendi içindeki organizasyonun çoklu karar alabilme mekanizmasını çalıştırabilmek adına temel ihtiyaçlarını en kısa mesafelerde sağlayabilmesi, büyük önem taşımaktadır.

Bir mahalle düşünün, tüm eğitim, barınma, iş, ticaret, besin üretimi gibi temel ihtiyaçları sınırları içerisinde karşılanan; eğitimin, konusunda uzman olan her bir mahalle sakini tarafından açık ve yeşil alanlarda-park- larda-diğer bir mahalleliyle paylaşıldığı, kaynakları ge- reksinimi kadar kullanan. Bize kalan, kısalan mesafele- rde huzurlu yaşamak...

Doğumumuzla başlayan park serüvenimiz, ha- yatımızın sonuna kadar bizimle. Parklar, ilk adımlarımız gibi en mutlu, coşkulu anlarımıza eşlik ederken, şu günlerde kaygıyla izlediğimiz pandemi sürecinde kendimizi biraz da olsun hafifletmek için ziyaret et- tiğimiz sessiz tanıklar olarak, yine sahnede.

Virüs dolaşmıyor, dolaşan insanlar...

Kaynakça

1. Kıyıcı, G. (2020): 19. Yüzyılda salgın hastalıklar kentle- ri nasıl şekillendirdi? <http://www.arkitera.com/gorus> erişim :13.03.2020
2. Kaptanoğlu, B., Ba Tasarım (2020): The modular treatment , Bottom-Up Transformation of the Pandemic Influenced Ne- ighborhood, Unpublished participant report [https://www. archisearch.gr/architecture/open-call-pandemic-architectu- re-international-ideas- competition/?utm_medium=website&utm_source=archdaily.com](https://www.archisearch.gr/architecture/open-call-pandemic-architectu- re-international-ideas-competition/?utm_medium=website&utm_source=archdaily.com)
3. Holmes, D. (2020): Parks are key to maintaining mental health, WLA. <http://worldlandscapearchitect.com/> erişim :30.03.2020
4. Kumlu, K. B. Y., Tüdeş, Ş. Keleş, R. (2018): Komşuluk Birimi Ölçeğinde Yapılı Çevreyi Biçimlendiren Planlama Kararlarına İlişkin Sonuçların Ölçülmesine Yönelik Çok Değişkenli Bir Yön- tem Önerisi, Proposal of a Multivariate Method to Measure the Results of Planning Decisions Which Shape the Built Environ- ment on the Neighborhood Unit Scale, Planlama ,28(3):328- 347 | doi: 10.14744/ planlama.2018.07379

İç Mimar Gözünden Pandemi Sürecinde Yeni Mekân ve Yaşam İhtiyaçları

Evin Bayer - İç Mimar



Hayatımıza aniden giren pandemi süreci ile birlikte tüm dünyada, proje ve uygulama içeren uzmanlık alanlarının "multidisipliner yaklaşımlı" çalışma modelini benimsemesi gerekliliğini bir kez daha fark ettik. İç mimarlık, farklı disiplinleri bir araya getirerek çözümler sunan bir meslek dalıdır.

Sağlıklı bir iç mimari projesinin hayata geçirilebilmesi için aynı sonuca odaklı tüm meslek insanların, işbirliği içinde ve uyumlu birlikteliğinin önemini bir kez daha anladık. İç mimarlık alanına yönelik bir kolektif çalışma; mimarlık, şehir ve bölge planlama, endüstriyel tasarım, elektrik mühendisliği, elektronik mühendisliği, makine mühendisliği, peyzaj mimarlığı ve hatta çevre mühendisliği gibi birçok uzmanlığın çözümlerini içinde barındırır. Doğru çözümler hayatımızı kolaylaştırır. Mekânlardaki çözümler, oturduğumuz koltuktan, üzerine bastığımız zemine ka-

dar, mekânın strüktürel yapısı ve malzemeleri, kendi içindeki açık ve kapalı alanları, havalandırma, ısıtma, soğutma, aydınlatma sistemleri, elektrik/elektronik tesisatı, sıhhi tesisatı, ses ve ısı izolasyonu, sabit ve hareketli üniteleri, dışa açılan kapı, pencere sistemleri ile, her bir unsura ve niteliğe kadar listelerce uzar gider.

Pandemi dönemi boyunca, apartman dairelerinde aylarca kapalı kalıp, pencerelerden başka oksijen alabileceğimiz imkan olmayınca, en başta konut olmak üzere mekan kavramına bakış açısı da değişti. Evlerimiz artık hem iş yerimiz, hem okulumuz, hem seminer salonumuz, hem de yaşam alanlarımız oldu. Bu dönemde bahçeli evde oturanlar apartman dairelerinde oturanlara göre daha şanslıydı. Özellikle dışarı çıkma kısıtlamasının olduğu günlerde, bahçesi olanlar için bu alanlar en güvenli açık alanlardı. Böyle bir süreçte, son yılların trendi olan, balkonu bile olmayan çok katlı akıllı binaların hücre misali dairelerinde, ha-

yatın yaşanılması olmadığını gördük. Bundan sonra, ev büyük ya da küçük olsun, küçük bir bahçe, teras veya balkonunun olması, ev tercihinde en önemli kriter olacaktır.

Bir yandan da gelişen dünyada uzun süredir yaygınlaşmaya başlayan, ama ülkemizde halen burun kıvırdığımız veya teşvik edilmediğimiz home-office çalışma modelinin olabildiğini deneyimledik. Bu modelin sadece küçük şirketler değil, büyük kurumsal şirketler tarafından da uygulanabilirliğini şaşkınlıkla izledik. Pandeminin getirdiği yeni sürecin tek iyi tarafı, büyük şehirlerde ve metropollerde saatlerimizi alan ulaşım zamanının hayatımızdan bir süreliğine çıkması, her gün yaşadığımız o değerli kayıp saatlerin bize geri gelmesi oldu.

Birbirimize güvenmeyi öğrendik. Gözden uzak olmanın kendimize, çalışma arkadaşlarımıza ve işverenimize karşı dürüst olmayı engellemediğini gördük. Tabi internet çağında her an bizi birbirimizle karşı karşıya getiren Zoom, Skype, Teams, WhatsApp, Instagram ve Facebook ve benzeri o kadar çok dijital uygulama var ki, pandemi bundan 20 yıl önce olsa herhalde ciddi kaos yaşayabilirdik.

Pandemi süreci, yeni iç mekân ihtiyaçlarını da beraberinde getirdi. Artık hayatımıza girecek birçok

değişiklik, yenilik ve yeni tasarımlar kaçınılmaz olarak iç mimari projelerimizin kapsamında yerini alacaktır.

Evlerimiz, artık günlük hayatımızın geçtiği tek mekân olarak her şeyimiz oldu. Evlerde, tüm ev sakinlerinin günlük rutinini yaşayabileceği özel alanlar olmalı. Bu kadar bol metrekareler olmadığına göre, istenildiğinde geçici süreli özel alan yaratmak için, sök-tak, katla-kaldır-küçült özellikli modüler sistemler geliştirilebilir.

Evlerde ses izolasyonu artık çok önemli; gerek her bir bağımsız bölüm içindeki ayrı bölümlerde, gerekse bitişik duvarı-döşemesi olan bağımsız bölümlerin sınırlarında. Eğitim/öğretim ders saatleri, çalışma saatleri, çalışmayan ev halkı aktiviteleri iç içe geçince, mekânların içinde ses izolasyonu kaçınılmaz bir ihtiyaç haline geldi.

Ev ve ofislerde yeni nesil malzemeler önem kazandı. Sürdürülebilir, yüzeyinde bakteri ve virüs barındırmayan; doğal içerikli duvar kağıdı, boya, tekstil, mutfak veya banyo tezgahı, yüzey kaplamaları ve yüzey uygulamaları zaten uzun süredir vardı, alternatifli olarak devamı gelecektir.

Kısa vadede ev planlarında büyük değişiklikler yapmak mümkün görünmese de, yeni projelerde her evde en az bir yatak odasında banyo/WC zorunluluğu olmalı ki karantina gerektiğinde bulaş riski artmasın.





Yine modüler sistemlerle geçici kapalı veya yarı kapalı alanlar yaratmak mümkün.

Bireysel nitelikli tüm bağımsız bölümlerde balkon ihtiyacı olmazsa olmaz oldu. Olmadığı durumda, belli kat aralıklarında ortak kullanılabilir açık alanlar yaratılmalı. Ticari çok katlı binalarda, taze hava ihtiyacı havalandırma sistemleri ile karşılanmakta ise de, ayrıca ortak kullanımlı açık alanlar elzem oldu.

İç mekânlarda UV (Ultraviyole) havalandırma sistemlerinin önemi arttı. Bu sistemlerden, içinden geçen havayı sağlıklı şekilde dezenfekte eden HVAC, büyük ticari binaların havalandırma sistemlerinde uzun süredir kullanılmakta. UV sistemler, insanların bir arada yoğun olarak bulunduğu çocuk yuvaları, kafeler, restoranlar, spor salonları, hastane odaları gibi kapalı yerlerde havadaki patojen mikroorganizmaların sayısını azaltarak hava yolu ile bulaşan hastalıkların yayılımını engellemek için iyi bir çözüm. Daha önce genel olarak ticari veya endüstriyel kullanımda olan UV sistemler bundan sonra günlük hayatımızda da olacağına benzer.

İç mimari projelerimize entegre edebileceğimiz yeni sistemlerden örnekler;

- İçerisine koyduğunuz giysi, kutu ve benzeri malzemelerin yüzeyini çok kısa sürede dezenfekte eden, virüs, bakteri, mantar sporlar ve mayıtları yok eden, sarf malzemesiz, sadece priz gerektiren, kimyasal kalıntı bırakmayan dezenfeksiyon dolapları,
- Odanın tavanına monte edilen, virüsler, bakteriler ve mantarları etkisizleştiren UV Lambalar..

- Ortam ve yüzey dezenfeksiyonu için kullanılan, doğru alan ve doğru zaman ile en etkili mücadeleyi yapan, sürekli dezenfektana maruz bırakmayan steril robotlar..
- Alışveriş için dışarıya çıktığımızda eldiven, maske gibi koruyucu malzemeleri kullansak da, özellikle market ve pazar gibi yoğun temasın olduğu yerlerde aldığımız malzemeler ve kullandığımız poşetleri bekletiyor ve hatta malzemeleri yıkıyoruz. Eve geldiğimizde alışveriş poşetlerini ve dışarıdan gelen tüm malzemeleri tek bir noktada dezenfekte etmemizi sağlayan steril aplikler.
- Akıllı bina çözümleri sadece büyük ve çok katlı binalarda değil, artık tüm kapalı mekânlarda ihtiyaç haline geldi. Temassız özellikli veya mobil uygulama ile çalışan, elektrik anahtarları, aydınlatmalar, asansör düğmeleri, kapı sistemleri artık çok önemli.

Pandeminin olumsuz etkileri tüm dünyada ciddi boyutta ve halen devam ediyor. Umarız en kısa sürede, hayatımızı tehdit etmeyecek boyuta ulaşır. Ancak bitmiş olması, yenilerinin ortaya çıkmayacağı anlamına da gelmeyecek. Bu sebeple, şimdiden benzeri olumsuz durumlara hazırlıklı olmak, alışkanlıklarımızı kalıcı olarak değiştirecek ve uyum sağlayacak yenilikçi çözümlerle hayatımızı kolaylaştırmak durumundayız.

Sağlıkla kalın.



Dreyfus Davası, Sonuçları ve Emile Zola'nın Savunması

Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Sosyal İşler Komisyonu

Dünyada geçen yüzyılın siyasi, hukuki, askeri, edebi ve entelektüel sonuçları olan önemli vakalarından biri de Dreyfus Davası'dır. Dava geçmişte çok konuşulmuş, insanın adalet ve hakikat arayışı sürdüğü müddetçe önemini yitirmeyecektir.

1894–1906 yılları arasında 12 yıl süren dava, sadece Fransa'da değil, tüm dünyada tartışma yaratmış, siyasi, hukuki ve askeri açıdan skandala dönüşen Dreyfus Davası'nın hikâyesini kısaca özetleyelim;

Alfred Dreyfus 1894'te Fransız ordusunun genelkurmayında subaydı. 1888 yılında Fransa'nın Almanya'yla yaptığı savaştan dolayı büyük kayıplar veren ve içten içe çalkantılar yaşayan Fransa, yaşadıkları bu başarısızlığın nedeni olarak gösterilecek bir günah keçisi aramaktaydı. Fransız gizli servisinde Alman Ataşesinin çöp kutusunda bulunan el yazılı bir mektup (120'lik topların hidrolik freni ve sahra toplarının bir manivelasıyla ilgili), Yahudi asıllı topçu subayı Alfred Dreyfus'un el yazısına benzediği için, Fransa'nın askeri sırlarını Almanya'ya satmakla suçladılar. Hakkında kanıtların yetersiz olmasına karşın dava açıldı.

Her ne kadar suçsuz olduğunu ileri sürse de, Dreyfus kimseyi inandıramadı. Çünkü kendisini yargılayanlar, adaletin hassas terazisini bozmaktan çekinmeyecek kadar milliyetçilikle zehirlenmiş Yahudi düşmanlarıydı. Fransa'nın III. Cumhuriyet döneminde basın da körüklediği bir Yahudi düşmanlığı (Antisemitizm) tırmanmaya başlamıştı. "La Libre Parole" (Özgür Söz) adlı ırkçı bir gazete, Dreyfus'un "suçlu" olduğunu, kışkırtıcı ve anti-semitist duyguları körükleyici bir şekilde ilan etti. Dreyfus apar topar yargılanır, 22 Aralık 1894'te suçlu bulunur. Fransız adaletinin, bu Yahudi'ye haddini bildirmesi için(!) gereken her şey hazırlanmıştı. Savaş Bakanı General Mercier, istihbarat servisinin Dreyfus hakkında hazırladığı "gizli dosya"yı, sanığın ve savunma avukatının haberi olmadan gizlice askeri yargıçlara gönderdi ve yargıçlar da savunma hakkını ve muhakeme usulünü hiçe sayan bu durum karşısında üç maymunu oynadı. Kapalı kapılar ardında yapılan hızlı bir yargılama sonunda, müebbetle mahkum olur, Fransız Guyana'sındaki "şeytan" adasına gönderilir. Burada intihara teşebbüs eder, fakat kurtarılır.

Kardeş Mathiev Dreyfus, ağabeyinin Yahudi olduğu için mahkûm edildiğine inanmaktadır, davanın peşini bırakmaz. Kendisine, yine Yahudi olan genç bir gazeteci Bernard Lazare yardım eder. 1896'da Haber Alma Servisi'nin başına Albay Gerge Picquart gelince işin boyutu değişir. Yahudileri sevmeyen, fakat adalete inanan Picquart, Alman Askeri Ataşesi'nin çöp kutusundan alınmış bir mektup bulur. Bu mektup sayesinde Dreyfus'un suçlandığı mektubun Esterhazy'nin elinden çıktığı anlaşıldı. Durumu komutanına bildiren Picquart, belgeyi yakmadığı için komutanından azar işitir, rütbesi yükseltip Tunus'a gönderilir. Picquart bir bakıma susturulmaya çalışılsa da Dreyfus'un mahkûm olmasına neden olan mektubun aslında Macar asıllı Binbaşı Esterhazy'ye ait olduğu açıklanmıştı bir kere. Dava bu açıklamadan sonra boyut değiştirir ve tüm Fransa'yı ilgilendirir hale gelir. İşin içine aydınlar girmişti artık. Dava yeniden görülsün diye bastırırlar. Ama askerlerin sesi, aydınların sesini bastırmış olacak ki tüm bu çabalar sonuçsuz kalır. Bu arada Esterhazy kendi isteğiyle mahkemeye çıktı ve beraat etti.

Senato başkanı, 14 Temmuz'daki konuşmasından sonra Emile Zola ile buluşur. Zola, başkanın elindeki çok gizli belgeleri inceler. Dreyfus gerçekten suçsuzdur. Kararını verir (Kasım 1897). Artık susmayacak, beynini ve yüreğini kemiren bu olayda yazarlık kimliğinden çok insan olmanın ağır yüküyle askerlere, yargıya, siyasilere, koyu Katolik Fransız ırkçılara, kısacası Fransa derin devletine savaş açacaktır. Çok sevdiği karısına şöyle yazmıştır: "Bu sorun çoktandır beynimi, yüreğimi kurcalayıp duruyordu. Uyuyamıyordum, bana ne deyip susmayı alçaklık buluyordum. Bundan böyle başıma gelebilecek şeyler hiç umurumda değil. Yeterince güçlüyüm ve bu haksızlığa meydan okuyorum."

Aydınlar savaşını başlatan Zola'nın ilk yazılarını Le Figaro gazetesi yayınlarsa da (Sendika, Gençliğe Sesleniş) gazete baskılardan yılar ve Zola'nın son derece önemli o tarihi mektubunu bir başka gazete yayınlarsa da. Emile Zola, 13 Ocak 1898'de L'Aurore(Şafak) gazetesinde Fransız Cumhurbaşkanı Felix Faure'ye J'Accuse (Suçluyorum) başlıklı bir açık mektup gönderir. Mektubun ilk bölümünde davayla ilgili gelişmeleri anlatır, Dreyfus'u mahkûm eden ve yeniden yargılanmasına engel olan orduyu, davadaki general, yargıç ve el yazısı uzmanlarını sert bir dille suçlar. Gerçek suçlu Esterhazy'i koruyan ordu içindeki güçlere saldırır. Son bölümde ise Dreyfus'un neden suçlanamayacağını

anlatır ve mektubu şöyle bitirir: "Gerçeğin ışığına olan tutkumdan başka hiçbir şeye tutkun değilim. İnsanlık adına çok acılar çekmiş ve mutluluğu hak etmiş birisi olarak size sesleniyorum: Bu yazdıklarımın dolaylı beni mahkemeye çıkarın ve gerçekler gün ışığına çıksın. Bekliyorum."

Bu yazıdan sonra "Gençliğe Mektup" ile "Fransa'ya Mektup" adlı iki broşür yayınlanır. Broşürlerin yankısı sert olur. Paris meydanları, sokakları Zola'ya ve Yahudilere kin duyan ırkçıların çığlıklarıyla dolar. "Zola'ya ölüm!" "Yahudilere ölüm!" sloganları işitilir. Zola, Seine ırmağına atılmak istenir; ölüm tehditleri artınca bir süre İngiltere'ye kaçmak zorunda kalır. (İkinci yargılama sırasında tekrar döner.) Bu arada mektuptan dolayı yargılanır. Bir yıl hapis ve üç bin frank para cezasına çarptırılır. Ayrıca Legion d'honneur nişanı elinden alınır. Öte yandan kendisine destek veren bin beş yüz sanatçı, ressam, düşünür, bilim adamı mektubun altına imzalarını atar. Mektup, Zola'nın mektubu olmaktadır çıkar ve tarihe "Fransız Aydınlar Dilekçesi" olarak geçer.



Yine aynı yıl (1898) Fransız Haber Alma Servisi'nin teknik elemanı Ciugnet, Dreyfus aleyhindeki tek belgenin sahte olduğunu ortaya çıkarır. Bunun üzerine Dreyfus'u ihbar eden Hery adındaki albay gerçekleri açıklayıp intihar eder. Bu gelişmeler karşısında -ordunun karşı koymasına rağmen- hükümet davanın yeniden görülmesi için Yargıtay'ı görevlendirir. Yargıtay 1899'da, Dreyfus'un askeri mahkemece yeniden yargılanmasını kararlaştırır. Yeniden yargıla-



nan Dreyfus tekrar suçlu bulunur, fakat bu sefer hafifletici nedenlerle daha az bir ceza verilir. Cumhurbaşkanı ise karardan on gün sonra Dreyfus'u affeder. Ancak affedilmesi, Dreyfus'un suçsuzluğunun ispatı anlamına gelmez, zaten haklarını da geri alamaz ve tabii ki tartışmalar da son bulmaz.

Davanın ikinci kez görülmesi Fransa'yı tam manasıyla ikiye böler. Drumant tarafından yönetilen sağcıların, Yahudi aleyhtarlığı mücadelesi yeniden şiddetlenir. Solcular da Genel Kurmay'ın beceriksizliği yüzünden orduya cephe alırlar. Adalet ve gerçeği isteyen Dreyfuscular (solcular) ile ordunun şerefini her şeyden üstün tutan Dreyfus karşıtları (sağcılar) arasında çatışmalar yaşanır. Dreyfuscular, İnsan Hakları Birliği Teşkilatı etrafında toplanınca, Dreyfus karşıtları da Fransız Vatan Birliği'ni kurarlar. Fransa, endişe verici şekilde kutuplaşmış; dostluklar, arkadaşlıklar ve hatta aileler bölünmüştür.

Bölünmenin yazar-çizer ve sanatçılar cephesi ise şöyledir: Dreyfus ve Zola'yı destekleyenler arasında; Anatole France, Proust, Durkheim, Gide, Manat, Monet, Mallarme, Signac, Pissaro, Rostandt, Apollinaire, Materlinck, Clemenceau, Reinach ve Charles Peguy gibi aydınlar vardır. Zola ve Dreyfus karşıtı olanlardan bazıları ise şunlardır: Cazanne (Zola'nın okul arkadaşısıdır ve aralarında çok sıkı dostluk olmasına rağmen Zola, Cazanne ile olan dostluğunu bozar), Degas, Renoir, Rodin, Rimbaud, Mistral, Valery ve ünlü

macera romanları yazarı Jules Verne.

Basın da bölünmüştür. Le Figaro ve La Patrie daha tarafsız bir yayın politikası izlerken; Le Sifflet, Siècle ve L'Aurore Dreyfus'u destekler. Yazdıkları yalan haberlerle kamuoyunu yanıltan, halkı Zola'ya ve Dreyfus'a karşı kızdıran; La France Juive, La Libre Parole, Le Petit Journal, La Lanterne, L'Écho de Paris ve La Croix gibi çok sayıda gazete de vardır.

Ve sonunda üçüncü kez yargılanan Dreyfus bu kez beraat eder (1906). Binbaşı rütbesiyle orduya geri döner. Çektiği çilelere karşılık kendisine Legion d'Honneur nişanı verilir. 1.Dünya Savaşı'na katılır ve 1935'te ölür.

Gelelim işin ilginç yanına. Legion d'Honneur nişanı alan Dreyfus hakkında Fransa ordusunun açıklaması onun affedilmesi ile ilgilidir. Yani ordu Dreyfus'u suçsuz değil, affedilmiş bir asker olarak görmektedir. Ordunun Dreyfus'u suçsuz ilan etmesi 1995 yılında, özür dilemesi ise 1997 yılında gerçekleşmiştir. Aradan neredeyse yüzyıl geçtikten sonra Fransa gibi bir Avrupa devleti bu utancı üzerinden atar.

Emile Zola, yola çıktığında, "Bundan böyle başıma gelebilecek şeyler hiç umurumda değil. Yeterince güçlüyüm ve bu haksızlığa meydan okuyorum," derken başına gelecekleri biliyordu, ama alçakça öldürüleceğini herhalde tahmin edemezdi. Soğuk bir gece olan 27 Eylül 1902 gecesi Zola ve eşi şömineyi yakıp uyurlar. Karbon monoksit zehirlenmesiyle 28 Eylül

lül 1902 sabahı kendisi ölü bulunurken, komaya giren eşi kurtarılır. Zola, sağcı-faşist cephe tarafından gizlice ortadan kaldırılmıştır. (Buronfosse adlı bir sağcı, çatiyi onarmak bahanesiyle evinin bacasını tıkamıştır. Buronfosse, ölmeden önce cinayeti itiraf etmiştir. Fakat bunun sadece bir iddia olduğunu ileri sürenler de vardır.)

Dreyfus Davası'nın 19.yüzyılın önemli vakalarından biri olmasını, dünya tarihinde yer etmesini sırf bir askerin haksızlığa uğramasıyla açıklamak doğru değildir. Dreyfus'tan sonra da haksız yere suçlanmış, işkence görmüş, hapse atılmış, öldürülmüş çok sayıda insan vardır. Yukarıda da bahsettiğim gibi davanın önemi siyasi, hukuki, askeri, edebi ve entelektüel sonuçlarının olmasından kaynaklanmaktadır. Şimdi bu sonuçlara maddeler halinde kısaca değinelim.

1- Dreyfus Davası "aydın" kavramına farklı bir bakış açısı getirmiştir. Aydın kimdir? Entelektüellik nedir? Dava süresince Emile Zola'nın sergilediği tutum "aydın" kavramını yeniden tanımlamayı zorunlu kılmıştır. O tanım da şöyledir: Aydın, yaşadığı dönemde olaylara şahit olup haklıdan, mazlumdan, yana olan; haksızlık karşısında, zulüm karşısında korkup susmayan ve gerektiğinde bedel ödeyebilenidir

2- Dreyfus Davası'nın bir diğer önemli sonucu da yargının siyasileşmesinin ülkede yarattığı tahribattır. Fransa, dava süresince yargının siyasileşmesinin bedelini ağır şekilde ödemiştir. Bu süreçte aile bağları zedelenmiş, arkadaşlıklar/dostluklar sarsılmış, toplum birbirini boğazlayacak kadar iki zıt kutuba ayrılmıştır.

3- Davanın tarihsel açıdan başka bir sonucu da; ırkçılığın bireye, topluma ve hatta ülkeye verdiği zararları gözler önüne sermesidir. Modern dünya bugün ırkçılığı yok edilmesi gereken bir illet olarak görüyorsa bunda Dreyfus Davası'nın önemi büyüktür. Modern dünya bu dava sayesinde ırkçılığın toplumun vicdanını nasıl çürüttüğüne, farklı olana duyulan nefretin bir ülkeyi nasıl ateş topuna çevirebileceğine şahit olmuştur. Dreyfus Davası göstermiştir ki hakikatin ışığı karşısında devletler bile duramaz.

4- Yönetenlerin her dediğine inanılmaması gerektiği fikri Dreyfus Davası'ndan sonra önem kazanmıştır ki bu da davanın önemli bir başka sonucudur. Fransız devlet adamları dava boyunca ellerindeki imkânlarını kullanarak Dreyfus'un suçsuzluğunun ortaya çıkarmaması için çok uğraşmışlar; yani Fransızlara yalan söylemişlerdir.

5- Edebiyat mı siyaseti etkiler, yoksa siyaset mi edebiyatı şekillendirir? Soruya iki farklı açıdan da cevap verilebilir; ama edebiyata ve siyasete ilgi duyan herkes bilir ki siyaset her zaman edebiyata ilham kaynağı olmuş, yol göstermiş ve hatta sınır çizmiştir. Siyasi bir kararla girilen Truva Savaşları olmasaydı İlyada ve Odessa destanlarından bahsedebilir miydik? Napolyon, Rusya'ya sefer başlatmasaydı Savaş ve Barış'ı okuyabilir miydik? Bizde Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı denilen akımın ilham kaynağı Cumhuriyetin getirdiği reform ve yenilikler değil midir? Ekim devriminden sonra Rus edebiyatı farklı bir yola girmemiş midir?

Son söz olarak şunu diyebiliriz: Bir kişi, bir ülkenin kaderini değiştirebilir. Bu kişinin illa politikacı veya asker olmasına gerek yoktur. Fransa bugün Dreyfus Davası gibi bir utancın altında ezilmiyorsa bunu bir edebiyatçı olan Emile Zola'ya borçludur.

Murat Taş /Dreyfus Davası ve sonuçları /9 eyl. 2018'den özetlenmiştir. Aslını öğrenmek için "Dreyfus davası- Sami Selçuk" kitabını şiddetle tavsiye ederim. Ü.E)

